

Voruta

Nr. 3 (821) 2016 m. kovo 26 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

3, 12 *Doc. dr. Vaclovas
BAGDONAVIČIUS,
Vilnius*

Zauerveinas ir Vydūnas

5 *Violeta RUTKAUSKIENĖ, JAV*

**Istorija, kaip ir mados,
sukasi ratu**



8–9



Tėviškės aušra

13 *Akad. prof. habil. dr. Antanas
TYLA, Vilnius*

**Monsinjoro Alfonso
Svarinsko lietuviškas
kelias**

Linksmų šv. Velykų!

Lietuvos švietimo ypatumai

Pagaliau Vyriausybė (kalbu ne konkrečiai apie šią Vyriausybę, bet ir apie prieš tai visas buvusias), visą laiką skelbusi, kad švietimas yra prioritetinga jos veiklos sritis, bus priversta vykdyti Pati šią labai svarbią visai Lietuvai funkciją.

Akivaizdu, kad savivaldybės su joms deleguota funkcija nesusitvarkė. Švietimo reforma, kurią „sumąsto“ ministerija, o vykdo savivaldybė, nepasiteisino. Mokinių žinių kokybė, jei atmesdume korepetitorių darbą, būtų tragiška, mokytojų darbo sąlygos (mokyklos mikroklimatas, patyčios, smurtas) ir darbo užmokestis – apgailėtini. O ugdymo turinys, kam jis šiandien rūpi? Kiek gali Saulius Jurkevičius įvairiuose forumuose kalbėti apie istorijos mokymo „ypatumus“, netinkamas mokymo programas ir prastus vadovėlius, jo niekas negirdi. Atrodo, kad niekas negirdi ir profesorius A. Bumblausko, kuris vienoje televizijos laidoje pasakė, kad jei jis būtų švietimo ministras, šią istorijos programą suspenduotų. Ar to nepakanka, kad būtų išgirsta?

Ir kur bepažvelgtum, pamatytum, kad švietimo reforma ne gerina viso švietimo reikalus, o daugeliu atvejų blogina.

Tarkime, specialiųjų poreikių vaikų, turinčių įvairių sveikatos sutrikimų, ugdymas. Seną sistemą sugriovėme, o naujos nesukūrėme. Pradėjome ją kurti, turėdami labai kilnių tikslų: specialiųjų poreikių vaikus integruoti į sveikų vaikų bendruomenę. Iš specialiųjų



Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ kasmet nuo 2009 m. organizuojamos Vilniaus rajono lietuviškų mokyklų meno šventės „Vilniaus jovarai“ dalyviai, 2012 m. gegužė

mokyklų, net tėvų neatsiklause, perkėlėme tuos vaikučius į bendrojo ugdymo mokyklas. O kaip jie ten jaučiasi? Ar iš jų nesityčiojama, nesmurtaujama, reformos sumanytojai vargu ar žino. Gal jie nežino, kad tie vaikai ir nėra ugdomi taip, kaip jie sumanė, nes

nėra sąlygų. Šiuos vaikus dažniausiai gali matyti klasėje sėdinčius paskutiniame suole, perrašinėjančius iš knygos (geriausiu atveju, bet būna ir kitaip). Ir negali čia kaltinti nei mokytojo, nei mokyklos vadovo, nes šią

Nukelta į 2 p.

Vasario 16-osios akto signatarai

Signataro Donato Malinausko premija skirta dr. Kaziui Napoleonui Kitkauskui

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Nuo 2012 m. yra teikiamos Donato Malinausko kultūros premijos. Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko premija skiriama asmeniui, kuris yra prisidėjęs prie Lietuvos Nepriklausomybės stiprinimo, laisvės idėjų platinimo, valstybės istorijos garsinimo bei žmonių gerovės kėlimo ir kuriam artimos Donato Malinausko puoselėtos vertybės.

Premijas yra gavę mons. Alfonsas Svarinskas, „Vorutos“ steigėjas, leidėjas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius (2012), „Vilnijos“ draugijos pirmininkas habil. dr. Kazimieras Garšva (2013), visuomenininkė, etnologė Nijolė Balčiūnienė (2014), politikas ir visuomenės veikėjas, buvęs Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės ir Lietuvos Respublikos Seimo narys, tautininkas Gintaras Songaila (2015). Šiemet premija skirta Lietuvos architektūros tyrinėtojiui ir istorikui, architektūrinio paveldo objektų restauravimo ir atkūrimo specialistui, kultūrininkui ir visuomenininkui dr. Kaziui Napoleonui Kitkauskui.

Nukelta į 14 p.



Dr. Kazio Napoleono Kitkaus dukra Austė Petrauskienė atsiėmė apdovanojimą

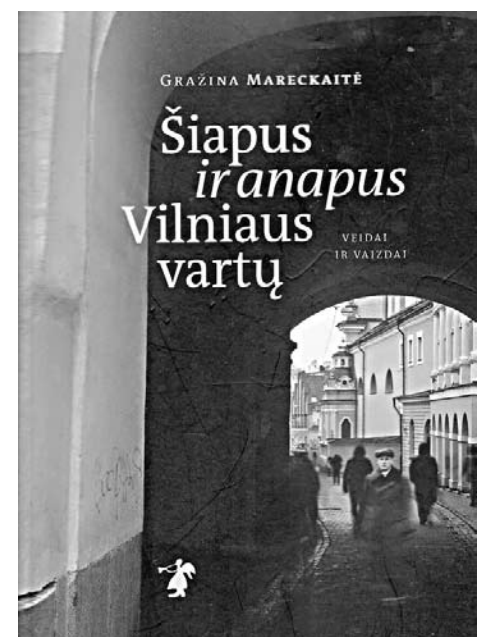
Vilniaus istorija

Apie mano Vilnių Ištrauka iš Gražinos Mareckaitės esė rinkinio „Šiapus ir anapus Vilniaus vartų“

Ši knyga apie Vilnių ir jo žmones buvo sumanyta seniai. Ją sudaro rašiniai, skelbti „Dienovidyje“, „Krantuose“, taip pat ir nauji tekstai. Kai pradėjau juos rašyti, viešumoje dar nebuvo tiek kalbama apie tai, kuo Vilniaus miestas, nutolęs nuo didžiųjų Europos magistralių, galėtų būti įdomus pasauliui, kokia „prekinė išvaizda“ jam labiausiai tiktų, kuo galėtų didžiuotis ir reklamuotis.

Tačiau aš rašau apie savąjį Vilnių, tokį, kokį jį jaučiu ir suprantu. Didžiąją gyvenimo dalį praleidau LSSR sostinėje, bet tuo pačiu metu tarsi gyvenau kitame Vilniuje – prieškariniame savo tėvų mieste. Gimusi ir augdama Vilniuje, matydama Vilnių, svajodama, mąstydamą, skaitydamą, rašydama apie Vilnių, visiškai su juo susitapatinau. Jaučiu, kaip per mane eina demarkacinė linija tarp prieškarinio ir pokario Vilniaus. Be šito jausmo sunku Vilnių suprasti. Esu tikrai Vilniaus ląstelė, molekulė. Tačiau jei kada nors mano dalelė būtų klonuota, gali būti, kad iš jos išaugtų visas miestas – dar vienas Vilnius.

Pastaruoju metu atsirado lengvai plintanti „teorija“, išdėstyta kultūros geografo iš Kanados knygoje, kad Vilnius – tai „klajūnų miestas“ (city of strangers)¹. Svetimkalbius (ir



Gražina Mareckaitė, Šiapus ir anapus Vilniaus vartų: veidai ir vaizdai, Vilnius: 2013, 190 p.

Nukelta į 6 p.

Mažoji Lietuva

Tėvynės šventė Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje

Elena STANKEVIČIENĖ, Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė

Vasario 16-osios šventės dalyviai Pagėgių viešojoje bibliotekoje. Pirmoje eilėje Marija ir doc. dr. Martynas Purvinai. Antroje eilėje (iš kairės) – Juozas Vercinkevičius, Ingrida Jokšienė, Liudvika Burzdžiuvienė, pagėgiškė rašytoja Stasė Valužienė, Anželika Špiliova, Elena Stankevičienė, Erna Vaišvilienė, Petras Vaišvilas

2016-ieji – Lietuvos Respublikos Seimo paskelbti Bibliotekų metais, o šalies bibliotekas globoja LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Pagėgių krašto bibliotekos savo planuojamais knygoms, edukaciniais, informaciniais renginiais išilies į bendrą šalies renginių pyne, toliau sieks gražios draugystės ir bendrystės su įvairaus amžiaus bibliotekų lankytojais.

Vasario 16-ąją Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje, minint Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, oficialiai atidaryti Bibliotekų metai Pagėgiuose. Bibliotekininčių bendruomenės vardu gausiai susirinkusių bibliotekos lankytojų, savivaldybės vadovų, Tarybos narių, renginio svečius sveikino bibliotekos vadovė Elena Stankevičienė. „Tikimės, žinome, kad ir šiais, Bibliotekų, metais, mes, Pagėgių krašto bibliotekininčiai, nenuvilsime Jūsų, mieli mūsų draugai, mūsų lankytojai, mūsų namų gyventojai, mūsų įkvėpėjai ir nuoširdūs pagalbininkai visuose mūsų darbuose, dienos, mūsų gyvenimuose. Didžiuojamės, kad dirbame Jums, kad esame reikalingi,

kad tikite ir pasitikite mumis. Žemai lenkiamės Jums...“ – sakė ji.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, sveikindamas pagėgiškius atkurtos Valstybės dienos proga, dėkojo visiems, kurie siekia, dirba, kuria ir gražina gimtą kraštą, džiaugėsi Pagėgiais, seniūnijų, bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų gražiais darbais. Sveikindamas prasidėjusių Bibliotekų metų proga, savivaldybės vadovas teigė, kad didžiuojasi puikiu bibliotekos rūmu, čia dirbančiais žmonėmis, organizuojamais renginiais.

Tadien susirinkusiųjų laukė net du bibliotekos renginiai – pristatyta Rusijos dailininkų sąjungos nario, tarptautinės vaizduojamojo meno asociacijos prie UNESCO nario, daugybės apdovanojimų bei premijų laureato Levo Šerstianojaus (Sovetsko m., Rusijos Federacija) grafikos darbų paroda „Prūsiškoji elegija“, parengta iš Sovetsko muziejaus fonduose saugomų dailininko darbų kolekcijos. Renginio svečiams šią parodą pristatė – Sovetsko miesto istorijos muziejaus direktorė Anželika Špiliova. Vieš-

nia bibliotekai padovanojo šio muziejaus išleistą knygą „Tilžė pašto atvirukuose“ bei skaitmeninę laikmeną, kurioje – rašytojo Johaneso Bobrovskio poezija.

Lietuvos Respublikos konsulato Sovetske vadovas, ministras patarėjas Bronius Makauskas sveikino renginio dalyvius Tėvynės šventės proga, džiaugėsi nuolat gražėjančiais Pagėgiais ir čia dirbančiais bei šį kraštą mylinčiais žmonėmis, dėkojo savivaldybės vadovams už meilę savo kraštui.

Antrojoje šventinio renginio dalyje sutiktas 2015 m. išleistas Pagėgių Garbės piliečio vardo nominanto doc. dr. Martyno Purvino leidinys „Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai“ (I knyga). Architektus, Mažosios Lietuvos kultūros, architektūros bei urbanistikos paveldo tyrėjus Martyną ir Mariją Purvinus Pagėgių krašto žmonės pažįsta ne iš nuogirdų. Šių mokslininkų gyvenimo brydė vingiuoja per Pagėgių krašto istorinius takus, plačiai išmintus keliaujant pėsčiomis ar dviračiais, su sunkiomis kuprinėmis ant pečių ir atkakliai tiriant šioje Mažosios Lietuvos žemėje išpaustas istorijos pėdas.

Šio susitikimo iniciatorius, knygą išleidusio VŠĮ „Vorutos“ fondo steigėjas bei nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius akcentavo, kad „galima tik džiaugtis Pagėgių savivaldybės vadovų požiūriu, supratingumu bei rūpesčiu puoselėjant krašto raštiją, istoriją, architektūrą, bendrosios kultūros vertybes, saugant ir tausojant šį neįkainojamą paveldą“. Jis dėkojo už nuolatinę finansinę paramą, už gražų fondo ir savivaldybės administracijos bendradarbiavimą leidžiant iškilus ir svarbius mūsų kraštui leidinius.

Knygos autorius doc. dr. Martynas Purvinas pasakojo, kad leidiniu „Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai“ (I knyga) pradedamas senųjų gyvenviečių prie Nemuno žemupio tyrinėjimui skirtų knygų ciklas. Planuojama, kad šią knygų seriją sudarys keturi veikalai, kurių skaitytąs galės „aplankyti“ Mažosios Lietuvos gyvenvietes, išikūrusias abipus Nemuno ir esančias tiek dabartinėje Lietuvos teritorijoje, tiek ir Karaliaučiaus krašte. Šioje pirmojoje Mažosios Lietuvos istorijos gido dalyje kelionė pradedama Smalininkuose, o baigiama Ragainėje. Renginio dalyviams, svečiams pristatyta bibliotekininčių parengta literatūrinė, kraštotyrinė ekspozicija apie šiu mokslininkų

parašytus, redaguotus, sudarytus veikalus, parengtas publikacijas, pelnytus pripažinimo ženklus bei įgyvendintus projektus Mažosios Lietuvos panteone – Bitėnų-Rambyno kapinaitėse. „Parengėme parodėlę, žinoma, ji tik iš dalies atskleidžia architektų Marijos ir Martyno Purvinų veiklą, bet galime ir iš tos kuklios medžiagos matyti, kokį darbą atlieka šie žmonės mūsų krašte, kokius ženklus jie mums palieka, kokias pėdas išpaudžia kiekvieno kaimo, kiekvieno kiemo, atokiausio krašto kampelio lopinėlyje. Juk juos, keistuosius, pėsčius, su kuprinėmis ant pečių mena šio krašto gyventojas, prisimena, kaip, kada ir ko klausė šie „turistai ar mokslinčiai“, mūsų žmonės pasakojo savas istorijas, nutikimus šiems nerimstantiems, vis ieškantiems, o po to ir išdalijantiems tai, ką surinko atgal... Beveik kiekvienas turime Marijos ir Martyno parengtų ir išleistų knygų apie mūsų kraštą, ak, kaip didžiuojamės, kaip didžiuojamės, kad randame žinių ir apie savo kaimą, o jei dar ir nuotraukų – riečiame nosį, rodome kaimynui, svečiui!“ – kalbėjo renginio vedėja Elena Stankevičienė. Martynas ir Marija Purvinai atskleidė, jog turi dar daug gražių idėjų ir neįgyvendintų planų, skirtų Pagėgių krašto istorijos pažinimui ir kultūros puoselėjimui.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis dėkojo svečiams už jų dėmesį bei nuopelnus Pagėgių kraštui, teigė, kad labai pelnytai šiandien bus įteiktas garbus apdovanojimas doc. dr. Martynui Purvinui – suteiktas Garbės piliečio vardas. Mero pavaduotojas Sigitas Stonys linkėjo mokslininkams daug sveikatos, visų sumanymų išsipildymo bei neišsenkančios energijos ugdant meilę savo gimtajam kraštui ir Tėvynei. Doc. dr. Martynas Purvinas bibliotekos skaitytojams padovanojo renginio metu pristatytą leidinį, bibliotekos bendruomenės šios knygos autorių doc. dr. Martyną Purviną, jo žmoną ir bendražygę Mariją bei vyriausiąjį redaktorių Juozą Vercinkevičių pagerbė gėlėmis.

Įsigyti naujausią doc. dr. Martyno Purvino knygą ir čia pat gauti autoriaus autografa panorusių kraštiečių atsirado kelios dešimtys... Šnekučiuotasi, kas būtų žmogus be savo šaknų? Lietuvos valstybės atkūrimo dieną gražiai ir darniai suskambo Mažosios Lietuvos gaida, pradėjusi Pagėgiuose Bibliotekų metus.

Astos Andrulienės nuotr.

Lietuvos švietimo ypatumai

Atkelta iš 1 p.

pertvarką pradėjome jai nepasiruošę. Taigi, reforma nepasiteisino.

Kaip ir mokinio krepšelis, kuris sužlugdė gražią jaunimo mokyklų idėją ir veiklą, padėjo sunykti daugeliui kaimo mokyklų, ypač didelių ir mažesnių priemiesčių.

Nesutvarkytas mokytojų darbo apmokėjimas, kai mokytojas, negalėdamas iš savo atlyginimo pragyventi, priverstas dirbti papildomus darbus ir nebūtinai pagal profesiją, privedė prie streikų. Tai yra nenormalu...

Premjeras, ministrė virkauja, kad nėra pinigų mokytojų algoms pakelti. O aš manau, kad yra. Visi užsienio ekspertai visada tvirtino, kad švietimui mūsų šalyje finansų skiriama pakankamai, bet lėšos panaudojamos neracionaliai. Ir tai tiesa. Savivaldybės, gaudamos iš valstybės didžiules lėšas švietimui, nepagrįstai jas taupo, kad galėtų „sutaupyti“ panaudoti kitoms savivaldybės reikmėms.

Tad reikalinga visų sričių pertvarka.

Pirmiausia Vyriausybei reikėtų visą šalies švietimą perduoti ministerijos žinion. Kiekvienoje savivaldybėje turėti atsakingą ir atsiskaitantį tik ministerijai padalinį, kuriuo būtų pasitikima ir reikalaujama didelės atsakomybės. (Taip savo laiką pasielgė Žemės ūkio ministerija, vykdydama žemės reformą).

Įvesti mokytojų darbo etatinį apmokėjimą. Nustatant etatų skaičių mokykloje, pasirūpinti mokytoju, negalinčiu turėti (ne dėl jų kaltės) reikiamo skaičiaus kontaktinių valandų, antros, o gal ir trečios specialybės

igijimu. (Patirties yra rengiant lituanistus ir anglistus). Padidinti užmokestį už valandą bent iki Estijos lygio.

Taupant lėšas, pertvarkyti ministerijos struktūrą.

Bendrąjį ugdymą kuruojantį sektorių sutvarkyti taip, kad jame dirbantys specialistai būtų bent trejus metus dirbę mokykloje, savo dalyko žinovai, gebantys atsakingai ir kompetentingai atlikti jiems pavestas funkcijas. Ugdymo turinio skyriaus darbuotojai turėtų rūpintis ne tik ugdymo plano sudarymu, bet kartu su mokslininkais, mokytojais, praktikai, kurti dalykų programas, turėti įtakos vadovėlių rašymui bei kitų vadovėlių aprobavimui.

Neatrodo, kad didelės pridėtinės vertės turi po apskričių administracijų panaikinimo likę ten žmonės, dabar priklausantys ministerijos departamentui. Departamentus reikėtų iš viso panaikinti, taip sutaupytume lėšų, kurias išmokame nemažas algas gaunantiems direktoriams.

Būtina įkurti mokyklų ir švietimo padalinių veiklą prižiūrintį skyrių. Dabar esančias priežiūros institucijas sujungti, perpus sumažinti darbuotojų, paliekant tik aukštos kompetencijos darbuotojus, gebančius ne tik stebėti, analizuoti veiklą, bet ir padėti konkrečiam mokytojui, įstaigos vadovui tobulinti savo veiklą. Šio skyriaus darbuotojai turėtų turėti įgaliojimą siūlyti už netinkamą darbą darbuotoją nubausti ar net atleisti iš darbo.

Manyčiau, kad per pusę sumažinus ministerijos darbuotojų skaičių, reforma vyktų

sklandžiau, mažiau būtų nekompetentingų, bet labai arogantiškų žmonių, mažiau biurokratizmo.

Reikėtų padidinti viceministrų atsakomybę. Jie savo kuruojamą sritį turi puikiai išmanyti, tiesiogiai bendrauti ne tik su skyrių vedėjais, ministerijos specialistais, bet bent tris kartus per mėnesį nuvykti į mokyklas. Labai abejoju, ar dabartiniai viceministrai žino, kurioje Lietuvoje pusėje yra Kalesninkų ar Buivydžių mokykla, jeigu per visus tuos metus net iki Naujosios Vilnios nesugebėjo nuvykti.

Na ir pagaliau ministrai. Ar galime šiandien sąžiningai reikalauti iš dabartinės ministrės atsakyti už švietimo padėtį šalyje, kai ji dar nespėjo net perprasti visos švietimo sistemos, ministerijos atliekamų funkcijų ir atsakomybės. Nesvarbu, kad ji skelbiasi esanti švietimietė. Tokia ji iš tikrųjų yra. Bet būti provincijos mokyklos vadove, net Seimo nare, ir būti ministre yra milžiniškas skirtumas.

Mes pedagoginėje bendruomenėje pasvarstome, kokio ministro mums reikėtų. Be abejonės, tai turėtų būti pedagogas, turintis mokslo laipsnį, žinomas ne tik tarp mokytojų, bet ir akademinėje bendruomenėje, aukštų moralinių ir dalykinių principų žmogus. Tokį ministrą Lietuva jau turėjo. Tai profesorius Algirdas Monkevičius. Jis ir vadovavo ministerijai ilgiausiai už visus ministrus. Visi kiti dirbo po dvejus metus ir trumpiau. Ką gali žmogus padaryti per tokį laiką?

Bet išeitis ir čia yra.

Pirmiausia reikia švietimą depolitizuoti. Tas baisusis maras – partinis interesas – turi būti išguitas iš švietimo visiems laikams. Ministras negali priklausyti jokiai partijai, nes jis yra Valstybės politikos, o ne kokios nors partijos, formuotojas ir vykdytojas. Jis vykdo visų mūsų Lietuvos žmonių, o ne kokios nors partijos, jam priskirtą garbingą funkciją – ugdo ateities Valstybės pilietį. Todėl ministras negali priklausyti nuo jokių rinkimų ir turi dirbti bent dešimtį metų, jei nenutinka, kas nors nenumatyto. Taip jau bent buvo Latvijoje.

Tai tik kelios mintys, kurios kilo stebint mokytojų streiką, stebint ministrės būseną, premjero bejėgiškumą ir kt.

Gal neišsižeis mano buvę kolegos už išsakytas mintis. Mano pedagoginė patirtis leidžia man taip samprotauti. Savo ilgametę pedagoginę veiklą pradėjau nuo pradinių klasių mokytojos. Dirbau istorijos mokytoja vidurinėje mokykloje, direktoriaus pavaduotoja, Švietimo skyriaus mokyklų inspektore, Švietimo skyriaus vedėja, iki pensijos penkiolika metų dirbau Švietimo ir mokslo ministerijoje.

Suprantu, kad ne visiems mano mintys patiks, bus tokių, kurie apšauks mane „sovietine“, bus tokių, kuriems jokie pokyčiai nepatinka. Bet tai nieko, aš pripratęs, nes visą gyvenimą dirbau Rytų Lietuvoje. O ten buvo visko...

Danguolė SABIENĖ, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė, Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Zauerveinas ir Vydūnas

Jurgio Zauerveino 185-osioms gimimo metinėms

Doc. dr. Vaclovas BAGDONAVIČIUS, Vilnius

Jurgis Zauerveinas (*Georg Sauerwein*, 1831 01 15–1904 12 16) ir Vydūnas – dvi ryškios tautinio Rytų Prūsijos lietuvių judėjimo figūros XIX ir XX a. sandūroje. J. Zauerveinas buvo vokiečių, tačiau savo vokiškumo misija jis laikė garbingą pareigą padėti mažoms, spaudai kenčiančioms tautoms. Tam ji skatino tvirtos humanistinės nuostatos, taip pat išskirtinė Dievo dovana – žavėjimasis vos ne kiekviena išgirsta kalba ir nuostabus gebėjimas panorėjus ją išmokyti. Fenomenalių sugebėjimų poliglotas kalbėjo, rašė, net poeziją kūrė daugiau kaip penkiasdešimčia kalbų. Būdamas uolus protestantas, jis ne tik stengėsi, kad kone visos pasaulio tautos galėtų skaityti Šventąjį Raštą savomis kalbomis, bet ir kiek pajėgė darė viską, kad toji Dievo duotoji kalbų įvairovė nesunykėtų, kad pasaulis išliktų ta įvairove gražus. Lietuvių kalba jam buvo viena gražiausiųjų.

Jurgis Zauerveinas gimė 1831 m. sausio 15 d. saksų žemėje netoli Grønau miesto, Bantelne prie Leinės upės. Baigęs Hanoverio licėjų, Getingeną ir Vienos universitetuose studijavo teologiją, filosofiją, kalbas, klausėsi medicinos, biologijos, chemijos paskaitų. 1845–1855 m. gyveno Londone, kur tapo Britaniškosios Biblijos draugijos bendradarbiu, vertė arba tvarkė Biblijos vertimus į įvairias kalbas. Grįžęs į Vokietiją, kurį laiką dirbo namų mokytoju, bibliotekininku Getingeno universitete, kur 1873 m. jam suteiktą filosofijos daktarą bei laisvųjų menų magistro laipsnį. Vėliau nuolatinės tarnybos neturėjo.

Nebūdamas priištąs prie jokios tarnybos, J. Zauerveinas pasišventė mažų tautų reikalams, tapo ne vienos jų kovos už savo tautines teises aktyviu dalyviu ar net žadintoju. Ypač daug nusipelnė Rytų Prūsijos lietuviams, norvegams, sorbams, lenkams. Su lietuviams jo draugystė prasidėjo apie 1874 m., kai pradėjo nuolat lankytis Mažajoje Lietuvoje ir kažkiek čia net pagyvendavo. Labiausiai pamėgo Lazdynų apylinkes ir jų žmones. Ir ne tik ramiai pagyvendavo, bet tuos žmones judino, vertė juos pačius rūpintis savo prigimtinėmis teisėmis ir už jas kovoti.

1878 m. J. Zauerveinas organizavo lietuvių deputaciją pas kaizerį Vilhelmą, rašė daugelio peticijų tekstus, vadovavo parašų pojomis rinkimui, aktyviai dalyvavo rinkiminėse kampanijose. Užsidedęs jis ragino pačius lietuvius imtis švietėjiškos veiklos – kurti šventadienines mokyklas (net pats bandė jas organizuoti), leisti pigias lietuviškas knygas, platinti lietuviškus laikraščius, namuose vartoti tik gimtąją kalbą, ją rašyti laiškus. Gyvu žodžiu ir laiškais stengėsi paveikti mokytojus ir kunigus, kad šie savo iniciatyva palaikytų lietuvių kalbą mokyklose ir bažnyčiose. Net valdžios institucijoms siūlė susirūpinti mokyklų programų pertvarkymu, tinkamu mokytojų rengimu ir lietuvių kilmės mokytojų skyrimu ir lietuvių vaikų lankomas mokyklas. 1878–1898 m. J. Zauerveinas buvo vienas produktyviausių lietuviškosios Rytprūsų spaudos bendradarbių. „Lietuviškoje ceitungoje“, „Nemuno sarge“, „Aušroje“, „Naujojoje lietuviškoje ceitungoje“ skelbtuose straipsniuose ir eilėraščiuose, atskirose knygelėse, paskaitose svarbiausią dėmesį skyrė lietuvių tautinei savimonei kelti bei germanizacijai demaskuoti, ypač smerkė tuos, kurie prarasdavo tautinę savigarbą, gėdydavosi tariamo savo tautos kultūros skurdumo.

Apie J. Zauerveiną netrukus ėmė burtis ir iš jo mokytiis pabudę aktyvesnieji lietuviai. Faktiškai jo iniciatyva 1885 m. vasario viduryje Tilžėje įsikūrė pirmoji lietuviška kultūros draugija „Birutė“. Tiesa, pats J. Zauerveinas buvo sumanęs ją steigti kaip draugiją, besirūpinančią Prūsijos lietuvių šventadieninėmis mokyklomis. Į tą „Lietuviškoje ceitungoje“ paskelbtą siūlymą atsiliėpė Didžiosios Lietuvos veikėjai J. Basanavičius ir J. Šliūpas, pasiūlė kurti lietuvių mokslo draugiją, panašią į veikusią Tilžėje vokiškąją Lietuvių literatūros draugiją. Nė vieno iš šių siūlymų neįgyvendinus, įsikūrė minėtoji „Birutė“, labai daug nuveikusi, kad Rytprūsų lietuviai atgimtų dvasiškai.

Po gero dešimtmečio šią tautos žadinimo ir ugdymo estafetę perėmė ir pačių lietuvių išugdytas įžymus kultūros veikėjas – filosofas ir rašytojas Vydūnas (1868–1953). Jo kūrybinis palikimas, praktinė veikla ir gyvenimo principai yra suvokiami kaip ištabus mūsų dvasios raidos reiškinys, kurio paskirtis – sugestijuoti žmogaus, tautos ir visos žmonijos dvasinį laisvėjimą, paryškinti to laisvėjimo kryptis ir kelius. Ši reiškinį jau visuotinai yra priimta traktuoti kaip indiškąjo gandizmo analogą. Tas reiškinys turi esminių bendrumų bei tiesioginio sąlyčio taškų ir su J. Zauerveino fenomenu.

Ateidamas į lietuviybės puoselėjimo barus, Vydūnas rado kitų jau nuveiktą nemėgusį idėjų. Drasiai galima sakyti, jog J. Zauerveino idėjų čia buvo pats vaisingiausias. Nesunku pastebėti, kad J. Zauerveino ir Vydūno lietuviškoji veikla sudaro lyg ir du to paties proceso etapus. J. Zauerveinas buvo to proceso pradininkas, Vydūnas – tęsėjas ir baigėjas. Daug kas J. Zauerveino buvo sumanyta, bet nepajėgta realizuoti, o Vydūnas tai sėkmingai įkūnijo gyvenime. Vydūnui ateinant į lietuviybės barus, J. Zauerveinas iš jų jau buvo beišeinąs, jis buvo gerokai vyresnis ne tik už Vydūną, bet ir šiek tiek už jo tėvą Anskį Storostą, gimusį 1837 m.

Pilkalnio (*Pilkallen*) apskrities Naujakiečio (*Neudorf*) liaudies mokyklos mokytojas A. Storostas idėmiai sekė XIX a. devintajame dešimtmetyje prasidėjusį organizuotą lietuviybės judėjimą, skaitė ne tik lietuviškąją to meto spaudą, bet ir tai, ką palankaus apie lietuvius rašė vokiečiai mokslininkai (greičiausiai tai buvo E. Gizevijaus ar O. Glagau raštai, „*Mitteilungen der litauischen literaturischen Gesellschaft*“ – „Lietuvių literatūros draugijos pranešimai“). Lankėsi jis ir įvairiose Mažosios Lietuvos vietose 1885–1887 m. vykdavusiuose „Birutės“ draugijos susirinkimuose. Juose ugningas kalbas sakydavo ir J. Zauerveinas. Įspūdžius iš tų susirinkimų A. Storostas pasakodavo ir savo vaikams. Iš tų tėvo įspūdžių Vydūnas gavo pirmąją informaciją apie lietuviybę užsidedusį, lietuviškai gerai kalbantį ir net eiles rašantį vokiečių.

Toji informacija Vydūnui davė didesnį impulsą užaugus imtis „garbėn kelti lietuviškumą“. J. Zauerveino dėka Vydūnas pirmiausia pajautė ir poezijos forma išreikšto gimtojo žodžio žavesį. Mat vienas jaunesniųjų Vydūno brolių Frydrichas Storostas 1885 m. Ragainėje A. Kybelkos spaustuvelyje mokėsi raidžių rinkėjo amato. Ten tuo metu buvo spausdinama J. Basanavičiaus redaguojama garsioji „Aušra“. Frydrichas šviežius jos numerius parsinešdavo į namus. 1885 m. 12-ajame jos numeryje buvo išspausdinta J. Zauerveino baladė „Macilenas ir Gražina“, kurią perskaitęs Vydūnas pajautė, koks gražus yra poetinis lietuviškas žodis. Nuo vaikystės bandęs kurti eiles, Vydūnas jas užrašinėdavo vokiškai. Dabar subrendo pasiryžimas rašyti lietuviškai.

Tačiau labiausiai Vydūną sugestijavo ne literatūrinė J. Zauerveino kūryba, o praktinė kultūrinė-švietėjiškoji jo veikla, ypač jos pagrindimas ir metodai. Vydūno vaikystės ir jaunystės metai sutapo su pirmaisiais suvienytosios Vokietijos gyvavimo dešimtmečiais, kuriais reikėsi kieta Bismarko vidaus politika, labai susiaurinus tautinių mažumų teises ir kultūrinės raidškos galimybes, spartinusi jų asimiliaciją. Gana greitą Rytprūsų lietuvių vokiečių gimtąją lėmė ir sparti valstybės ekonomikos plėtotė, pramonės augimo sukelti migracijos procesai: žmonės, ieškodami darbo ir geresnio pragyvenimo, iš kaimų kėlėsi į miestus, o ten dažnas savo tautinę priklausomybę pamiršdavo. Nors dalis lietuvių, norėdami geriau gyventi, nutautėdavo savanoriškai, tačiau iš esmės asimiliacijoje vyravo prievartiniai momentai, ir ji buvo dramatiška bei skausminga.

Savojo tautiškumo laikymasis Rytprūsų lietuvių buvo suvokiamas kaip labai svarbi dvasinė vertybė, netgi kaip religinė priedermė. Vydūnas, būdamas dar vaikas, tai irgi giliai įsisąmonino. Iš savo kasdienių stebėjimų jis padarė išvadą, kad, prarasdamas

tautiškumą, žmogus praranda nemažą dalį savo žmogiškosios savigarbos ir vertės, netenka dvasinio patrauklumo. Lietuviškosios etninės savasties nykimą Mažajoje Lietuvoje jis regėjo kaip akivaizdų krašto kultūrinio nuskurdimo požymį. Todėl jau paauglystėje Vydūnas pasiryžo pasišvesti lietuviybės krašte išlaikymui ir ugdymui.

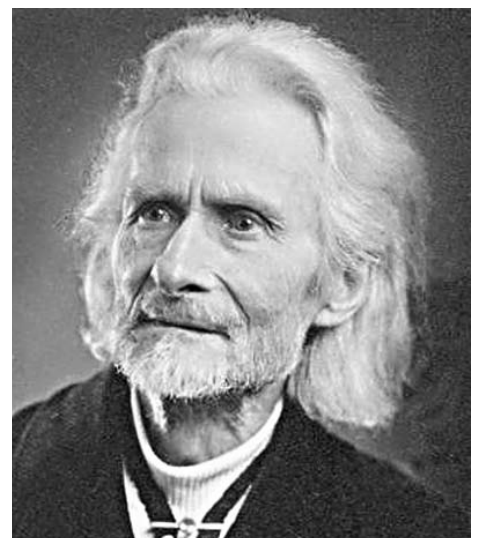
Iš tėvo pasakojimo susidarytas išpūdis apie lietuvių labai besidarbuojantį vokiečių J. Zauerveiną tąjį pasiryžimą sustiprino. Būdamas ir formuodamasis kaip veiklus lietuviškosios bendruomenės narys, ieškodamas kuo veiksmingesnių pagalbų tai bendruomenei būdų, Vydūnas savarankiškai priėjo išvadą, kad prispaustoji tauta turi ne apeliuoti į valdančiosios tautos gerą valią ir malonę, o padėti pati sau, ugdydamasi vidinį atsparumą išoriniam spaudimui bei įvairiems poveikiams, pagarbą protėvių kurtoms dvasinėms vertybėms, ypač kalbai, toliau kurdamą naujas kultūros vertybes. Vydūnas buvo tvirtai įsitikinęs, kad išlikti gali tik gyva, kūrybinių galių nepraradusi, savo egzistencijos prasmingumą įrodyti pajėgianti tauta. Pagrindinis to prasmingumo matas – sugebėjimas prisidėti prie kuo didesnio pasaulio sužmoginimo, t. y. prie dvasinio (dieviškojo) prado jo raidoje stiprinimo.

Žmogaus, kaip tautos galių reiškejo, tobulėjimas tapo pagrindine Vydūno filosofijoje aiškinta problema. Ieškodamas tos problemos sprendimo, jis praėjo ilgą laisvo klausytojo studijų kelią Greifsvaldo, Halės, Leipzigo, Berlyno universitetuose, savarankiškai gilinosi ne tik į Vakarų, bet ir į Rytų filosofiją, įvairias pasaulio religijas bei kultūras. Labiausiai patenkinusius atsakymus rado teosofijoje ir ypač indų filosofijoje, kurios poveikis buvo lemiamas jo filosofijos sistemai galutinai susiformuoti. Tačiau ieškojimų pradžia buvo namuose – tėvo (jis buvo mokėsis Berlyno evangelikų misionierių seminarijoje) skatinamuose krikščioniškojo tikėjimo tiesų apmąstymuose, gilinimesi į Bibliją bei tuometinių vokiečių teologų raštus. Kitą tos pradžios dalį sudarė savo tautos gyvenimo realiųjų stebėjimas bei įsijungimas į praktinę kultūrinę veiklą. 1895 m. įkūrus Tilžės lietuvių giedotojų draugiją, toje praktinėje veikloje buvo išbandomi ir pritaikomi filosofinių studijų ir mąstymų keliu atrastieji žmogaus, kaip kultūros subjekto, tobulėjimo principai.

Toji praktinė veikla padėjo Vydūno filosofijoje įsitvirtinti svarbiam postulatui, kad yra būtinas ryšys tarp žmogiškumo ir tautiškumo, kad tas ryšys yra viena svarbiausių žmogaus visavertės dvasinės raidškos ir tobulėjimo sąlygų. Šis postulatą taip pat plaukė ir iš protestantiškajame tikėjime pabrėžto reikalavimo su Dievu bendrauti jo paties žmogui duotąja, t. y. gimtąja, kalba. Tas postulatą, kaip jau minėta, pagrindinė veiklos gairė buvo ir J. Zauerveinui. Jam pakako protestantiškojo šio postulato pagrindimo. Vydūnas tą pagrindimą dar gerokai išplėtojo, remdamasis indų filosofijoje, didžiąja dalimi vedantiškojoje josios mokykloje, išdėstyta žmogaus esmės bei josios laisvėjimo samprata. Mūsų panaudotas vydūnizmo palyginimas su gandizmu nėra atsitiktinis. Abu šie reiškiniai artimi ne tik tipologiškai (t. y. kaip beveik tapatūs nepriklausomai vienas nuo kito susiformavę nesmurtinio pasipriešinimo pavergimui būdai), bet ir genetiškai, nes turi tas pačias teorinio pagrindimo ištakas (M. Gandis buvo vedantos mokyklos atstovas).

Ką pasakė apie Vydūną ir M. Gandį, beveik tą patį galima pasakyti apie Vydūną ir J. Zauerveiną – jų abiejų veikla ir ją grindžią principai yra labai artimi tipologiškai ir genetiškai. Tipologinis artumas čia yra netgi daug didesnis negu tarp Vydūno ir M. Gandžio, nes Vydūno ir J. Zauerveino praktinės veiklos sferos jau ne analogiškos, o absoliučiai tapačios – lietuviybės išsaugojimas Mažajoje Lietuvoje. Genetinį Vydūno ir J. Zauerveino veiklos principų artumą, kaip jau minėta, nulėmė abiem bendras protestantiškasis tikėjimas.

Vydūnas ir J. Zauerveinas lietuviybės



Vydūnas (Vilhelmas Storostas, 1868–1953)

puoselėjimo veikloje pirmiausia vadovavosi ne politinėmis, o moralinėmis ir religinėmis nuostatomis. Svarbiausia abiem buvo pats tautos išlikimas, jos etninės savasties išlaikymas. Jie, galima sakyti, vengdavo net menkiausių užuominų į nacionalinį separatizmą. J. Zauerveinas savo publicistiniuose raštuose netgi jausdavo būtinybę pabrėžti ištikimybę monarchizmui, pagarbą Vokietijos valdovams, suvienytai valstybei. Vydūnas tokios pagarbos nepabrėždavo, bet teigėdavo, jog ne politinis savarankiškumas, o kultūrinis gyvybingumas tautai yra pats svarbiausias dalykas. Tiesa, vėlesniuose savo darbuose (pvz., traktate „Tautos gyvata“), skirtuose nepriklausomos Lietuvos aktualijoms, masytįtojas teigė, jog politinė nepriklausomybė yra vis dėlto viena reikšmingiausių tautos dvasinės plėtotės sąlygų.

Pagarbą suvienytajai valstybei bei jos valdovams J. Zauerveinas netgi eksploatavo kaip argumentą tautinių mažumų teisėms ginti. Publicistikoje bei savo parengtuose peticijų aukštoms valdžios institucijoms tekstuose jis įrodinėjo, jog tautinių mažumų germanizavimas pirmiausia yra žalingas pačiam vokiškumui ir valstybei. Germanizacijos žala, pasak J. Zauerveino, valstybei pasireiškianti įvairiais aspektais. Pirmiausia jos paveikti žmonės yra menkos moralės, skurdžios dvasinės kultūros. Jie negali būti visaverčiai valstybės piliečiai. Atėmus iš jų gimtąją kalbą, pakirtus jų ryšius su tėvais bei jų gyvenimo tradicijomis, išplėšus meilę gimtajam kraštui, nėra ko tikėtis iš jų tvirto valstybinio patriotizmo, ištikimybės valdovams bei esamai santvarkai. Tokie žmonės lengvai pasiduoda opozicinėms nuotaikoms, užsikrečia socialdemokratinėmis idėjomis, pasidara abejingi religijai. Valstybinis patriotizmas glaudžiai susijęs su giminės gerbimu. Pagarbos šiems dalykams žadinimas visiškai nereiškiąs lietuvių politinių siekių ar anti-valstybinių nuotaikų kurstymo.

Vydūno ir J. Zauerveinas kultūrinės veiklos sugretinimui ypač svarbi toji J. Zauerveino publicistinių raštų dalis, kuri skirta pačių lietuvių tautinei savigarbai kelti, jų atsparumui prieš germanizaciją ugdyti. Čia smerkiami tie, kurie patys lengvai nutausta, nacionalinę savigarbą išmaino į pelną ir gėdijasi tariamo savo tautos kultūrinio skurdumo.

J. Zauerveinas stengėsi parodyti lietuvių kalbos grožį, jos senumą, vertingumą mokslui, primindavo ją aukštai vertinusius mokslininkus bei kultūros veikėjus. Aušrininkų romantizmo kupini J. Zauerveino pasakymai apie istorinę lietuvių tautos praeitį, apie senąją kultūrą, kurios apraiškos tebesančios gyvos tautosakoje, papročiuose, tautiniuose drabužiuose. Germanizatoriai turį suprasti, kad jie naikina itin savitą, civilizacijos dar nesugadintą kultūrą ir tuo nusikalsta visos žmonijos kultūrai. Bet ir patys lietuviai turi iškilti iš tamsumo, atsisakyti trumparegiško požiūrio į materialias bei dvasines vertybes ir suvokti, jog jie yra senos ir itin vertingos kultūros paveldėtojai.

Aptaręs visokeriopą germanizacijos

Nukelta į 12 p.

Ką mena Lietuvos radijo reporterio seni užrašai?

Zenonas Jonas MIKŠYS, Vilnius

Pradžia Nr. 1 (819)

O jei ir tai neduotų reikiamų vaisių, galima pagalvoti apie radikalesnes priemones („sovietinei visuomenei, liaudies žmonėms, darbo žmonėms pageidaujant ir prašant“), pasitelkiant KGB struktūras, miliciją, karinius dalinius. Tokiuose reikaluose Sovietų Sąjunga turi sukaupusi didelį patyrimą (Vengrija, Čekoslovakija, Lenkija, Tbilisis, Rostovas, Baku). Jėga, ne kartą išbandytas skaudus rimbas – sovietų rankose. O Lietuva nieko neturi, beginklė ir bejėgė, negali priešintis.

Galima ir ekonominiu vėzdu trinkelėti taip, kad visi aiktelėtų ir pradėtų ne tik iš baimės, bet ir nuo šalčio aikčioti ir drebėti. Užsuksim visus dujų, naftos čiaupelius, nutrauksim reikalingiausių žaliavų tiekimą. Visiškai šalia Lietuvos – išbandyta sunkumuose draugiškiausia ir ištikimiausia sovietų Baltarusija, kuriai tik pirštu mostelk ir atsilieps.

Niekada netikėjau ir dabar netikiu Kremliaus bosais, jų sąžiningumu, geranoriškumu, demokratiškumu. Apie kokį nors jų atvirumą negali būti jokios kalbos. Vieną garsiai sako, iškilingai trimituoja, afišuoja, si, kitą tyliai galvoja, visada pasiryžę niekšingai pasalai, bolševikiškoms pinklėms.

Tad ir šis konsultacinis susitikimas Mas-kvoje su Lietuvos delegacija dėl Lietuvos noro nutraukti visus narystės SSR ryšius, tapti savarankiška ir nepriklausoma valstybe buvo irgi kaip tos katės žaidimas su pelyte. Aiškiausias akių muilinas. Sovietams būtina laimėti laiko, pavaizduoti, kad jie su lietuviais susėdė prie derybų stalo derasi, kalbasi, svarsto, kaip šis procesas galėtų ir turėtų vykti. Bet tai grynų gryniausia veidmainystė. Plėšrus vilkas, ilindęs į ėriuko kailį, viso pasaulio opinijai nori pasirodyti geradariu demokratu, pritariančiu tautos apsisprendimui ir laisvės idėjai.

O Lietuvai už nugaros tuo pat metu ruošiamasi kitiems žygiams, kitiems sprendimams. Slapčiausiai pasitarimuose svarstomi įvairiausi efektyviausi variantai, kaip sutramdyti tą neklaūžadą išsišokėlę Lietuvą, kaip patiems sausiems išlipti iš tos balos, į kurią stumia buvę „москвитини“.

Negali būti, kad iš jų glėbio imtų ir išspręstų toks gardus kąsnelis kaip Lietuvai! Koks pavyzdys kitoms sąjunginėms respublikoms? Ar nenorės atsiskirti Latvija, Estija, Gruzija, Armėnija, Moldova? Tik pamanykit, ko užsigeidė – laisvės ir nepriklausomybės, lyg sovietų tautų šeimynoje būtų bloga gyventi.

Tokie ar panašūs planai, scenarijai buvo rikiuojami, rimtai svarstomi pačiose sovietinės valdžios viršūnėse, KGB generolų ir Generaliteto strategų štabuose bei kabinetuose. Reikia sulaukti tik patogaus momento.

Raudonžvaigždis karinis sraigtasparnis sėja proklamacijas, mitinguotojai grūmoja kumščiais ir vėzdais

Atrodo, visi viltingi konsultaciniai Lietuvos ir Sovietų Sąjungos vyriausybinių delegacijų susitikimai, lapkričio trečiąjį dešimtadienį laukiama oficialių derybų pradžia, kaip pats Ryžkovas akcentavo, neįvyko. Sovietai, Maskvos Politinis biuras, vyriausybė nutarė pasukti kita linkme: imtasi šantažo, bauginimo, grasinimų ir net ginkluotos jėgos, su Lietuva nesileidžiant į jokias derybų kalbas.

O tuo metu visoje Lietuvoje, ypač Vilniuje, purenama dirva „juodosiose“ liaudies masėse, tarp komunistėlių, partokratų, buvusių „skrebu“ ir Antrojo pasaulinio karo dalyvių – rusakalbių, lenkų, baltarusių, ir, žinoma, tarp pačių aršiausių sovietinės ideologijos ir sovietų valdžios gynėjų.

Jedinstveninkų ir karinės struktūros parengta ir suresta „generalinė repeticija“ įvyko gruodžio pradžioje prie Vilniaus sporto rūmų. Iš karinio sraigtasparnio, prariaumojusio virš Vilniaus stogų ir bokštų, išvakarėse buvo išmėtyti proklamaciniai lapeliai rusų kalba, kviečiantys į mitingą, skirtą „demokratijai apginti ir pritarti sąjunginei nutarčiai su SSR“. Aikštelėje prie sporto rūmų netrūko raudonraiščių darbininkų, draugininkų, juodomis uniformomis vilkinčių neaiškių

žaliukų, civiliais persirengusių kagėbistų, VRM karininkų, įvairių kariuomenės rūšių pulkininkų ir papulkininkų. Visas mitingas radiofikuotas, mikrofonai, garsiakalbiai – iš karinio Šiaurės miestelio.

Koktu klausyti šio sambūrio dalyvių rėksmingų, isteriškų grasinimų ir įžeidimų teisėtai išrinktam Lietuvos parlamentui, Vyriausybei. Baisiai karingai, kulkosvaidžiais ir automatais grasinantis Vilniaus igulos politinis darbuotojas, papulkininkis, šalčininkietis, kompartijos vadukas Č. Vysockis į tariamus savo tėvynainius, bendraminčius ir bendražygius kreipėsi ne tik rusų, bet ir lenkų, lietuvių ir net vokiečių kalbomis, kažkodėl cituodamas garsųjį Hitlerio „*Mein Kampf*“.

O lietuvius generolas Ginutis Taurinskas, kaip pats mitinguojančiai miniai prisistatė, savo kalbos mintis pynė ir su internacionalizmu, ir su sovietų tautų draugyste, ir su keistai interpretuojama Lietuvos istorija, ir su „nenugalima, šlovinga, liaudį ginančia“ sovietine armija.

Tiesiog gėda ir juokinga buvo klausytis širvintiškio Antano Kasparo, klaipėdiškio vairuotojo, raseiniškio „skrebo“ žodžių. Jie savo „kalbas“ skaitė iš svetima ranka rašytų ir svetima galva sukurtų popierių, nuolat klydo, maišėsi, bet užbaigdami savo kalbas tiesiog šaukė, klykė: „Tegyvuoja laisvoji TSRS!“, „Tegyvuoja neišardoma draugystė!“, „Tegyvuoja Tarybų Lietuvai“.

Mitinguotojų priimtoje rezoliucijoje ir kreipimesi per TSRS liaudies deputatų IV-jį suvažiavimą besąlygiškai reikalaujama įvesti Lietuvoje prezidentinį M. Gorbačiovo valdymą.

O jedinstveninkų sukurptoje, karinėje spaustuvėje atspausdintų sraigtasparnio išmėtytoje Piliiečių komiteto, Lietuvos kompartijos (TSKP), Lietuvos komunistinės jaunimo sąjungos, Darbo žmonių federacijos, Veteranų tarybos, igulos karių, Lietuvos internacionalinio judėjimo pasirašytoje proklamacijoje rašoma: „Tėvynainiai! Politinės įtampos spaudimas respublikoje tampa vis pavojingesnis, Lietuvos Aukščiausioji Taryba tvirtai laikosi Lietuvos atsiskyrimo nuo TSRS kurso.

Dabartinės respublikos vadovybės atmetama sąjunginė sutartis – tai katastrofiška socialinė ir ekonominė padėtis, skurdas ir bedarbiystė.

Tarybų Sąjungai – būti! Kokią vietą joje užims Lietuva, priklausau nuo mūsų su Jumis!“

Visiems doriems, patriotiškai nusiteikusiems Lietuvos žmonėms prasidėjo neramios dienos ir naktys, kupinos nežinios ir baimės dėl tolesnio Lietuvos likimo. Politinė atmosfera kaito ne paromis, o valandomis. Atrodė, štai tuoj ims ir plyš ta įsitempusi, nestipri ir plonutė laisvės ir nepriklausomybės styga.

Sovietų Sąjunga, jos raudonieji ir pilkieji ideologai, aukščiausios valdžios ir kompartijos ešelono vadovai, KGB struktūros metė į mūšį dar nuo Spalio revoliucijos, Lenino ir Stalino laikų visą savo išmėgintą ir visada pasiteisinusį priemonių arsenalą: propagandą, grasinimus, provokacijas, šantažą iki galimos ekonominės blokados. Iškilo visiškai reali galimybė, kad sovietai griebis Tbilisyje, Baku, kai kuriuose Ukrainos ir Sibiro miestuose išbandytos grubios jėgos ir prievartos modelio – atviros karinės jėgos su tankais, šarvuočiais, automatais ir kastuvėliais. Vilniaus oro uoste vienas po kito leidžiasi kariniai transporto lėktuvai su elitiniais smogikais iš savo žiaurumu pagarsėjusios Pskovo desantininkų divizijos, KGB specialios paskirties būrio „Alfa“ karininkais. Oficialiai teigiama, kad jie į Vilnių siunčiami tariamiems dezertyrams, atsisakiusiems tarnauti sovietinėje armijoje ar pasitraukusiems iš jos dalinių, gaudyti. O faktiškai – visomis savo jėgomis ir sugebėjimais padėti Vilniuje dislokuotai generolo Uschopčiko divizijai slopinti laisvės ir nepriklausomybės ištroškčius Lietuvos žmones, kunkuliuojančius šimtatūkstantinius mitingus.

Su specialiomis užduotimis ir ypatingais igaliojimais Kremliaus Lubiankos strategų nurodymu į Lietuvą skubiai komandiruojami kadriniai kariškiai – lietuviai pulkininkai, tarnavę įvairiose Sovietų Sąjungos karinėse apygardose, dirbę žvalgybinį ir politinį darbą. Tarp jų – GRU pulkininkas E. Kasperavi-

čius, Kosmonautų centro rengimo partorgas, pulkininkas A. Naudžiūnas, grupė žemesnio rango kariškių, turinčių žvalgybininkų, diversijų rengėjų, neramumų malšintojų didelę patirtį. Koks itin didelis karinis dėmesys Lietuvai buvo skiriamas, rodo ir toks faktas, kad Vilniaus Šiaurės miestelyje įsikūrė ir Sovietų Sąjungos gynybos ministro pavaduotojas V. Ačalovas, į Vilnių atsiųstas D. Jazovo įsakymu. Iki išnaktų divizijos štabe buvo kuriami slapti planai, kaip sutramdyti Lietuvą, kada, kur ir kokią karinę techniką panaudoti, kiek būrių ar batalionų skirti būsimoms operacijoms – numatytų objektų šturmui, aprangai ir t. t. Maskvos emisarai, „lietuviai pulkininkai“, gerokai surusėję, senokai matę gimtąjį kraštą, nesėdėjo Burokevičiaus partijos užgrobtuose rūmuose prie Černiachovskio aikštės tarp popierių ir telefonų. Pakeitę kariškas uniformas į civilių drabužius, užsimaukšlinę iki akių lapines sibirietiškas kepurės ar plačiabryles skrybėles, šniukštinėjo, įdėmiai žvalgėsi po visą Vilnių. Juos ypač domino situacija ir nuotaiškos Aukščiausioje Taryboje, Vyriausybėje, Krašto apsaugos departamente, TV bokšto, RTV pastatų, telefonų stočių apsauga. Buvo svarbu sužinoti ten dirbančių specialistų nuotaikas, jų lojalumą ar priešišumą iš sovietinių gnaužtų besiveržiančiai Lietuvai, dabartinei valdžiai. Šie persirengę pulkininkai ir kiti mūsų nekviešti, neprašyti „svečiai“ nuolat lankėsi daugiausia rusakalbių turinčiose gamylose, dalyvaudavo slapčiuose partiniuose susirinkimuose ar „Jedinstvos“ sueigose, instruktavo, mokė jedinstveninkų vadukus, patikimiausius bolševikus.

Padažnėjo nematytų, nepažįstamų tipelių pasivaikščiojimai aplink RTV teritoriją Konarskio gatvėje, šalia garažų tvoros, kažką stebinčių nuo Vingio parko ar „Draugystės“ viešbučio. Niekam nekėlė abejonių, kad tai buvo Uschopčiko, Ačalovo, „Alfos“ žvalgai, įdėmiai seke, kas vyksta šiuose pastatuose ir šalia jų: automobilių ir žmonių srautas, apšvietimas, automobilių stovėjimo vietos, įvažiavimas į RTV teritoriją, leidimų sistema ir kt.

Aiškiai jautėsi ir matėsi, kad Vilniuje bręsta dideli ir skausmingi žmonėms įvykiai, nenuspėjama jų pradžia ir pabaiga bei galimi padariniai. Šalies keliuose ir miestų gatvėse padažnėjo karinės technikos judėjimas, nežinomais tikslais įvairiausiomis kryptimis važinėjo dengti sunkvežimiai su šautuvais ir automatais ginkluotais kareiviais. Vis aukščiaui galvas pradėjo kelti jedinstveninkai, kurių lizdai, kaip širšynai, ypač aktyviai reikšėsi ir užė Vilniaus oro uoste ir Lietuvos geležinkelioje. Svarbiausiuose transporto padalinuose daugiasia dirbo rusų, lenkų, baltarusių tautybių žmonės, tad nenuostabu, kad jie pirmieji ėmė reikšti savo nepasitenkinimą kitu keliu pasukusia Lietuva, naująja valdžia, priimamais įstatymais, puolė organizuoti įvairaus masto protestus, nepaklusnumo akcijas, net streikus. Lyg pajutę savo galią ir nebaudžiamumą, sujudo didžiausios sostinės gamyklos – įslaptinta karinė Oktabriuri Burdenkos vadovaujama „penkiukė“, Elektros suvirinimo įrengimų, Kuro aparatūros, „Žalgirio“, „Komunaro“, Spalio 50-mečio staklių gamyklos ir kitos „internacionalinės“ įmonės.

1991 m. sausio 8-osios rytą gatves šalia Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos rūmų užtvindė autobusai ir lengvieji automobiliai. Pagal užrašus ant automobilių nesunku atskirti, kad šį kartą čia suvažiavo, suėjo žmonės ne tik iš Vilniaus, bet organizuotai atvežti ir iš Maišiagalos, Pabradės, Nemenčinės, Šalčininkų, Eišiškių, Vilniaus rajono artimesnių ir tolimesnių gyvenviečių. Viskas surežisuota, suplanuota „Jedinstvos“, platformininkų, kitų Lietuvos priešiškų jėgų pastangomis.

Šioje šėlstančių, šaukiančių, trypančių, švilpiančių, rusiškai besiplūstančių, kumščiais grūmojančių, nuo pykčio perkreiptais veidais margaspalvėje minioje iššaukiančiai, prie pat AT rūmų centrinių durų, plazda rankose laikomos raudonos vėliavos. Greitomis nuteplioti plakatai su užrašais, atvirai įžeidinėjančiais Lietuvą, Parlamentą, Vyriausybę, mus – visus lietuvius. Į AT pastatą, langus svaidomos kepurės, šiukšlės, suledėję grumstai, kažkas į duris paleido specialiai atsivežtus kiaušinius. Pareigūnai bando palaikyti tvarką, bet jiems sunkiai se-

kasi. O šio provokuojančio renginio, vadinto piketu, dalyvių gretos didėja, aistros kaista. Į Nepriklausomybės aikštę jų kolonos žengia demonstratyviai grindinio viduriu, nuo Vingio parko iki Žvėryno tilto užtverdamos transporto judėjimą.

Tik apie pusę vienuoliktos kažkieno rankose išvydome plevėsuojančią trispalvę lietuvišką vėliavą. Pasigirsta lietuviška daina, bet tuoj pat ją slopina, užgožia švilpimas, laukinis baubimas. Sarkastiškai šypsodamiesi prie AT rūmų pasirodo ir sovietiniai kariškiai – papulkininkiai, majorai, kapitonai, leitenantėliai. Kol kas kaip stebėtojai, širdy besidžiaugiantys tokia įvykių eiga, nešiojantys piktą viltį, kad ir jie patys netrukus galės „deramai“ pasirodyti. Tik palaukit! Pamatysit ir pajausit!

Aplink garsiai aidi rusiški necenzūriniai žodžiai, nepatenkintieji į nematomą tariamą priešą atsikrenkštę spjaudosi, kaišioja špygas.

Šį kartą tariamu pretekstu tokiems neramumams ir išpuoliams tapo maisto produktų kainų pakėlimas Lietuvoje. „Skriaudžiamųjų“ transparantuose: „Kur maitinti vaikus?“ (lietuviškai), „*Pravitelstvo, dajte obied narodu!*“, „*Predatel!*“ – tai skirta Vytautui Landsbergiui. Tačiau labiausiai visus „internacionalistus“, jedinstveninkus sujudino, drąsos suteikė ugnies ipylęs TSRS Prezidento M. Gorbačiovo pareiškimas LR AT (tiksliau – aiškus ultimatumas), reikalaujantis atšaukti Kovo 11-osios nutarimus.

Po pietų iš AT rūmų Lietuvos radijo eteryje vėl pasigirdo AT Pirmininko pavaduotojo K. Motiekos kreipimasis į vilniečius, visus Lietuvos žmones, kviečiant juos atvykti prie LR AT rūmų, nes laukiama naujų promaskvietiškų provokacijų, gal net smurto, ginkluotos jėgos panaudojimo prieš Parlamentą.

Bandyta net veržtis į AT pastatą. Grupelei aršiausių pavyko prasmukti pro duris į vidų. Tik paskui apsaugos vyrai juos išstūmė lauk. O kitus besiveržiančius apliejo šalto vandens čiurkšlėmis. Tik šitaip karingieji sovietų gynėjai buvo nustumti nuo centrinio įėjimo.

O antroje dienos pusėje Nepriklausomybės aikštę vėl užtvindė Parlamento gynėjai. Stoję petys į petį, susikibę rankomis vyrai ir moterys, vaikinai ir merginos, tūkstančiai vilniečių atėjo čia išreikšti savo nuoširdžiausius jausmus LR Parlamentui. Jie mūru stoja už savo deputatus, už šį pastatą, prie kurio puikuoja Vytis ir brangi trispalvė, kur toliau dirba AT.

„Mums Lietuva – Tėvynė viena!“, „Palaikom Landsbergi ir AT!“, „Mes už laisvę ir nepriklausomybę!“, „Neleisime Lietuvos juodinti!“ – su tokiais ir daugybe kitų patriotinių užrašų plaikstomi plakatai virš Parlamento gynėjų minios.

Viršuliškėse – pirmieji šūviai į Lietuvos nepriklausomybę

Sausio pradžioje Vilniaus geležinkelio mazge ir oro uoste pradėjo veikti sąjunginių struktūrų palaikomi, jedinstveninkų įkurti streikų organizavimo komitetai. Grupė M. Burokevičiaus bendražygių padėjo įkalbėti lokomotyvų depo šaltkalvius ir mašinistus streikuoti. Nenorintems prisidėti imta grasinti. Sausio 10-osios vakare Vilniaus lokomotyvų ir Naujosios Vilnios dyzelinių traukinių depų darbuotojai pradėjo sumanytą streiką. Streiko organizatoriai, LKP (TSKP) aktyvistai, užėmė Vilniaus geležinkelio stoties valdymo postą ir visai sustabdė traukinių ėimą. Prie streikininkų „štabo“ tuoj pat atsirado pastiprinimas – kariškiai su šarvuočiu. Stotyje ir jos prieigose įstrigo 39 keleiviniai traukiniai su 20 tūkst. keleivių, tarp kurių buvo 2 500 vaikų. Stotyje buvo pilna alkanų, suirzusių, išsigandusių žmonių. Poste užsibarikadavę jedinstveninkai nesi-leido į jokias kalbas ar derybas su Vilniaus geležinkelio apygardos vyriausiuoju inžinieriumi A. Kliore, Geležinkelio departamento vadovu S. Labučiu, ministru J. Biržiškiu. „Mes tau nepavaldūs. Jau nebe ministras, esi atleistas“, – įžūliai šaipėsi streikininkai ir jų pritarejai.

Lietuvos istorija

Istorija, kaip ir mados, sukasi ratu

Violeta RUTKAUSKIENĖ, JAV

Istorija, kaip ir mados, eina, sukasi ratu, nors dažnai pasimiršta, nusibarsto, bet, žiūrėk, ir vėl prisimenama, atsikartoja jau kitame laike. Tai liudija ir šis pasakojimas apie mums mažai girdėtas viduramžių Lietuvos moteris, jų palikuones, atrastas jau kitų šalių istorijoje.

Kaip žinome iš Lietuvos valdovo, karaliumi vadinto Traidenio istorijos, jo dukra Gaudimantė nutekėjo į kaimyninę Mozūriją ir tapo Boleslovo II Mozūriečio (*Boleslaw II of Mazovia*) žmona. Po krikšto gavo Sofijos vardą. Šeima susilaukė sūnų Traidenio I ir Ziemovito II. Gaudimantė Traidenytei mirus, Boleslovas II vedė Čekijos karalaitę Kunigundą, su kuria susilaukė sūnaus Vaclovo ir dukters Eufrozijos. Apie Gaudimantės Traidenytės sūnus Traidenį I ir Ziemovitą – gal kitą kartą, o dabar apie Vaclovą, jauniausiąjį Boleslovo sūnų, nes nuo jo istorija pradeda sukstis labai įdomiu ratu – Lenkijos Piastų palikuonių šaką kerta Gediminaičių giminės linija, istorijai paliusi palikusi dvi moteris Gediminaites, Lenkijos karalienes, atsiranda giminystės per moterišką Gediminaičių liniją susigiminiuojama su daugelio Europos karalių palikuonimis. Nuo jo Gedimino palikuonių ženklai eina per Mozūrijos, vėliau Lenkijos karalystės, Vengrijos, Šventosios Romos istoriją, pasiekia Saksonijos-Vitenbergo didikų gimine, per ją



Onos Teck – Elžbietos Danutės Gediminaitės provaikaitės, Lenkijos karalaitės, hercogienės, Jogailos uošvės – antkapis su portretu



Plocko kunigaikščio Vaclovo antspaudas

Danijos karalių dinastiją, susigiminiuojama su Gonzagomis – Mantujos ir Monferato didikais Italijoje.

Po Boleslovo II mirties jo sūnus Vaclovas paveldėjo Plocką. Vyresnieji broliai Traidenis I ir Ziemovitas II, savo dalis gavę anksčiau, valdė jau kitas Mozūrijos sritis. Norėdamas savo valdas apginti nuo nuolat puldinėjančių Lenkijos kunigaikščių bei kitų užpuolikų, Vaclovas pradėjo darytis pagalbininkų ir sąjungininkų. Pirmiausiai sutartį sudarė su kryžiuočiais, vėliau pagalbos ieškojo Lietuvoje pas Gediminą. Gediminui Mazovija buvo svarbi dėl ryšių su Vakarų Europa, nes jos žemėse driekėsi gerą susisiekimą užtikrinę saugūs keliai į Lietuvą keliavusiems svetimšaliams. Palaikyti gerus santykius su Mazovija Gediminui buvo naudinga ir reikalinga. Buvo pasiektas politinis susitarimas, sutvirtintas dar ir vedybomis su Gedimino dukra Danute / Danmile [?]. Apie 1316 m. Vaclovas vedė Gedimino dukrą (Algirdo, Kęstučio seserį), po krikšto gavusią Elžbietos vardą. Išlydėdamas į svetimą kraštą Gediminas dukrai paskyrė gana didelį kraštą – 720 sidabrinių ir 9 auksines monetas. Su Vaclovu Elžbieta susilaukė dviejų vaikų: sūnaus Boleslovo III ir dukros Onos (*Anna*). 1336 m. Elžbieta tapo našle, o 1337 m., ištekėjusi dukrą Oną už Silezijos kunigaikščio Henriko V (*Henry V of Iron, duke of Zagan*), įgijo svarbią politinę atsvarą prieš Lenkijos karalių Kazimierą Didįjį. 1361 m. priglobė brolių Kęstutį, pabėgusį iš kryžiuočių nelaisvės. Elžbieta Danutė Gediminaitė, kaip manoma, palaidota Plocko katedroje Lenkijoje.

Elžbietos Gediminaitės dukra Ona su Silezijos kunigaikščiu Henriku V susilaukė penkių vaikų. Jų dukra buvo Jadvyga (*Jadwiga of Zagan / Sagan*) vėliau tapus tapo Lenkijos karaliene. 1363 / 65 m. ji ištekojo už Kazimiero Didžiojo, dar tebebuvusio santuokoje su antrąja ir trečiąja žmonomis. Pirmoji Kazimiero Didžiojo žmona Aldona Gediminaitė jau buvo mirusi, tačiau palikusi dvi dukras. Jadvygos Zagan vedybos su Kazimieru Didžiuoju buvo komplikotos, nes esant nenutrauktoms santuokoms su dar gyvomis žmonomis, reikėjo specialaus popiežiaus leidimo. Leidimas iš popiežiaus buvo gautas ir taip Lenkijos karaliaus pirmosios žmonos Aldonos sesers Danutės Elžbietos anūkė Jadvyga iš Žaganio (tuomet Silezijos) tapo Lenkijos karaliene. Tai buvo antroji, bet ne paskutinė, Gediminaitės palikuonė, sėdusi į Lenkijos sostą ir pasipuošusi Lenkijos karališka karūna. Naujoji Lenkijos karališkoji pora laukė sosto įpėdinio, tikėdamasi sūnaus. Deja, Dievas jiems dovanavo tris dukras, Elžbietos Danutės Gediminaitės provaikaites: Oną, Kunigundą ir Jadvygą. Per savo tėvo Kazimiero Didžiojo Lenkijos karaliaus seserį Elžbietą, Vengrijos karaliene, visos jos susigiminiavo su būsima Vengrijos, o vėliau Lenkijos karaliumi Liudviku Didžiuoju. Visos karalaitės buvo jo pirmos eilės pusseserės ir antros eilės tautos jo dukroms: būsima Lenkijos karaliene, Jogailos žmonai Jadvygai ir Elžbietai. Po Ka-

zimiero Didžiojo mirties jo žmona, karalienė Jadvyga (*Jadwiga of Zagan*) ištekojo dar kartą ir susilaukė dukrų Barbaros ir Agnės. Ištekęs dukrai Barbarai, Gediminaičių kraujo ryšys išiliejo į Saksonijos-Vitenbergo didikų giminę, o iš čia į Danijos karalių dinastiją, susigiminiavo su Gonzagomis – Mantujos ir Monferato (Italija) valdovais. Tačiau istorijos ratas pasisuko taip, jog vyriausia karalienės Jadvygos dukra Ona (*Anna*), visų mūsų dideliame netikėtumui, tapo karaliaus Jogailos uošve... Kaip gi taip nutiko?

Ši istorija sukasi dėl Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo ir Jadvygos (*Zagan*) – Elžbietos Gediminaitės vaikaitės – dukros Onos gyvenimo istorijos. Vyriausioji Kazimiero ir Jadvygos dukra karalaitė Ona (*Anna of Poland*) 1380 m. ištekojo už grafo Viljamo Cilli (*Count of Celje*), vėliau 1394 m., pirmam vyrui mirus, ištekojo už kunigaikščio Ulricho (*Ulrich, Duke of Teck*) ir tapo hercogiene (*Anna of Teck*). Su pirmuoju vyru grafu Viljamu Cilli jie 1386 m. susilaukė vienintelės dukros Onos (*Anna of Cilli arba Anne of Celje*), kuri dar per savo motiną giminiavosi, kaip jau žinoma, su Vengrijos princese, vėliau Lenkijos karaliene, Jogailos žmona Jadvyga. Ona Cilli ir Jogailos pirmoji žmona buvo artimos ne tik pagal giminystę. Ona buvusi nuolatinė karalienės Jadvygos palydovė, ji gal kurį laiką net ir augo karalienės aplinkoje, buvo jos globojama. Galbūt dėl to pati karalienė Jadvyga prašiusi vyro (karaliaus Jogailos), kad šis po jos mirties imtų į žmonas jos giminaitę. Kituose šaltiniuose užsimenama, kad patys lenkų ponai, nenorėdami nutraukti su Lietuva užsimezgiusios unijos, išpiršo Kazimiero Didžiojo vaikaitę Jogailai. Kaip jau buvo pastebėta, ši Lenkijos karaliaus vaikaitė buvo ir Danutės Gediminaitės vaikaitės vaikaitė arba aiškiau, vedant liniją, Elžbietos Danutės Gediminaitės propovaikaitė. Bet įdomiausia dar priešakyje. Jogailai dėl šių vedybų netikėtai kilo nesklandumų, nes dėl giminystės artumo vedyboms reikėjo popiežiaus leidimo. Istoriškai nurodo būsimosios Jogailos žmonos Onos trečios eilės giminystę su karaliene Jadvyga, tačiau pamiršta paties Jogailos giminystę su būsima žmona. Tai turbūt ir buvo tikroji priežastis, dėl kurios prireikė specialaus leidimo iš popiežiaus. Sunkumų kilo ne dėl Onos giminystės su karaliene Jadvyga, o dėl paties Jogailos giminystės su išpirštąja Lenkijos karaliaus Kazimiero ir Jadvygos iš Žaganio vaikaitę Ona. Juk Elžbieta Gediminaitė, būdama Onai tik propovaikaitė, Jogailai buvo žymiai artimesnė. Ji buvo jo tikra teta, Jogailos tėvo Algirdo sesuo. Atrodo, jog daugelis istorikų nėra įsigilinę į tokius painius giminystės ryšius, todėl klaidingai nurodo iš popiežiaus gauto leidimo priežastį. Antroji Jogailos žmona Ona Cilli buvo negyvakraujė Piastų dinastijos atstovė, jos gyslomis tekėjo ir Gedimino giminės kraujas.

Už Jogailos Ona Cilli ištekojo 1402 m., būdama 21 metų amžiaus. 1403 m. buvo karūnuota Lenkijos karaliene. Karūnacijoje



Gediminaičių palikuonys – Ona Cilli su vyru Vladislavu Jogaila



Jadvyga (Žagan) – Elžbietos Gediminaitės vaikaitė, tapusi Lenkijos karaliene

dalyvavo ir jos motina, Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo vyriausioji dukra, vėliau grafienė Ona (*Anna Countess of Cilli and Teck*) karaliaus Jogailos uošvė. 1408 m. balandžio 8 d. antroji Jogailos žmona Ona Cilli pagimdė dukrą, kuriai buvo suteiktas Jadvygos vardas. 1413–1414 m. Ona Cilli kartu su Jogaila ir dukra Jadvyga lankėsi Lietuvoje. Ji mirė 1416 m. kovo mėnesį. Palaidota Krokuvoje, Vavelio katedroje, netoli Šv. Doratos altoriaus. Abiejų Gediminaičių Onos Cilli ir Jogailos giminę tęsė jų dukra Jadvyga Jogailaitė. Tačiau jai nebuvo lemta paveldėti nei Lenkijos sostą, nei karūnos. Ši garbė atiteko Jogailos sūnams iš santuokos su Sofija Alšėniške. Jadvyga Jogailaitė, kaip minima istorijoje, mirė 1431 m. būdama jauna, 23 metų. Nors buvo įtarta, kad ją nuuodijo pamotė Sofija Alšėniškė, tačiau, kaip spėjama, Jadvyga mirė nuo kokios nors nenustatytos ligos poveikio, nes nuo mažens buvo silpnos sveikatos, ligota. Su Jadvygos Jogailaitės mirtimi 1431 m. nutrūksta Gedimino dukters Elžbietos Danutės giminės medžio vienos šakos gyvavimas.

Šių istorijų ratas sukosi šiek tiek daugiau nei šimtą metų – nuo 1316 iki 1431 m., gal todėl apie šiame istorijos virsme dalyvavusias Gedimino palikuones žinome tiek mažai, tik nuotrupas... Bet argi jos nėra svarbi mūsų istorijos paveldo dalis? Štai kokia turtinga mūsų istorija, tik istorikai kažkodėl apie ją mažai teuzsimena.

Muziejus laikraštyje Nr. 7 (424)

Petras Klimas Vasario 16-osios akto signataras

1891 m. vasario 23 d. Kušliskių kaime (dab. Marijampolės r.) valstiečių šeimoje gimė Vasario 16-osios akto signataras, Lietuvos diplomatas, krikščiatėvis, teisininkas, istorikas, publicistas, redaktorius, visuomenės veikėjas Petras Klimas.

Būsimasis signataras mokėsi Liudvinavo ir Kalvarijos pradinėse mokyklose, vėliau Marijampolės gimnazijoje, kurį baigęs 1910 m. išvyko mokytis į Maskvą. 1914 m. baigė Maskvos universiteto Teisės fakultetą, įsigijo teisininko kvalifikaciją ir 1915 m. grįžo į Vilnių.

Dar būdamas studentu P. Klimas tapo Lietuvių mokslo draugijos nariu, vadovavo draugijos vadovėlių rengimo komisijai. I Pasaulinio karo metais tapo Lietuvių draugijos naktentėjusiems nuo karo šelpų centro komiteto nariu taip pat pasinėrė į

politinę veiklą. 1917 m. P. Klimas dalyvavo rengiant Vilniaus konferenciją, buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą, tapo jos sekretoriumi. 1918 m. vasario 16 d. kartu su kitais Lietuvos Tarybos nariais pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo aktą. Atspausdino Akto tekstą dienraštyje „Lietuvos rytas“, kurį redagavo.

1919–1923 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijoje, kur aktyviai dalyvavo formuojant Lietuvos diplomatinį korpusą. 1923 m. prisidėjo jo diplomatinė veikla užsienyje. Iki 1940 m. P. Klimas dirbo nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru atstovybėse užsienyje – Belgijoje, Italijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Prancūzijoje. Pastarojoje jį užklupo II Pasaulinis karas. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. rugpjū-



P. Klimas. *Mūsų kovos dėl Vilniaus 1322–23–1922–23*, Kaunas 1923 m.; *Les Rapports des Nations Lithuanienne et Polonaise, Pologne, 1927 m.*; *Le Gouvernement de Vilna (Vilnius)*; *Le Gouvernement de Kaunas (Kaunas)*

čio 4 d. P. Klimas įteikė notą Prancūzijos užsienio reikalų ministrui. Joje buvo prašoma nepripažinti Lietuvos okupacijos. Vokiečiams okupavus Prancūziją, 1943 m. rugsėjo mėnesį gestapas suėmė P. Klimą ir kelis mėnesius kalino Prancūzijos, Belgijos, Vokietijos, Lenkijos kalėjimuose, koncentracijos stovyklose. 1944 m. kovo mėn. išsektintas bado,

atvežtas į Kauno kalėjimą ir paleistas. Artėjant Raudonajai armijai liko Lietuvoje. 1945 m. rugsėjo mėn. buvo suimtas NKVD ir nuteistas 10 metų. Po beveik devynerių metų kalėjimo 1954 m. sausio 1 d. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Mirė 1969 m., palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

P. Klimas daug dėmesio skyrė

naujosios Lietuvos istorijos tyrinėjimams. Parašė nemažai knygų, straipsnių įvairiomis temomis. Trakų istorijos muziejaus raštinės rinkinyje saugomos kelios jo parašytos knygos ir leidiniai. 2011 m. muziejus įsigijo keturias P. Klimo knygas: „Mūsų kovos dėl Vilniaus 1322–23–1922–23“, išleista Kaune 1923 m.; „Les Rapports des Nations Lithuanienne et Polonaise“, atspausdinta prancūzų kalba, išleista Paryžiuje 1927 m.; „Le Gouvernement de Vilna (Vilnius)“, atspausdinta prancūzų kalba; „Le Gouvernement de Kaunas (Kaunas)“, atspausdinta prancūzų kalba.

Muziejininkė Danutė Pavilionienė

Vilniaus istorija

Apie mano Vilnių

Ištrauka iš Gražinos Mareckaitės esė rinkinio „Šiapus ir anapus Vilniaus vartų“

Atkelta iš 1 p.
ne tik) skaitytojus vilioja efektingas, komerciškai pavadinimas ir knygoje diegiamas „pliuralistinis“, „postmodernus“ Vilniaus (ir Lietuvos) istorijos traktavimas. Ir veikalo autorius, ir jo teorijų šalininkai siekia revizuoti nebemadingą senosios Lietuvos sostinės adoravimo ir romantizavimo tradiciją – lietuviams itin svarbų, per šimtmečius susiformavusį jų tapatybės ženklą. Tapo ypač madinga deklaruoti ir eksponuoti Vilniaus kaip daugiataučio ir daugiakultūrio miesto idėją, viliantis, kad tai padarys jį „Europos traukos centru“. Tuo pat metu, pataikaujant galingesniųjų tautų pretenzijoms, tiražuojant jų skleidžiamą propagandą, menkinamas ar visiškai ignoruojamas lietuviškasis aspektas. Argi Vilniaus kaip „civilizacijų kryžkelės“ padėtis, tautų ir kultūrų mišinio, Babelio bokšto įvaizdis iš tiesų toks unikalus? Ar tikrai tai jo didžiausia ir kone vienintelė vertybė? Argi tai, kas jau tampa Vilniaus „reklaminiu klipu“, kas kiekviena proga pabrėžiama kaip Vilniaus tapatybės ženklas, pasaulyje toks neregėtas reiškiny? Juk daugybėje Europos ir ne Europos miestų sūkuriuoja, lenktyniauja, pinasi tautos, religijos, kultūros. Ne išimtis ir Vilnius. Galima sutikti, kad tas „naujoviškas“ požiūris, nors ir selektyviai atrinktais faktais ir fakteliais, papildo ir nuspalvina Vilniaus biografiją, tačiau išvados ir faktų interpretacija yra tendencinga.

Negana to, vis garsiau skleidžiama nuomonė, kad lietuvių „pretenzijos“ į Vilnių yra diskutuotinos, jų teisė į sostinę – abejotino moralumo. Netgi skelbiama, kad Lietuva esanti „vienintelė valstybė“, kuri, pasinaudodama „kraupiais okupacijų vaisiais“, sugebėjusi užvaldyti miestą ir, padedama abiejų (vokiečių ir rusų) okupantų, „išždžius ir išvarius“ jo gyventojus, užgrobusi Vilnių?

Tarsi Vilnius būtų koks Gdanskas (Dancigas), Wrocławas (Breslau) ar dabartinį šeiminkų užkariautas bei nusiaubtas Karaliaučius (Kaliningradas)... Ar Rygos ir Talino istorijos taip pat vartomos „aukštyn kojomis“, ar kas nors taip pat stengiasi įrodinėti, kad tai „ne visiškai“ toms tautoms priklausančios sostinės?

Reikia įsisąmoninti, kad Vilnius per visus istorijos virsmus ir nelaisvės šimtmečius lietuviams buvo ir liko Lietuvos sostinė, įkurta Lietuvos žemės gyvenusių lietuvių, kurie niekur iš šių žemių nebuvo išsikėlę (nebent brutaliai iškeldinti). Juozapas Kamarauskas, primirštas senojo Vilniaus žinovas ir patriotas, įamžinęs miesto gatves ir pastatus preciziškai išbraižytose išklotinėse, planuose, architektūros paveiksluose, 1929 m. ant meniškai nupiešto sostinės plano-vinjetės su senaisiais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbais užrašė: „NUO 1272 M. KRYVIŲ-KRYVAIČIŲ BUVEINĖ. NUO 1323 M. LIETUVOS SOSTINĖ. MIESTĄ ĮSTEIGĖ IR IŠPLĖTĖ ABORIGENAI LIETUVIAI.“ Ar šitie faktai jau paneigti? Ar jie jau nebe-

laikomi išeities tašku istoriniams Vilniaus naratyvams? Taip, Vilnius patyrė daugybę negandų, karų, okupacijų, nutautinimų, deportacijų. Vilniaus Golgota, pasak Mykolo Biržiškos, tęsėsi ne vieną šimtmetį. Carizmas iš lietuvių ne tik atėmė lietuvišką raštą, gali-mybę tautai formuotis moderniaisiais laikais, bet ir naikino buvusios valstybės pėdsakus, net architektūros dekorą elementus, kad niekas neprimintų karališkojo miesto istorijos ir jo didybės. Vilnių ir vilniečius blaškė Pirmojo pasaulinio karo bangos, miestą šlavė okupacinės kariuomenės. Po Pilsudskio ir Želigovskio avantiūros, atėmusi iš lietuvių istorinę sostinę, lenkų valdžia visą prieškarį dvidešimtmetį be pasigailėjimo plačiu žiedu aplink Vilnių ir pačiame Vilniuje per švietimą ir bažnyčią rovė lietuviškąją savimone, žudė lietuvių kalbą, nes visados Vilniaus kraštą laikė tik Lenkijos provincija – *kresy*³. O Antrojo pasaulinio karo žaizdos – kas jas suskaičiuos, kas ir kaip jas užgydys? Taip, Vilnius dėl visų tų aplinkybių prarado didelę dalį atminties. Bet savitumo neprarado.

Lenkų valdomame prieškarį Vilniuje žiaurios nutautinimo politikos sąlygomis kiekviena tautinė mažuma (ar bendrija) rūpinosi savo interesais. Pasak Tomo Venclovos, vieno Vilniaus nėra – yra žydiškas, lenkiškas, rusiškas, gudiškas, na, ir lietuviškas Vilnius. Jeigu taip, tai savo rašiniiais noriu reanimuoti būtent *lietuviškąjį* Vilnių, miesto atmintį ir pajautimą per *lietuvo*s ir *lietuviškos* pasaulėjautos prizmę. Nors Laimonas Briedis teigia:

Bet koks Vilniaus savinimasis gimdo tik aklą jo pažinimą – tuščią, nykią teritoriją, fantazijos vakuumą, užpildytą pilka beamsenių istorijų monotonią.

Buitinėje plotmėje ar kokiu konkrečiu reikalu tos mažumos kartais susivienydavo ir viena kitą paremdavo. Opus Vilniuje buvo žydų klausimas: vos ižengus Želigovskio pulkams, prasidėjo žydų pogromai. Žydai ieškojo užtarimo pas vyskupą Jurgį Matulaitį ir jo sulaukė, bet jų padėtis, politikoje dominuojant endekų (nacionaldemokratų) partijai, buvo nepavydėtina – tiek gatvėje, tiek įstaigo-se, tiek auditorijose. Lietuvių taip pat.

Taip, lietuviai lenkiškame Vilniuje buvo mažuma, tačiau lietuviškasis gaivalas lenkiškame Vilniuje buvo labai gyvybingas, nes kiekvieno lietuivio genuose įrašyta: Vilnius – mūsų sostinė. Kokios ryškios asmenybės čia gyveno! Kiek darbų darbelių savajai tautai ir miestui nuveikė kiekvienas prieškarį lietuvis vilnietis! Kiek lietuviškos spaudos sunkiausiomis persekiojimo sąlygomis buvo leidžiama ir skaitoma Vilniaus krašte! Kiek pasiaukojusių savanorių švietė liaudį! Kažin ar būtume susigražinę Vilnių be jų pastangų? Ką apie juos ir jų darbus žino Lietuva? Kiek jie rūpi šiuolaikiniams vilniečiams? Vilniaus metraštininkas kunigas Pranas Bieliauskas, palikęs neįkainojamus 1915–1919 ir 1920–1957 m. Vilniaus dienoraščius, 1922 m. parašė šiuos žodžius:

O, Vilniau, kiek dėl tavęs naktų nemiegota, kiek ašarų išlieta, kiek jaunų vyrų gyvybę dėl tavęs padėjo! Į tave mūsų akys pražiūrėtos, rankos ištiesios su malda širdy. Kas skausmo širdies neturėjo dėl kovų už Vilnių, tas menkas lietuvis⁴.

Esė rinkinys „Šiapus ir anapus Vilniaus vartų“ sumanytas kaip šių vietų autochtonės – Vilniaus žemėje išsiskynusio augalo – bylojimas, kaip Vilniaus „savinimasis“, kaip priešara „bešališkam“ žvilgsniui, kaip priešingybė „klajūniškai“ pasaulėjautai ir filosofijai, nes tai – mano Vilnius.

Žinoma, knygoje menu ne Gedimino laikus, o prieškarinį savo tėvų miestą, taip pat ir tą virsmo momentą, kai tartum sustingęs mirties taške, Vilnius pusei šimtmečio tapo LSSR sostine, kai senojo miesto veidą, dar išlikusias atminties salas, vilnietiškos savimonės šaknis bei šakneles negailestingai trynė, šlavė, triuškinio ir naikino sovietizmo buldozeris. Pagal sovietinę ideologiją LSSR sostinė po karo turėjo būti kuriama kaip idealus socialistinis miestas be praeities, vien su internacionaline ateitimi. Tai buvo žiaurūs laikai: raitelio ant žirgo atvaizdas sukeldavo ant kojų saugumą, o išplėstos, išniekintos, sandėliais paverstos Vilniaus šventyklos, amžių lobių saugyklos, „buržuazinės“ knygos, prieškario spauda – viskas buvo uždaryta į „spekalejimus“. Istorines Vilniaus relikvijas, atminties turtus buvo mėginama gelbėti ir saugoti slapta, pagrindžio sąlygomis, gudraujant, rizikuojant laisve ir gyvenimu.

Šiandien, kai turime viską – ir valstybę, ir savo senąją „sostapilę“, ir visas sąlygas kurti naująją Lietuvos sostinę, dėmesys Vilniui nemenkas: jis fotografuojamas, pašomas, tapomas, tyrinėjamas, prisikasant ligi unikalių kampelių, jis jau tartum išžvalgytas ir „pasisavintas“. Tačiau, sprendžiant iš veiksmų, kuriuos visi matome, platesni sostinės gyventojų sluoksniai savojo miesto pojūčio neturi. Gal todėl, kad nepatyrė to „skausmo širdies“, apie kurį kalba Vilniaus šviesuolis kunigas Pranas Bieliauskas? Miestas auga ir atsiskleidžia konkrečiais darbais, kasdienybėje, ne vien meno kūriniuose. Kokia gi svarbiausioji mūsų priedermė sau ir savajai sostinei dabar, kai pagaliau esame tikrieji jos šeiminkai? Ką per du nepriklausomybės dešimtmečius padarėme savo miesto labui? Kokios mūsų buvimo čia žymės? Kuo įamžiname savo praeitį, kuo teigiame dabartį ir lietuviškąją miesto savastį? Neprotingai „modernizuojamu“ senamiesčiu, primityviais dangoraižiais, gremėzdišku Mindaugo tiltu, dykvietėje pamesto stadiono grebėtais, viena už kitą prastesnėmis skulptūromis, gamtos ir miesto savitumą naikinančiomis „modernybėmis“?

Vilniui derėtų išlaikyti senosios sostinės savigarbą, orumą, jos paslaptį ir visų pirma daryti tai, kas reikalinga miestui ir mums patiems, mažiau rūpinantis, kuo čia įsiteikus svečiams ar moralizuotojams

iš visų pasaulio kampų. Gal pagaliau, įkurdami senajame Vilniaus universitete naujoviškos dvasios biblioteką, žengėme geresniu keliu?

Minėta Briedžio knyga paskleidė posakį: „Visi keliai veda iš Vilniaus.“ Gal tuo nenorėta pasakyti, kad Vilnius – nemiečia gyventi vieta, o tai, kad pasaulyje daug žmonių, kuriuos išbarstė nerami, sėslų gyvenimo būda naikinanti krašto istorija. Kuo gi praturtino pasaulį plačiai pasklidę vilniečiai?

Seniai pripažinta, kad vilniečiai menininkai, kad ir kur gyventų, išsiskiria savitu dvasingumu. Patys lenkai Vilniaus krašto gyventojus laikė kitokiais lenkais nei varšuviečiai, Karūnos atstovai. Kodėl? Kodėl Vilnių lenkai vadina romantizmo lopšiu? Kodėl žydai litvakai tokie talentingi? Ar dažnai apie tai susimąstome? Ar stengiamės atpažinti ir perprasti savo šaknis pasitikėdami savimi, nebijodami būti nemadingi ir nekartodami tūkstantą kartą tos pačios „litanijos“: kas jau čia mes, būrai lietuviai, – kas kita lenkai, karaimai, totoriai, gudai, žydai ir t. t.

Atmintis susideda iš gamtiškojo (biologinio) ir istorinio-kultūrinio sluoksnio. Tikiu hipoteze, kad vanduo, esantis žmogaus organizme ir kraujyje yra tokios pačios molekulinės sandaros kaip ir vandenys jo gimtosiose vietose. Todėl ir sergama išvykėlių liga – nostalgija, kai vandens molekulių išsidėstymas nesutampa su naująja žmogaus aplinka. Vilniaus vandenys turbūt ypatingi, nes išvykėliai jaučia neregėtą diskomfortą ir trauką į gimtąsias vietas. Labai juos suprantu. Visi jie man kaip sielos broliai. Kadaise, dar sovietmetyje, per radiją išgirdau senbuvės vilnietės, po karo atsidūrusios Gdanske, žodžius: „*W ogrodzie Bernardyńskim zakwithy bzy*“⁵ ir pajutau, kokia ji man artima, kaip aš kartu su ja ilgiauosi tų buvusių alyvų Bernardinų (Jaunimo, Sereikiškių) sode. Bet kai ji ėmė kalbėti apie Vilnių, begėdiškai lietuvių atimta iš lenkų, apie lietuvių, ižengusių į savo istorinę sostinę 1939 m. žiaurumus, manyje atgimė kitas atminties sluoksnis – mano tėvų vilniečių, mano giminės darbų, žygių ir kančių prisiminimas, kaina, sumokėta už tai, kad senoji Gedimino sostinė neliktų tik lietuvių tautos ir lietuvių kalbos kapinynas...

Ši knyga – tai sėslaus čiabuvio balsas, tai žodžiai klajūnams ir bendrapiliečiams, kurie supranta, myli ar nuoširdžiai nori suprasti ir mylėti Vilnių.

³Laimonas Briedis, *Vilnius City of Strangers*, Vilnius: Baltos lankos, 2008

⁴Vladimiras Laučius, „L. Briedis: Ir rusų, ir vokiečių okupantai Vilniuje privilegijavo lietuvių“, Preiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lbriedis-ir-rusu-ir-vokieciu-okupantai-vilniuje-privilegijavo-lietuvius.d?id=58636425>, [žiūrėta 2013-04-30].

⁵Pakraščiai, ribos (lenk.).

⁶Pranas Bieliauskas, *Dienoraštis 1920–1957*, Vilnius: Homo faber, 2012, p. 51

⁷Bernardinų sode pražydo alyvos (lenk.).

Muziejus laikraštyje Nr. 8 (425)

J. Borovskio brėžinys „Trakų pilis saloje“

2016 metų spalio mėnesį minėsimame Jano Borovskio (Jan Borovskí, 1890–1966) – žymaus lenkų architekto, restauratoriaus, tapytojo 50-ąsias mirties metines. J. Borovskio vardas glaudžiai susietas su Trakų salos pilies atstatymo darbais XX a. 3-4 deš.

Janas Borovskis gimė 1890 m. vasario 25 d. Sankt Peterburge. 1917 m. baigęs studijas Sankt Peterburgo civilinės inžinerijos institute ir įgijęs architekto specialybę, J. Borovskis dirbo Rusijoje, pasibaigus I Pasauliniam karui, 1920 m. persikėlė į Lenkiją.

1925 m. J. Borovskis atvyko į Vilnių, dirbo Vilniaus universitete architektūros istorijos ir statybos katedroje bei dvejus metus pavadavo prof. Julijų Klosą, skaitydamas paskaitas apie architektūros istoriją. 1929 m. grįžęs iš Prancūzijos, kur studijavo viduramžių architektūrą, J. Borovskis buvo pakviestas į žinomo meno istoriko, restauratoriaus, dr. Stanislovo

Lorencio (Stanislaw Lorentz, 1899–1991) vadovaujamą komisiją, kuri apsilankė Trakų salos pilyje ir sudarė restauravimo darbų planą. Numatyti darbai leido sustabdyti pilies mūrų griuvimą. 1930–1937 metais pradėtas konservuoti pilies pietvakarių bokštas, pabaigtas konservuoti donžonas, atstatyti visi reprezentacinės menės langai, pašalintos griuvenos iš po reprezentacine mene esančių rūsių ir čia atrastas šios menės šildymas, atkasti įvažiuojamieji priešpilio vartai bei atlikta daug kitų mūro konservavimo darbų. Visi šie pilies restauravimo ir konservavimo darbai leido suprasti pilies visumą ir atlikti architektūrinius matavimus.

1938–1939 m. nuspręsta vykdyti pilies atstatymo darbus, kurių planą parengė architektas J. Borovskis, kartu su prof. J. Klosu (Juliusz Klos, 1881–1933). 1940 m. Trakų salos pilies atstatymo darbus atnaujino



Architekt. Trakų pilsa saloje. 1940 m. Aut. J. Borovskis. A. Vahelė rašo.

Vytauto Didžiojo Kultūros muziejus, darbams vadovavo restauratorius Vytautas Kazimieras Jonynas, o vykdė architektas J. Borovskis.

Trakų istorijos muziejus 2015 m.

įsigijo salos pilies atstatymo istoriją papildančių eksponatų – brėžinį „Trakų pilsa saloje“. 1940 metų brėžinyje, kurio autorius yra inžinierius J. Borovskis (taip jis pasirašo brėžinio kampe),

užfiksuotas pilies – rytų pilies sienos vaizdas iš kiemo pusės. Brėžinio dydis 77 x 57,5 cm, mastelis 1:50. Šis brėžinys padeda mums suprasti, kokiame išties būklėje buvo Trakų salos pilis ir tik tokių architektų, inžinierių, restauratorių kaip J. Borovskis dėka pilis buvo išsaugota bei atstatyta tiek, kiek leido to laiko sąlygos ir lėšos.

1945 m. J. Borovskis išvyko į Varšuvą, vėliau į Gdanską. Čia J. Borovskis ir toliau aistringai dirbo kultūros paminklų išsaugojimo srityje (Gdanske išsaugojo 49 istorinius pastatus, apylinkėse – 28), projektavo bažnyčias, įvairius visuomeninius pastatus, skaitė paskaitas apie architektūros istoriją bei paminklų išsaugojimo klausimais.

Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėja Irena Senulienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstutio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Europoje su paveldo kraičiu

Nuo kraštotyros iki tautotyros

Dr. Antanas BALAŠAITIS, Vilnius



Dr. Kazys Račkauskas

Vieną lapkričio sekmadienį Vilniaus ir gretimų rajonų kraštotyrininkai sugužėjo į Vilniaus igulos karininkų ramovės salę pagerbti 80-ies metų jubiliejį mininti Tėvynės pažinimo draugijos garbės pirmininką humanitarinių mokslų daktarą Kazį Račkauską. Tai progai buvo parengta didelė kraštotyros veterano leidinių, sudarytų ir redaguotų knygų, spaudos paroda. Po ramovės folkloro ansamblio „Vilnelė“ (vad. Laima Purlienė) muzikinio sveikinimo renginio vedėja etnologė Gražina Kadžytė pasidžiaugė Jubilato gausiu darbų derliumi ir šiai progai ką tik išleista dviejų (1960 p.) kraštotyros publicistikos knyga „Europoje su savo kraičiu“. Sukaktuvininką sveikino ir jo veiklos bruožus priminė Tėvynės pažinimo draugijos valdybos pirmininkas dr. Jonas Rekešius, prof. Ona Voverienė, žurnalistas Jonas Laurinavičius, istorikai dr. Nastazija Kairiūkštytė ir dr. Jonas Dautaras, tautotyrininkas poetas Juozas Elekšis, filosofas akademikas Romualdas Grigas.

Kazys Račkauskas – Kaišiadorių rajono Bekštonių kaimo valstiečio sūnus (septintas vaikas šeimoje). Tėvai tikėjosi, kad jis perims ūkį, tačiau valstiečius suvarius ir kolūkichoza, Kazys nepanoro likti prie žemės ir nusprendė siekti mokslo. Baigęs Paparčių septynmetę mokyklą, dirbo bibliotekininku, mokytoju ir kartu neakivaizdiniu būdu mokėsi Kauno, Klaipėdos pedagoginėse mokyklose. 1966 m. baigė istorijos studijas Vilniaus universitete. Po aspirantūros Mokslų akademijos Istorijos institute parašė daktaro disertaciją. Iš jos parengė monografiją „Kraštotyros sąjūdis Lietuvoje: 1961–1986“. Darbas Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje ir pasirinktos istorijos studijos paskatino K. Račkauską kraštotyrinei veiklai – tirti tautos paveldą. Įsijungė į šią veiklą, ilgainiui buvo renkamas ir jos vadovu. Beveik du dešimtmečius (1971–1990) jis – Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos pirmininko pavaduotojas, o prasidėjus tautiniam atgimimui ir pirmininkas.

Manytina, kad ir pats kraštotyros terminas atsirado ne be dar carų Rusijos teigto požiūrio, kad Lietuva tik imperijos šiaurės vakarų kraštas (*severozapadnij kraj*). Tačiau patys kraštotyrininkai šią veiklą laikė patriotine – savo tautos ir tėvynės paveldo pažinimu. Kaip teigia jubilatas, kraštotyrą jis siejo su mokslo darbo ateitimi: „Todėl netausodamas sveikatos nuolatos lankiau Lietuvos miestus, miestelius ir kaimus, telkdamas paveldo žinių rinkimo entuziastus“, kartu prisimindamas nuolatinį saugumo ir komunistų partijos funkcionierių priežiūrą ir kaltinimus nacionalizmu.

Naudodamasis prasidėjusia vadinamąja pertvarka ir viešumu, K. Račkauskas sumanė leisti tautos paveldui skirtą laikraštį „Gimtinė“. Pirmasis keturių puslapių numeris pasirodė 1989 m. gegužės mėnesį 20 tūkst. egzempliorių tiražu (ilgainiui išaugo iki 16 psl.). Po dviejų dešimtmečių dėl lėšų stygiaus 2009 m. baigdamas leisti „Gimtinę“,

redaktorius prisiminė, kokias kliūtis reikėjo įveikti: laikraštį steigti leidimus duodavo tik Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komitetas. Tokį leidimą gauti buvo nerealu, tai išprašė leisti kaip „Kauno tiesos“ priedą.

Vienas parengęs pirmąjį numerį, pradėjo telkti bendraminčius. Pirmieji talkininkai buvo poetas Vladas Braziūnas, žurnalistai Kestutis Demskis, Aurelijus Noruševičius, Juozas Kuckailis, architektas Stanislovas Mikulionis, istorikas dr. Jonas Dautaras. Laikraščio 20-ųjų metinių proga „Lietuvos aida“ 2009 m. gegužę rašė, kad „Gimtinė“ – „vienas pirmųjų vėl laisvai gyventi pakilusios tautos laikraščių, atėjo į talką šviesuoliams, suskatusiems kelti iš prievartinės užmaršties atsidūrusios tautos istorijos ir kultūros vertybes [...], subūrė daugiau kaip tūkstantį autorių – uolių tėvų ir protėvių paveldo tyrinėtojų [...], negaudamas valstybės finansinės paramos, du dešimtmečius skelbė tėvynainiams tautotyros savanorių sukauptas žinias“.

Prisiminęs K. Račkausko veiklą, 2006 m. paminklosaugininkas prof. Jonas Glemža pripažino, kad „tokį platų, intensyvų visuomeninį ir mūsų kultūros raidai reikšmingą darbą, o ypač sudėtingomis okupacijos sąlygomis, galėjo vaisingai plėtoti tik didelio ryžto bei energijos, pasiaukojantis žmogus“.

Kurį laiką patriotinį laikraštį rėmė ne vien Lietuvos skaitytojai, bet ir JAV lietuviai šviesuoliai: daktaras Jonas Adomavičius, istoriko Prano Čepėno sūnėnas Algirdas Čepėnas, Antanas Valavičius, Halina Bagdonienė, Aldona Valiukonis, Stasys Pečkauskas. Ta parama buvo ypač svarbi, nes iš okupacijos išsivadavusios Lietuvos valdžia nepajėgė remti visų atsikūrusių leidinių, todėl K. Račkauskas 1990 m. įsteigė Tėvynės pažinimo paramos fondą ir tautotyros savanorių knygų leidyklą „Gimtinė“ ir iki šiol jai vadovauja.

Atsikuriančios tautotyros entuziastų organizacijos iš pradžių galėjo vadintis Tėviškės pažinimo asociacija, nes mums buvo teigiama, kad tėvynė esanti tik plačioji Sovietų Sąjunga, o ne Lietuva. Tik nusikračius okupantų cenzūros, tautos paveldo tyrėjai galėjo savo bendriją pavadinti Tėvynės pažinimo draugija.

Tokiu vardu draugiją dar 1919 m. buvo pradėjęs kurti archeologas dailininkas Tadas Daugirdas (1852–1919) su gydytoju archeologu gen. Vladu Nagevičiumi, pedagogu Jonu Vabalu-Gudaičiu, botaniku Liudu Vailioniu. Mirus T. Daugirdui, ta iniciatyva įstrigo. Tik po 70 metų žurnalistų K. Račkausko, K. Demskio, A. Noruševičiaus 1989 m. lapkričio mėnesį Panevėžyje sukviešti tautotyros entuziastai nusprendė tęsti Daugirdo pradėtus kurti Tėvynės pažinimo draugijos veiklą. Pirmieji jos vadovai buvo K. Demskis, Juozas Žukauskas, o nuo 2004 iki 2012 m. K. Račkauskas.

Kraštotyros draugijos kūrimo iniciatoriai buvo Lietuvos universiteto Kaune studentai, 1923 m. įsteigę Lietuvos studentų kraštotyros draugiją. Netrukus jos veiklai pateikiama Petro Būteno (1896–1980) parengta ir 1925 m. Šiauliuose išleista „Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa“. Leidinio pratarmėje skelbiamas draugijos tikslas: „rinkti ir tyrinėti etnografijos (tautotyros) duomenis, lietuvių tautos dvasinės ir medžiaginės kultūros apraiškas.“

Po studentų kraštotyrininkų paskelbto kreipimosi „Visoms kultūros organizacijoms, visiems Lietuvos mokytojams ir moksleiviams ir visiems mūsų krašto tyrinėtojams“ Kaune 1925 m. gegužę mėnesį įsteigiama Lietuvos kraštotyros draugija. Pirmieji jos aktyvistai buvo Panevėžio, Žagarės ir Marijampolės mokytojai, per vasaros atostogas pradėję keliauti po Lietuvą rinkti senienų, užrašinėti tautosakos. Po kelių metų draugijos vadovaujančiu centru tapo Šiaulių kraštotyros draugija, vadovaujama teisininko Pelikso Bugailiško (1889–1965). Palengva kūrėsi kraštotyrininkų būreliai Alytuje, Panevėžyje, Telšiuose, Dusetose.



1933 m. antrajame draugijos suvažiavime nutarta leisti lietuvių etnologijai skirtą žurnalą. P. Bugailiško redaguojamas „Gimtasai kraštas“ pasirodė 1934 m. ir po keturis numerius kasmet buvo leidžiamas visą dešimtmetį. Žurnale paskelbta daugiau kaip 80-ies autorių straipsnių. „Gimtasai kraštas“ vėl pradėtas leisti 2008 m. Kaune kaip praeities ir dabarties kultūros metraštis (redaktorius Albertas Didžpetris).

Kraštotyros draugija buvo atgaivinta 1961 m. (po dvejų metų pavadinta Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija – vienintelė tokios krypties veikusi Sovietų Sąjungoje). Po kurio laiko į jos vadovybę išrinktas K. Račkauskas išrūpino rajono skyriams po etatinį darbuotoją. Pradėtos rengti teminės ir kompleksinės ekspedicijos, kurti visuomeniniai muziejai, jiems renkami liaudies buitės reikmenys. Su mokslininkų talka imtos leisti ekspedicijose surinkta medžiaga apibendrinančios monografijos. Po unikalios dzūkų kaimo Zervynų leidinio (1964) buvo išleistos gausiai iliustruotos knygos: „Dieveniškės“, „Ignalinos kraštas“, „Raudondvaris“, „Gaidės ir Rimšės apylinkės“, „Eržvilkas“, „Merkinė“, „Dubingiai“, „Kernavė“. Liaudies buitės, papročių, krašto istorijos tyrinėtojų straipsniai buvo skelbiami ir nuo 1963 m. leidžiamuose „Kraštotyros“ rinkiniuose. Nors ir akylai prižiūrima kraštotyrininkų veikla, leidžiamos monografijos, okupantų ideologams atrodė kaip žalinga ir nacionalizma gaivinanti. Tik po ilgos pertraukos buvo išleistos paskutinės monografijos „Upytė“, „Gervėčiai“.

Matydami kraštotyros entuziastų tiriamo tautos paveldo vertę mokslui, į šią veiklą K. Račkausko kviečiami įsijungė ir etnologai: Angelė Vyšniauskaitė, Vacys Milius, Norbertas Vėlius, geografas Česlovas Kudaba, kalbininkai Aloyzas Vidugiris, Aleksandras Vanagas, archeologai Vytautas Daugudis, Vytautas Urbonavičius, istorikai Edvardas Gudavičius, Nastazija Kairiūkštytė, Antanas Tyla, menotyrininkas Vytenis Rimkus. Okupacijos sąlygomis autoritetingų mokslininkų straipsniai monografijose ugdė dėmesį tautos paveldui, o prasidėjus vadinamajam persitvarkymui subrandino iniciatyvą atgaivinti Tėvynės pažinimo draugijos veiklą ir pradėti leisti jos entuziastams skirtą „Gimtinę“ laikraštį.

Dėl lėšų stygiaus 2009 m. „Gimtinė“ sustojus (išleisti 242 numeriai, paskelbta per 6 tūkst. straipsnių), jos redaktorius parengė ilgalaikį naujos leidybos projektą. 2011 m. išėjo K. Račkausko sudarytas „Tautotyros metraščio“ pirmas tomas. Jis įvardijamas kaip gyvosios istorinės ir kultūrinės atminties leidinys. Metraštis pradėdamas filosofo prof. Romualdo Grigo mąstymu „Buvimo prasmė ir jos ieškojimas“ ir dr. K. Račkausko kvietimu testuoti pirmtakų darbus: „Ne viena šimtmetį Lietuvos šviesuoliai kaip išmąydami po kruopelytę kaupė žinias apie tautos

praeitį ir lyg brangiausias senolių relikvijas paliko ateities kartoms unikalų savasties lobyną, [...] jų patriotinis užsidegimas žadino ir kėlė tautinio atgimimo dvasią ir šiandien įkvepia mus testuoti pirmtakų pradėtus darbus“ (p. 9).

Metraštyje net devyni teminiai skyriai: Asmenybė ir tauta, Istorijos aidai, Lietuvių kovos dėl laisvės, Tradicinės kultūros paveldas, Gimtosios kalbos sargyboje, Iškilūs tėvynainiai, Muziejai ir paminklai. Skelbiamos leidinių recenzijos ir apžvalgos bei tautotyros sąjūdžio 2010 m. kronika. Iš 37 autorių tome pateiktų arti pusšimčio straipsnių atkreiptinas dėmesys į Mindaugo Tamošiūno rūpestį „Ar galime būti ramūs dėl lietuvių kalbos?“ ir daugiausia šiame tome paskelbusios prof. Onos Voverienės mintis apie mokslinę tautotyros savanorių darbų reikšmę bei kelias poezijos knygų recenzijas. Minint Lietuvos vardo tūkstantmetį, aktualus Profesorės priminimas filosofo Antano Maceinos studijos „Asmuo ir istorija“ (1981) įžvalgų ir jų susiejimas su svarstymais apie asmenybių vaidmenį netolimoje mūsų krašto praeityje.

Tautotyros veteranas K. Račkauskas, be dviejų jo sudarytų ir redaguotų metraščių tomų (neseniai išėjo jau ir penktas), parašė tris monografijas apie savo gimtojo Kaišiadorių rajono paveldą. Tai „Bekštonys, kaimas Paparčių ir Kernavės pašonėje“ (2009), „Paparčių šviesos židinys: mokyklos praeities fragmentai“ (2010), „Čižiūnų židinio šviesa: mokyklos istorijos paveldas“ (2014). O kiek dar parengta, suredaguota kitų paveldo rinkėjų leidinių, tėviškės žinovų žinytų, bibliografijų, katalogų, almanachų, parašyta straipsnių periodikoje!

„Gimtinėje“ skelbiamos tautotyros idėjos sklido po visą Lietuvą. Daugiausia į šią patriotinę veiklą įsijungė pedagogų. Minėtini garbės kraštotyrininkai mokytojai ekspertai marijampoliečiai Danutė ir Zigmas Vidrinskai. Dar sovietiniais laikais jie pradėjo užrašinėti atsiminimus apie Sūdumos krašto mokytojus veteranus. Jie sudėti į dvi Danutės parengtas knygas: „Skambančios rugsėjo upės“ (2006–2010). Zigma sudomino išpuodinga pedagogų šeima. Smetoninių laikų mokytojo Jono Jarumbavičiaus profesiją pasirinko penktos jo dukters. Šiai mokytojų šeimai skirta atsiminimų knyga „Sūdumos krašto šviesuoliai“ (2003). Parašė Zigmas dvi knygas ir apie mokytojų politinius kalinius ir tremtinius bei pasipriešinimo kovotojus: „Išplėsti iš Tėvynės delnų“ (2001) ir „Tarp šuvių ir spygliuotų lagerio vielų“ (2008). Veiklus buvo ir iš Zarasų krašto kilęs Bronius Šukys, parašęs 24 atsiminimų ir tyrinėjimų knygas. Išleista tik apie Vilkijos gimnaziją. Leipalingio mokytoja poetė Onutė Bleizgienė Lietuvos kalbos ir literatūros institutui pateikė 90 tautosakos rinkinių iš Leipalingio apylinkių. Surašė ji ir šio krašto vietovar-



Tėviškės aušra

Nr. 3 (12)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2016 m. kovas

Karaliaučiaus krašto mokyklos

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šventė

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytoja

Lietuvių tauta švenčia net tris valstybės šventes: Vasario 16-ąją – Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, Kovo 11-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, ir liepos 6-ąją Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dieną. Šiemet Tauragės moksleivių kūrybos centras pakvietė Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) Lazdynų (Krasnoznamensko) rajono vaikų folkloro ansamblius „Malūnėlis“ ir „Saulutė“ ir Ragainės (Nemano) rajono Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytojus, moksleivius ir bendruomenės narius į lietuviškų dainų ir šokių koncertą „Daina jungia tautas ir kartas“, skirtą Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti.

Tauragės moksleivių kūrybos centro bendradarbiavimas su Karaliaučiaus kraštu prasidėjo seniai. Šie kolektyvai vieni kitus sveikindavo įvairių švenčių proga, pasikeisdavo suvenyrais, ne kartą mokykloje buvo eksponuojami tauragiškių moksleivių darbai: piešiniai, keramikos ir kiti darbeliai. Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos direktorius Uzercov Jurij Leontjevič pasirašė bendradarbiavimo sutartį. Reikia pasidžiaugti, kad tas bendradarbiavimas tęsiasi iki šiol.

Kraupiškas (Uljanovas) – miestelis Ragainės (Nemano) rajone, nutolęs 25 km nuo rajono centro, tai Mažosios Lietuvos kultūros veikėjo, tautosakos rinkėjo ir leidėjo Viliaus Kalvaičio tėviškė. 2012 m. Kraupiško vidurinės mokyklos cirko studija „Lučiki“ („Spindulėliai“) lankėsi Tauragėje ir koncertavo pilnoje Moksleivių kūrybos centro salėje, tai buvo nuoširdus susitikimas. Praėjusią vasarą Kraupiško moksleiviai, mokytojai, tėvai važiavo į Lietuvą: lankėsi Rambyne, Bitėnuose, Šiauliuose, Naisiuose, Kryžių kalne. Pabuvoję Tauragėje, susitiko su Moksleivių kūrybos centro darbuotojais, tuomet centras šventė savo gyvavimo 25-metį.

Šiemet Tauragės moksleivių kūrybos centras tarpininkaujant Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkui Sigitui Šamborskiui užmezgė ryšius su Lazdynų

(Krasnoznamensko) vaikų folkloro ansambliu „Malūnėlis“. Direktorė Jolanta Kazlauskienė ir „Malūnėlio“ vadovė Alma Balaikaitė Janvariova vasarį pasirašė bendradarbiavimo sutartį, o kovo 10 d. atvyko į šventę Tauragėje.

Susirinkusiuosius sveikino Moksleivių kūrybos centro direktorė J. Kazlauskienė, pristatė svečius, kalbėjo apie bendradarbiavimą su Karaliaučiaus kraštu. Visi sugiedojo Lietuvos himną. Lazdynų (Krasnoznamensko) ansamblio grupė „Saulutė“ (vad. Jonas Asakavičius) padainavo dainą „Skambėk, skambėk, lietuviška dainele“, kurią parašė kaliningradietė Rūta Daujotaitė Leonova, mokytoja, poetė, vertėja, kilusi iš Tauragės krašto.

Tauragės rajono savivaldybės meras Sigitas Mičiulis susirinkusiuosius pasveikino Lietuvos Nepriklausomybės dienos proga, padėkojo šeimininkams už šiltą priėmimą. Lietuvius, gyvenančius Karaliaučiaus krašte, ragino neužmiršti senos gražios ir skambios protėvių kalbos.

LR Seimo nario Dariaus Petrošiaus patarėjas Povilas Gargasas perdavė nuoširdžius Seimo nario sveikinimus, padėkojo už šventę, pasidžiaugė, kad lietuviai, gyvendami ne Lietuvoje, išlaiko lietuvišką žodį, dainą ir šokį.

Lazdynų (Krasnoznamensko) apskrities viršininkė, deputatų tarybos pirmininkė Maksimenkova Galina Nikolajevna irgi pasveikino gražios šventės proga, linkėjo sėkmės ir taikos. Gražaus tolesnio bendravimo linkėjo Beliajeva Natalija Aleksandrova, Lazdynų (Krasnoznamensko) vaikų kūrybos namų direktorė.

Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos direktorius Uzercov Jurij Leontjevič kalbėjo apie draugystės tiltus tarp Kraupiško ir Tauragės, sakė, kad mokykla garsėja savo cirko studija „Lučiki“ („Spindulėliai“) ir krašto muziejumi. Direktorių padėjo Tauragės merui, Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkui Sigitui Šamborskiui už kalėdines dovanėles lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvo moksleiviams, Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai. Nuoširdžius padėkos žodžius tarė Moksleivių kūrybos centro direktorei Jolantai Kazlauskienėi, visam kūrybingam centro kolektyvui, Tauragės pagyvenusių žmonių klubui



Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai skirtą lietuviškų dainų ir šokių koncertą „Daina jungia tautas ir kartas“ dalyvės, Tauragė, 2016 m. kovas

„Subuvimas“, jos narėms Adai Bendikienei ir Teresei Menclerienei už sveikinimus, įvairius rankdarbius, saldžiasias dovanėles šv. Kalėdų ir šv. Velykų proga. Direktorių pakvietė tauragiškius į mokyklos 70-mečio jubiliejų.

Koncertinius numerius pristatė ir teksiais sujungė Tauragės moksleivių kūrybos centro „Pilies teatro“ aktoriai Austėja ir Ugnius. Visi klausėsi nuotaikingo koncerto, dainas keitė šokiai. Koncertavo Lazdynų (Krasnoznamensko) vaikų folkloro ansamblis „Malūnėlis“, jo grupė „Saulutė“ (vad. Alma Janvariova ir Jonas Asakavičius), Tauragės kultūros centro merginų šokių grupė, Moksleivių kūrybos centro solistas ir duetas, studijos „Gervės“ dainininkės. Šoko ir dainavo Tauragės „Šaltinio“ progimnazijos moksleiviai (vad. Kazys Bivainis ir Darius Gricius).

Svečių ir koncerto dalyvių laukė siurprizas – dovanėlės, kurias įteikė rajono savivaldybės meras Sigitas Mičiulis, perdavė LR Seimo narys Darius Petrošius, Tauragės moksleivių kūrybos centro direktorė, Tauragės pagyvenusių žmonių klubas „Subuvimas“, atvykę svečiai. „Lietuviškoje svetainėje“ vyko vaisės: vaišinomės lietuvišku kugeliu, įvairiais sumuštiniais, saldumynais, pietavome „Skonio džiaze“.

Karaliaučiaus krašto moksleiviai lankėsi

Moksleivių kūrybos centro, kuriame dirba 25 mokytojai, o jį lanko beveik 800 moksleivių, būrelių užsiėmimuose. Juos lydėjo šeimininkai ir supažindino su būrelių veikla. Tuo metu atvykę svečiai prie kavos bendravo su Centro darbuotojais, aptarė aktualius klausimus, dalijosi darbo patirtimi.

Taip pat lankėmės Tauragės krašto muziejuje, klausėmės pasakojimo apie jo istoriją, apžiūrėjome istorijos, archeologijos, etnografijos, gamtos ekspozicijas.

Lazdynų (Krasnoznamensko) apskrities viršininkė Galina Maksimenkova, ansamblio „Malūnėlis“ vadovė Alma Janvariova ir Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis dalyvavo Tauragės radijo laidoje, davė interviu.

Nuoširdžiai dėkojame Tauragės rajono savivaldybės merui Sigitui Mičiuliui, Tauragės moksleivių kūrybos centro direktorei Jolantai Kazlauskienėi, visam kolektyvui, Tauragės krašto muziejaus darbuotojams ir visiems, prisidėjusiems prie šventinio renginio organizavimo, už nuoširdų priėmimą, šiltą bendradarbiavimą ir džiugias susitikimo akimirkas.

Sigito Šamborskio nuotr.

Lietuviškos mokyklos etninėse žemėse

Mes švenčiame kartu su tavimi, Lietuva

Aldona MISIŪNIENĖ, Ūsionių (Breslaujos r., Vitebsko sr., Baltarusija) lituanistinės mokyklos mokytoja



Ūsionių (Breslaujos r., Vitebsko sr., Baltarusija) lituanistinės mokyklos mažesniųjų grupės vaikai. Juozo Misiūno nuotr.

Kovo 13 d., sekmadienį, Ūsionių (Breslaujos r., Vitebsko sr., Baltarusija) lituanistinėje mokykloje vyko šventė, skirta Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti.

Mokytoja su mokiniais klasėje įrėngė kampelį, kurį papuošė trispalviais paukščiais (juk paukščiai gyvena be sienų ir muitinių) ir iš iškirtų raidžių suklipuotu užrašu „KOVO 11“, stalą padabino trispalvė vėliavėlė ir nauji vadovėliai. Šios nesenai gautos lituanistinio ugdymo mokomosios priemonės „Laiškai iš Lietuvos“ (už tai nuoširdi padėka Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai) yra neįkainojama vertybė mokiniais ir mokytojams.

Vadovėliuose „Laiškai iš Lietuvos“ gausu svarbios ir reikalingos medžiagos apie Lietuvą. Ši kart su vyresniųjų vaikų grupe gvildenta tema „Kas man valstybė?“, pratybų sąsiuvinyje pagal pavyzdį buvo

pildoma lentelė apie šalį, kurioje vaikai gyvena, jų iršai lyginami su lentelėje apie Lietuvą pateiktomis žiniomis, skaityti tekstai apie Lietuvą. Svarbi šventės dalis – skaitant pakartoti Lietuvos himną, prisiminti visus klasėje esančius Lietuvos valstybės simbolius.

Su mažesniųjų grupe skaityti eilėraščiai apie Lietuvą, piešta trispalvė, mokiniai noriai atliko užduotis apie Lietuvą jų amžiaus grupei skirtame pratybų sąsiuvinyje. Prisiminta ir 40 paukščių diena, pakartoti paukščių pavadinimai. Mokiniai smagiai žaidė žaidimus: „Tupėjo paukštelis“, „Skrido žvirblis per ūlyčią“, „Pučia vėjas, neša laivą“ ir kt.

Šventės pabaigoje visi drauge išėjome į lauką ir nustatėme, kurioje pusėje yra Lietuva, paskaičiavome, kiek kilometrų mus nuo jos skiria, pasvajojome apie vasarą – gal pavyks vasarą ten pabuvoti...



Nr. 3 (12) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2016 m. kovas

Rytų Lietuvos mokyklos

Mes tik tada vieningi, kai esame kartu

Vilma RIABOVIENĖ, Vilniaus „Ryto“ progimnazijos istorijos mokytoja ekspertė



Atidengta atminimo lenta Laisvės gynėjui Dariui Gerbutavičiui

2016 m. kovo 10 d., Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo 26-ųjų metinių išvakarėse, Vilniaus „Ryto“ progimnazijoje vyko ypatinga šventė. Atidengta Atminimo lenta Lietuvos laisvės gynėjui, 1980–1988 m. šioje mokykloje besimokiusiam Dariui Gerbutavičiui. Atidengimo iškilmėse dalyvavo: LR Seimo Pirmininkės pirmasis pavaduotojas Vydas Gedvilas, LR Seimo narys Audronius Ažubalis, 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo Akto signataras Saulius Pečeliūnas, Vilniaus miesto mero pavaduotojas Linas Kvedaravičius, Dariaus Gerbutavičiaus mama Vincė Gerbutavičienė, buvusi Karoliniškių seniūnė Danutė Bekintienė, taip pat naujoji seniūnė Violeta Gedminaitė, Karoliniškių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Turonis, VšĮ Statybininkų rengimo centro direktorius Juozas Baranauskas ir direktoriaus pavaduotoja Alma Briedienė, Vilniaus jaunųjų turistų centro direktoriaus pavaduotoja Aušra Dirsė, Kraštotyros skyriaus vedėja Alina Skestenienė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro atstovė Dalė Rudienė, Karoliniškių muzikos mokyklos folkloro ansamblis, vadovė Aušra Kavalnienė, mokyklos bendruomenė, moksleiviai, pasipuošę mažomis trispalvėmis atlape, su vėliavėlėmis rankose.

Kalbėjusieji pasveikino mokyklos bendruomenę gražios šventės proga, palinkėjo ir toliau puoselėti Laisvės gynėjų atminimą. „Ši lentelė lai būna priminimas ateities kartoms, kokia didelė yra mūsų laisvės kaina. Darius, deja, sumokėjo didžiausią. Ir paaukojo dėl mūsų visų laisvės tai, ką žmogus turi brangiausio – gyvybę. Tad atminime ir branginame šią auką. Žinodami ir išsaugodami savo

istoriją, auginame naują, pilietiską pamainą sau“, – prisidėdamas prie kitų svečių kalbų, sakė L. Kvedaravičius.

Šventės minėjimas buvo pratestas mokyklos aktų salėje, kur į susirinkusiuosius kreipėsi istorijos mokytoja Vilma Riabovienė.

„Dvidešimt šešeri Lietuvos valstybės Nepriklausomybės atkūrimo metai. Tai daug ar mažai? Dvidešimt penkeri metai nepriklausomai Lietuvai – daug, valstybės istorijai – mažai. Šiemet sukanka dvidešimt penkeri metai nuo tragiškųjų Sausio 13-osios įvykių. Šios dvi datos tarpusavyje be galo susijusios.

„Aš nepažinojau Dariaus Gerbutavičiaus, tik žinojau, jog čia, šioje mokykloje, Dalios Polikaitienės klasėje jis žengė pirmuosius žingsnius į mokslo ir žinių pasaulį, kad mokytoja Dalia jam buvo autoritetas, ji sugebėjo iškiepyti meilę Tėvynei, artimajam, draugui. Žinau, kad Dariaus mama Vincė iki šiol dėkinga Daliai už jos sūnaus auklėjimą.

Darius – vaikas, žuvęs už laisvę. Už laisvę tėvynės, kurioje dabar gyvename. Už rytą, kurį pasitinku aš. Taip, jis didvyris, nes buvo drąsus, nes buvo jaunas. O gal tą drąsą pati nejausdama išugdė motina? Gal žinojo, kad jos prireiks? Juk mamos širdis viską jaučia ir žino, ji tyliai laukia, ji kantri ir atleidižianti...“ – taip apie Darių rašė mokinių rašinių konkurso laureatė Milda Griežytė. Jos ir kitų mokinių bei istorijos mokytojos iniciatyva buvo sukurtas filmas „Trumpa, bet įvykdyta misija Žemėje“, išleista knyga „Sausio 13-oji – Lietuvos dvasios pergalė. Darių Gerbutavičių prisimenant“ ir kita.

Iš „Pakalnės“ vaikų, kaip sakė buvusi LR Seimo narė, šeimos būčiulė Danutė Bekintienė, išaugo jaunuolių karta,ėjusi ginti Tėvynės laisvės.

Filosofas Leonidas Donskis knygos prarmėje apie Darių rašė: „Mes neretai esame linkę pabrėžti, kad mūsų nepriklausomybės ir laisvės kaina nebuvo tokia didelė kaip kitų tautų, kurios prarado tūkstančius žmonių. Mums, likusiems gyventi ir džiaugtis laisve, gal kartais atrodo, kad ta kaina nebuvo didžiulė, bet ji nuolatos slegia tuos, kurie prarado savo artimuosius. Tad prisiminkime šitą ir susimąstykime prieš neatsakingai kalbėdami apie svetimą auką ir skausmą.“

Tai viena pamoka, kurią mes turime išmokyti iš Dariaus Gerbutavičiaus. Kita yra susijusi su mūsų moraline atmintimi. Mes esame piliečių visuomenė tol, kol prisimename tuos, kurie neteko gyvybės už mūsų



Šventėje dalyvavo gausus būrys Vilniaus „Ryto“ progimnazijos mokinių



Atminimo lentos atidengimo iškilmių dalyviai

nepriklausomybę ir laisvę. Mes nustosime ja būti, jeigu užmiršime paprastą vaiką Darių Gerbutavičių.

Ačiū Jums p. Vince, p. Danute, p. Juozai, p. Gene, p. Alma, mokytoja Dalia, ačiū kitiems mokytojams, mokiusiems Darių. LR Seimo pirmininkei Loretai Graužinienei, LR Seimo kanceliarijai, LR Seimo Parlamentarizmo ir istorinės atminties skyriaus vedėjai Angonitai Rupšytei – pagrindinei Atminimo lentos idėjos realizuotojai, miesto savivaldybei, architektai Beatricei Raguotienei, mokyklos direktorei Ramunei Rimkuvieni, mokyklos administracijai ir visiems už istorinės atminties išsaugojimą.

„Esu Lietuvos pilietis. Myliu Lietuvą ir

žinau, kad galiu tuo didžiuotis. Ačiū visiems, kurie leido man gimti, augti laisvoje Lietuvoje ir rinktis tai, kas man svarbu.

Šimtmečius mano proseneliai, seneliai, tėvai ir visai nepažįstami žmonės dovanojo savo laisvas širdis, kad galėčiau gimti Nepriklausomoje Lietuvoje. Man jie nėra datos, skaičiai ir vietovės, kuriuos galiu atrasti vadovėlyje. Jie – svarbi MANO laisvės istorija...“ – taip savo rašinyje, skirtame Lietuvos laisvės gynėjams, rašė 8c klasės mokinys Jokūbas Mišeikis.

Tikiuosi, jog atminimo lentos atidengimas ir atminimo įamžinimas bus prasminga tolesnio darbo pradžia.“

Kristinos Mišeikienės nuotr.

Kaziuko širdis linksmam plakė Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje

Jovita STRIUKIENĖ, Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos pradinė klasių vyresnioji mokytoja

Gurgu gurgu į Kaziuko turgų,
Pirksime riestainių – bus skanu,
Pirksime saldinių – bus smagu!

Sukasi laiko ratas, ratu sukasi metų laikai ir kaip kasmet Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje šurmuliuoja Kaziuko mugė. Jau septintus metus! Kaziukas – pirma pavasario šventė, o pavasario pradžia neįsivaizduojama be Kaziuko mugės šurmulio.

Sveikinimo žodžiais, linkėdami geros prekybos, mugę atidarė gimnazijos direktorė Aušra Voverienė bei Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vyriausiasis specialistas Vidmantas Vancevičius.

Susirinkusiuosius savo šoku sveikino 5–6 klasių mokiniai, kuriuos šokti mokė mokytoja Jolanta Lazdauskienė.

Į mugę atvyko Butrimonių pagrindinės mokyklos pradinė klasių mokiniai. Jie atsivežė daug gražių rankdarbių, kartu su visais žaidė lietuvių liaudies žaidimus ir prekiaavo. Norėjosi išlaikyti folklorinę mugės dvasią. Mugės metu mokiniai galėjo atskleisti savo meninius, kulinarius, skaičiavimo sugebėjimus. Tai buvo tarsi pamoka, davusi ir pirmuosius verslo pagrindus.

Kad mugės buvo laukta ir jai nuoširdžiai

ruošiasi, buvo galima suprasti jau tos dienos rytą: vaikai šurmuliavo ir nekantravo, o mugei prasidėjus akys raibo nuo išdėliotų įvairiausių dirbinių: pačių išdrožtų suvenyrų, popierinių gėlių, nėrinių, papuošalų, medžio dirbinių, gardžiausių kvapus skleidžiančių gardėsių. Žinoma, ir tėveliai daug prisidėjo prie prekių gausos.

Buvo galima čia pat užsukti ir į technologijų mokytojo Aurimo Lingės organizuojamas dirbtuvėles. Vyresnių klasių mokiniai surengė savo medžio dirbinių parodą. Taip pat kvietė pasigaminti magnetukų su norimais užrašais.

Bibliotekininkė Diana Bralkovskaja mokė vaikus pasigaminti įvairių spalvingų skirtukų knygoms.

Verbų rišėja Ana Kazlovskaja džiugino ryškiais, skirtingais ornamentais surištomis Vilniaus krašto verbomis. Tiek kruopštumo ir „širdies“ idėta į mažą gamtinę kompoziciją!

Visi susirinkusieji tradiciškai vaišinosi arbata ir kvapniais vafliais.

Mugė baigėsi apdovanojimais – įteikti padėkos raštai, saldžios dovanos ir vienas iš mugės atributų – saldus meduolis „Kaziuko širdis“.

Šventė paliko daug gerų emocijų, puikių išpūdžių. Niekas iš mugės neišėjo tuščiomis rankomis.



Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje vykusios Kaziuko mugės dalyviai. Nuotr. iš gimnazijos archyvo

Romoje išleista lietuvių mokslininkės monografija pristatyta Kijevo nacionaliniame Taraso Ševčenkos universitete



Kalba ŠU prof. Vaclovas Tričys. Prezidiume sėdi (iš kairės) ŠU Informatikos, matematikos ir e. studijų instituto dekanas, monografijos autorė dr. Aldona Vasiliauskienė, Kijevo nacionalinio Taraso Ševčenkos universiteto Religijotyras katedros vedėjas prof. Evgenijus Charkovščenko, buvęs Ypatingasis ir Igaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenko ir prezentacijos organizatorė Ukrainos mokslų akademijos G. S. Skovorodos Filosofijos instituto Religijotyras skyriaus mokslininkė prof. Liudmila Filipovič

2014 m. Romoje išleista dr. Aldonos Vasiliauskienės monografija „Vasilijaus Zinko studija „*Sesuo Rafaila*“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija“ (Analecta, t. 53, Roma, 2014, 680 p.). Dera paminėti, kad 2004 m. Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas ukrainiečių kalba išleido dr. Aldonos Vasiliauskienės monografiją, skirtą Antrojo Lietuvos Statuto nuorašų tyrinėjimams *Алдона-Владислава Паядайте-Васіляускенє. Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія* (Львів, 2004, 176 c.), kuria ir dabar naudojamas aukštosiose Ukrainos mokyklose institucijose. Tai pirmoji lietuvių monografija, išversta į ukrainiečių kalbą.

Naujoji A. Vasiliauskienės monografija – bendradarbiavimo sutarčių įgyvendinimo rezultatas tarp Šiaulių universiteto, Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto ir Metropolito Josyfo Veljaminsko Rutskio Filosofijos-teologijos studijų bazilijonų instituto Briuchovyčiuose. Mokslininkė šiai monografijai paskyrė aštuonerius įtempto darbo metus, kuriuos lengvino poros metų darbas minėtame Lvovo universitete.

Monografija parašyta lietuvių kalba, tačiau platus įvadas ir išsamios išvados parašytos ukrainiečių bei anglų kalbomis, o reziumė išversta dar ir į italų bei portugalų kalbas.

Monografijos prezentacija Kijeve – tai jau 13-oji prezentacija. Pirmiausia su šia monografija buvo supažindinti mokslininkai ir konferencijos, skirtos Vilniaus Švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčios 500 metų jubiliejui, dalyviai (2014 06 08). Po to sekė prezentacijos Lietuvoje ir Ukrainoje: Kupiš-

kio rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje (2014 10 04), Lvovo nacionalinio Ivano Franko universitete (2014 10 07), Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (2014 10 24), Bazilijonų vidurinėje mokykloje XI Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino konferencijos metu (2014 11 10), Skapiškio bendruomenės namuose (2014 12 11), Utenos Antano ir Motiejiaus Miškinų viešojoje bibliotekoje (2015 04 21), Šiaulių universiteto bibliotekoje (2015 05 19), Lvovo Religijų istorijos muziejuje XXV konferencijos metu (2015 05 26), Lvovo Švč. Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos pagrindiniuose vienuolijų namuose (2015 05 27), Pralkovce (Lenkija) Švč. Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos pagrindiniuose vienuolijų namuose (2015 05 29), LR Seimo Spaudos konferencijų salėje (2015 06 11), Kijevo nacionaliniame Taraso Ševčenkos universitete (2015 10 05).

Į A. Vasiliauskienės monografijos „Vasilijaus Zinko studija „*Sesuo Rafaila*“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija“ pristatymą Kijeve kartu su autore vyko Šiaulių universiteto delegacija: prof. Vaclovas Tričys, prof. Darius Šiaučius – ŠU Informatikos, matematikos ir e. studijų instituto dekanas, doc. dr. Irena Ramaneckienė, taip pat vienuolis bazilijonas, Vilniaus Švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčios klebonas t. Pavlo (Petro Jachimecas), OSBM. Jie, kalbėdami monografijos pristatyme, akcentavo pirmosios bendradarbiavimo sutarties su Ukrainos aukštosiomis mokslo institucijomis pasirašiusios aukštosios mokyklos Lietuvoje – Šiaulių universiteto – veiklą; džiaugėsi, kad Romoje išleista monografija

tai pasirašytų sutarčių įgyvendinimas ir kad monografija pristatoma tokiam garbingame Kijevo universitete: „Tai garbė Šiaulių universitetui, kartu tai garbė ir Lietuvai“. Tai pirmoji lietuvių, kuriai tiek daug dėmesio skirta Kijevo universitete, kartu garsinant vienuolių bazilijonų vardą.

Monografijos pristatymą organizavo ir renginiui pirmininkavo Ukrainos mokslų akademijos G. S. Skovorodos Filosofijos instituto Religijotyras skyriaus, koordinuojančio religijų tyrinėjimus, mokslininkė prof. Liudmila Filipovič. Be dvasininkijos, Švč. Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos vienuolių ir Bazilijonų ordino seserų atstovių, dalyvavo gausūs būrys studentų, jaunų dėstytojų, profesorių, Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Filosofijos instituto Religijotyras skyriaus prof. Olga Nedavnya, Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos M. T. Rylskio menotyras, folkloristikos ir etnologijos instituto prof. Halina Bondarenko, kun. Andrij Hach – Pastulacinio-migracinio skyriaus (vadovas vysk. Josyf Milianas) sekretorius – ir kiti, aukštas pareigas užimantys asmenys.

Monografiją ir dr. A. Vasiliauskienės plačiašakę veiklą aptarė buvęs Ypatingasis ir Igaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenko, Kijevo nacionalinio Taraso Ševčenkos universiteto Religijotyras katedros vedėjas prof. Evgenijus Charkovščenko, Ukrainos Kijevo Mogiliano universiteto profesorė Natalija Jakovenko, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Myroslava Jachymec, SSMI, Ukrainos Graikų apeigų katalikų bažnyčios vadovo kardinolo Liubomyro Huzaro rezidencijos namų vyresnioji, kiti mokslininkai.

Visi pasisakiusieji įvertino monografijos autorės kruopštumą, atsakingumą, gausų spausdintų leidinių bei archyvinių šaltinių panaudojimą ir kol kas pirmą tokį darbą lietuvių kalba, kuriame pateikiama Ukrainos ir Brazilijoje gyvenusių ukrainiečių istoriniai faktai, per personalijas supažindinama su Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino, taip pat Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų tarnaičių kongregacijos istorija Ukrainoje bei Brazilijoje, atskleista lietuvių Vandos Rimkevičiūtės (įstojusi į minėtą kongregaciją, tapo s. Rafaila, SSMI) veikla išsaugant vienuoliją, šviečiant ukrainiečių bei brazilų jaunimą. Neatsitiktinai ji tapo Prudentopolio Garbės piliete, o po jos mirties viena gatvių pavadinta sesers Rafailos vardu. Tai kol kas vienintelė žinoma lietuvių, tiek daug nuveikusių Brazilijoje.

Mokslininkai ukrainiečiai akcentavo dr. Aldonos Vasiliauskienės monografijoje įvairiomis kalbomis panaudotos (daugiausia ukrainiečių) literatūros bei nepublikuotų šaltinių gausą, kuria galės pasinaudoti lietuviai, besidomintys Ukrainos bei ukrainiečių diasporos, ypač katalikiškos – Graikų apeigų katalikų – krypties istorija. Išnašose nurody-

tą literatūrą miela skaityti ir ukrainiečiams mokslininkams – čia nurodyta nemaža dalis spaudai atiduotų darbų...

Prof. Natalija Jakovenko stebėjosi dr. Aldonos Vasiliauskienės kardinaliu tyrimo krypties pakeitimu: „Retas mokslininkas geba nuo viduramžių – LDK Statutų tyrinėjimų peršokti į XIX–XXI amžiaus religijotyras tyrinėjimus ir pasiekti tokių ženklų rezultatų. Statutų tyrinėjimų rezultatai detalizuoti moksliniuose straipsniuose, išspausdintuose Kijevo nacionalinio Taraso Ševčenkos universiteto, Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto bei kitų Ukrainos aukštųjų mokyklų mokslo leidiniuose, išleista monografija. Dabar gi mokslininkė čia su naujos tematikos monografija, svarbia Ukrainai ir Lietuvai.“

Monografijos autorė dėkojo prezentacijos organizatorei prof. Liudmilai Filipovič, visiems palankiai įvertinusiems ilgąmetį, sudėtingą ir sunkų darbą, negailėjusiems daugybės gražių žodžių. Ir džiaugėsi, kad prezentacija vyksta šiame universitete, kur ji prieš 30 metų (t. y. 1985), pirmą kartą atvykusi į Kijevo ieškoti medžiagos Antrojo Lietuvos Statuto nuorašams, sutiko būsimą savo mokytoją, itin daug lėmusią jos mokslinėje veikloje prof. Nataliją Jakovenko, tapusią artima bičiule. Džiaugėsi, kad ji vėl tame pačiame universitete, kurio bibliotekos Rankraščių skyrius prieš 30 metų pradėjo tyrinėjimus, o surastus vertingus duomenis galėjo publikuoti moksliniuose straipsniuose Ukrainoje ir Lietuvoje...

Dr. Aldona Vasiliauskienė buvo pasveikinta įvairių jubiliejų proga, vienas jų – 30 metų mokslinių kelionių į Ukrainą, įteiktos padėkos.

Prof. L. Filipovič įteikė Ukrainos religijotyras asociacijos prezidento Filosofijos instituto direktoriaus pavaduotojo prof. Anatolijaus Filipovičiaus pasirašytą padėką: „Už aukštą mokslinį profesionalumą, už mokslo, už žinių apie Ukrainos religijos istoriją plėtrą, už meilę Ukrainai, už draugiškų mokslinių ryšių tarp Lietuvos ir Ukrainos užmezgimą ir jų palaikymą, už tikėjimą apie laimingą mūsų dviejų tautų ateitį.“

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių vardu padėką pasirašė Provincijos vyresnioji s. Bonifatija Djakiv, SSMI:

„Už svarų indėlį plečiant ukrainiečių lietuvių ryšius ir tyrinėjant Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių bei s. Rafailos (Vandos Rimkevičiūtės), SSMI, istoriją.

Tegul Dosnūs Viešpats – visokios išminties šaltinis – ir toliau savo gausiomis dovanomis pripildo Jūsų širdį, duoda jėgų ir įkvėpimo tolesnei mokslinei veiklai, skleidžiant žemėje Dievo karalystę.“

„Vorutos“ informacija
Nuotr. iš dr. Aldonos Vasiliauskienės archyvo

Muziejus laikraštyje Nr. 9 (426)

M. K. Radvilos Našlaitėlio knyga „Kelionė į Jeruzalę“

2016 m. sukanka 400 metų nuo žymaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinio veikėjo, keliautojo, kartografo ir talentingo rašytojo, didiko Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) mirties.

M. K. Radvila Našlaitėlis gimė 1549 m. rugpjūčio 2 d., buvo Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio Mikalojaus Radvilos Juodojo (1515–1565) ir Elžbietos Šydloveckaitės – Radvilienės (1533–1562) vyriausias sūnus. 1563 m. tėvas išsiuntė jį mokytis į Strasburgo (dab. Strasbūras) protestantų gimnaziją. Vėliau M. K. Radvila Našlaitėlis mokslus tęsė Tiubingeno universitete. Jis buvo išsilavinęs, žingeidus, mokėjo lenkų, lotynų, vokiečių ir italų kalbas (ar mokėjo lietuviškai nėra žinoma). Tėvo išauklėtas protestantu 1566 m. M. K. Radvila Našlaitėlis atsivertė

į katalikybę, buvo religingas, rėmė lietuvių atvykusius jėzuitus, skyrė lėšų koplyčių ir bažnyčių statyboms ir išlaikymui. Per savo gyvenimą jis užėmė svarbius valstybinius postus: buvo Lietuvos dvaro bei didžiojo maršalka, ėjo Trakų, o vėliau Vilniaus vaivados pareigas. M. K. Radvilos Našlaitėlio pastangomis 1603 m. buvo parengtas pirmasis Lietuvoje nubraižytas LDK žemėlapis, kuris 1613 m. buvo išspausdintas Amsterdame. M. K. Radvila Našlaitėlis mirė 1616 m. vasario 28 d., būdamas 66 metų amžiaus, palaidotas Nesvyžiaus jėzuitų bažnyčioje.

M. K. Radvila Našlaitėlis plačiai žinomas ir dėl savo garšiosios piligriminės kelionės į Jeruzalę bei apie ją parašytų memuarų. Į šventąją žemę jis išsiruošė neatsitiktinai. 1574 m. M. K. Radvila Našlaitėlis susirgo ir melsdamas Dievo malonės pasižadėjo



Knyga „Kelionė į Jeruzalę“ Mažosios puslapis. Braunsbergas, 1601 m. M. K. Radvilos Našlaitėlio. A. Vabalio nuotrauka

pasveikęs aplankyti Viešpaties Karstą. Šia piligriminę kelionę, kuriai iš paties popiežiaus Grigaliaus XIII (1572–1585) buvo gavęs privilegiją,

M. K. Radvila Našlaitėlis pradėjo 1583 m. Jis tapo pirmuoju lietuvių piligrimu ir paties pageidavimu buvo palaidotas su piligrimo apsiaustu, kurį vilkėjo šioje kelionėje. Pakeliui į Jeruzalę, M. K. Radvila Našlaitėlis apsilankė Kretoje ir Kipre, o pabuvojęs Šventojoje žemėje nuvyko į Egiptą. Kelionėje patirtus įspūdžius M. K. Radvila Našlaitėlis užrašė dienoraštyje, kurio pagrindu vėliau parašė knygą „Kelionė į Jeruzalę“. Pirmasis knygos leidimas lotynų kalba buvo išspausdintas Braunsberge, Prūsijoje 1601 m. Vėliau knyga buvo perleista dar daug kartų ir išversta į lenkų, vokiečių bei rusų kalbas. Puikiai plunksną valdęs, išsilavinęs, kilmingas piligrimas knygoje ne tik pasakojo savo asmeninius kelionės įspūdžius, bet taip pat aprašė aplankytų tautų kultūrą bei papročius, egzotiškus

gyvūnus, augalus, pateikė daug istorinių ir geografinių žinių apie aplankytas vietas. „Kelionė į Jeruzalę“ tapo žinoma knyga visoje Europoje, o šis faktas byloja apie didelį M. K. Radvilos Našlaitėlio literatūrinį talentą.

Trakų istorijos muziejuje yra saugomas M. K. Radvilos Našlaitėlio knygos „Kelionė į Jeruzalę“ (lot. Hierosolymitana Peregrinatio) pirmojo leidimo egzempliorius, spausdintas Braunsberge 1601 m. Knygą sudaro 330 puslapių, tekstas parašytas lotynų kalba. Knyga yra 19,5 x 27 cm dydžio, viršelis aptrauktas oda. Tekstą į lotynų kalbą išvertė ir prakalbą parašė jėzuitas, Varmijos kustodas Tomas Treteris.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Žemaičių apygardos partizanų ryšininkė Irena Jogėlienė-Mažutavičiūtė

Dr. Vytautas JOGĖLA, Vilnius

Irena Jogėlienė-Mažutavičiūtė gimė 1930 m. rugsėjo 17 d. Rūtelių kaime, Kaltinėnų valsčiuje, Tauragės apskrityje, Onos ir Liudviko Mažutavičių šeimoje. Po Antrojo pasaulinio karo Mažutavičiai pasistatė naują medinį namą šalia esančiame Jogminiškės kaime, vienkiemyje, iš visų pusių apsuptame miškų. Prasidėjus sovietinei kolektyvizacijai tėvai atsisakė stoti į kolūkį. Tuometinė valdžia, norėdama palaužti tokių jų pasipriešinimą, uždėjo didelius mokesčius, kurių tėvai neišgalėjo mokėti. Sovietinės valdžios teroras paskatino tėvus ieškoti kitų kelių ir tas švelnesnis kelias buvo rastas: Irenos Mažutavičiūtės tėvas Liudvikas pradėjo dirbti miškų darbininku, taip pat turėdamas puikias rankas, ėmėsi statyti kaimiečiams gyvenamuosius medinius namus.

Patogi vienkiemio vieta ir šalia esantys miškai buvo rami ir pakankamai saugi vietovė slėptis partizanams. Žemaičių apygardos partizanai vis dažniau užsukdavo į sodybą. Čia jie ne tik pailsėdavo po varginančių žygių, bet ir gaudavo pavalgyti, vaistų bei kitos materialios pagalbos. Daugiausia su partizanais bendradavė Irena Mažutavičiūtė.

MGB (*Ministerstvo gosudarstvenoj bezopasnosti*) Varnių rajono įgaliotiniai ir vietiniai sribai, kurie bazavosi už penkių kilometrų esančiame Kaltinėnų miestelyje, ilgai nieko neįtarė apie ryšius su partizanais. Tačiau 1952 m. sodyboje vis dažniau pradėjo lankytis sribai, ieškodami partizanų.

Kratos

1952 m. lapkričio 27 d. MGB karininkai, kartu su sribais įsiveržė į sodybą, pradėjo krėsti namus. Kaip pasakojo Irena ir jos tėvai Ona ir Liudvikas Mažutavičiai, jie dar kurį laiką prieš kratą buvo pastebėję, kad naktimis yra sekami, nes šalia sodybos esančiame miške sribai praleido ne vieną naktį. Vėliau jie patys apie tai prasiitarė. Net sodyboje buvęs šuo kitaip lodavo, kai užuodavo sribų kvapą. Tačiau sribams nepasisekė sulaukti ateinančių partizanų ir paleisti visos sodybos ugnimi.

Artėjant žiemai naktimis šalę sribai, vadovaujami Varnių rajono MGB viršininko pavaduotojo vyresniojo leitenanto Romano ir MGB įgaliotinio leitenanto Lesickio, nutarė atlikti kratą Mažutavičių namuose Kaltinėnų valsčiuje, Jogminiškės kaime. Kratos metu rado Irenos Mažutavičiūtės dienoraštį – dainų ir eilėraščių sąsiuvinį ir Vyčių sąjungos centro valdybos leidžiamą laikraštį „Vyčių keliu“, Nr. 1 (1952 09 08). Pirmajame šio laikraščio straipsnyje slapyvardžiu pasirašęs autorius K. M-NIS rašė: „Štai jau trylikta kartą švenčiame Tautos šventę vilkdami sunkų vergijos jungą... Vėl senieji jos priešai nutrypė kraštą, paskandindami kančių, kraujo ir gaisrų jūroje¹.“

Taip vadinamas dienoraštis – tai plonas žaliais viršeliais mokyklinis sąsiuvinis, kuriame skirtinga rašysena užrašyta trylika partizanų dainų ir eilėraščių: „Pasveikinimas“, „Pavasaris“, „Likimas“, „Žvengia juodberėlis“, „Lietuvos karžygys“ (1951 m. vasario 12 d.), „Kada ginsi Tėvyne?“, „Gyvenimas“, „Broliui Lietuviai“ („Vyčių keliu“), „Daina“, „Tu žinai“, „Tas vakaras“, „Daina“, „Vienumoj²“.

Kita krata buvo atlikta 1953 m. sausio 10 d., kai jau Ireną Mažutavičiūtę ruošėsi tardyti Klaipėdos srities MGB tardytojas.

Kratą darė MGB įgaliotinis Lesickis, kuris pastoviai sėdėdavo Kaltinėnų būstinėje. Šį kartą I. Mažutavičiūtės kambaryje nieko nerado, tik sudarė esamo turto sąrašą: „siuvimo mašinėlė, lova geležinė, pagalvė, geras juodas paltas³.“ Kratos metu dalyvavo ir vietinių sribų vadas Teofilis Mikutavičius.

Tardymas

Pirmieji tardymai vyko Varniuose, kur buvo įsikūrusi Varnių rajono MGB būstinė. Varnių rajono MGB viršininko pavaduotojas vyr. leitenantas Roman po atliktos kratos lapkričio 27 d. apklausė ir tardė Ireną Mažutavičiūtę, klausinėdamas, iš kur gavo laikraštį ir kas rašė eilėraščius. Taip pat, jau vėliau, tardė ir I. Mažutavičiūtės tėvus Oną

ir Liudviką, kurie nieko nepasakė ir nieko neprisipažino.

Jau 1952 m. gruodžio 10 d. MGB įgaliotinis konstatavo, kad „Mažutavičiūtė Irena, Liudviko, g. 1930 m., yra nusiteikusi prieš tarybų valdžią, laikė ir rašė antitarybinę literatūrą, taip pat ją šmeižė⁴“. Varnių rajono MGB įgaliotiniai, nežinia, ko laukę visą mėnesį, tik 1953 m. sausio 8 d. pasiūlė I. Mažutavičiūtę areštuoti ir suimti. Irena Mažutavičiūtė sausio 10 d. buvo suimta, pritarus MGB Klaipėdos srities viršininkui, pulkininkui Korovkinui ir prokurorui Puniui. Sribai, vadovaujami vado T. Mikutavičiaus, išvežė suimtą į Klaipėdos srities MGB būstinę. „Tu paukšteli, jau daugiau nebegrįši“, – veždami džiaugėsi kai kurie sribai.

Tardymas tęsėsi nuo suėmimo dienos iki pat kovo vidurio, t. y. iki teismo. Per tą laiką netgi Stalinas spėjo numirti. Dar iki suėmimo MGB įgaliotiniai pasitelkę ekspertus sugebėjo atlikti gana kokybišką rašto kaligrafinę ekspertizę (byloje yra ekspertų pažymos su padarytomis fotokopijomis⁵) ir nustatyta, kad dainas ir eilėraščius rašė ne vienas žmogus. Taigi Klaipėdos srities MGB Tardymo skyriaus jaunesnysis leitenantas tardytojas Marcinkevičius visokiais būdais stengėsi išgauti parodymus apie rašto ir kūrinių autorius. Dažniausiai tardymas vykdavo naktimis: nuo 21 val. vakaro iki 4 val. ryto. Keistai atrodo kai kurie žiaurūs tardytojo Marcinkevičiaus tardymo protokolai: naktinis tardymas trukdavo net keletą valandų, o tardymo protokole užrašyti vos keli klausimai. Po Stalino mirties, nors suimtieji to nežinojo, tardymai vykdavo rečiau. Klaipėdoje taip pat buvo tardomi ir tėvai, tačiau jie nebuvo suimti. Juos tardė Klaipėdos srities MGB Tardymo skyriaus viršininkas kapitonas Besčastovas⁶. Tardymo skyriaus viršininkas ypač įnirtingai stengėsi iškvosti apie partizanų lankymąsi sodyboje. Ona ir Liudvikas Mažutavičiai gynėsi, jog niekada partizanai nebuvo užėję ir jų nėra matę. Taigi peržiūrėjus apklausų protokolus galima teigti, kad nė vienas šeimos narys nieko nepasakė apie partizanus. Irena Mažutavičiūtė ilgai „vedžiojo“ tardytoją pasakodama nebūtas įvairias istorijas, kurias MGB įgaliotiniai turėdavo patikrinti, pavyzdžiui, apie nepažįstamas mergaites, iš kurių gavo partizanų dainų tekstus⁷ ir t. t.

Teismas

Irenos Mažutavičiūtės tardymas Klaipėdos MGB būstinėje jokių naujų žinių MGB įgaliotiniams nesuteikė. Mažutavičiūtė tardyme tvirtino, kad dienoraštį rašė pati. Netgi akivaizdūs ekspertų įrodymai faktai tardyme nebuvo patvirtinti.

Nuo ilgesnių tardymų ir kankinimų tikriausiai „išgelbėjo“ Stalino mirtis. 1953 m. kovo 7 d. perduotą I. Mažutavičiūtės bylą svarstė Klaipėdos baudžiamųjų bylų teisminė kolegija, o jau kovo 17 d. ta pati kolegija uždarė posėdyje pradėjo bylos nagrinėjimą. I. Mažutavičiūtė į teismą atvedė ginkluota sargyba. Teismui pirmininkavo Marcinkevičius su dviem liaudies tarėjais Jančiausku ir Labanausku. Teismas nustatė: „Mažutavičiūtė kaltinama tuomi, kad ji, būdama priešiška nusistačiusi tarybinės santvarkos atžvilgiu, pradedant 1951 metais iki jos sulaikymo momento, užrašydavo savo dienoraščio sąsiuvinįje antitarybinio turinio dainas ir eiles. Jose ji šmeiždavo tarybų valdžios priemones, nukreiptas prieš antitarybinių elementų likvidavimą Lietuvos TSR ir gyre ginkluotų nacionalistinių gaujų veiksmus. Šituos antitarybinio turinio užrašus ji laikė savo bute. Be to, 1952 m. spalio mėn. Mažutavičiūtė priėmė (nenustatyta, nuo ko) ir laikė savo bute antitarybinio turinio laikraštį, išleistą nacionalistinių banditų [...] Teisiamoji įvykdė sunkų valstybinį nusikaltimą⁸.“ Teismas pagal tradicinį tuo metu taikytą straipsnį RTFSR baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 10 skirsnio pirmąją dalį nubaudė I. Mažutavičiūtę dešimčiai metų laisvės atėmimo su teisiu susiaurinimu penkeriems metams. Ir dar reikėjo sumokėti du šimtus rublių Klaipėdos juridinei konsultacijai už gynybą.



Irena Mažutavičiūtė, 1930 m.

Išdavystė arba agentė Našlaitė

Lietuviai ne tik priešinosi sovietinei okupacijai ir kovojo su ginklu rankose. Deja, buvo ir tokių, kurie išdavė kovos bendražygius. Vieni tai darė iš tikėjimo okupacinės valdžios propaganda, kiti palūždavo neišlaikę kankinimų, treči laisva valia nuėjo išdavysčių keliu. Išlikę archyvai kartais padeda išsiaiškinti ir įvardyti išdavikus.

1952 m. Varnių rajono MGB skyriaus veiklos ataskaitoje pažymima, jog rajone veikė 23 partizanai. Tų pačių metų pradžioje jau buvo užverbuoti 47, o metų pabaigoje – 71 agentas. MGB įgaliotiniai žūbtūt siekė su-sekti Žemaičių apygardos vadą Vladą Montvydą – Žemaitį.

Viena iš agencijų išdavė I. Mažutavičiūtę. Agentei buvo suteiktas Našlaitės slapyvardis. Pagal vienus duomenis ją užverbavo 1951 m. pabaigoje, pagal kitus 1952 m. pradžioje⁹.

Našlaitė artimai bendravo su Dirgėlių kaime gyvenančių kolūkio „Jaunoji gvardija“ pirmininku Aleksu Klapatausku. Pastarasis įsimylėjo agentę ir išsiskyrė su savo žmona. I. A. Klapatausko sodybą dažnai užeidavo Žemaičių apygardos vadas V. Montvydas. Kolūkio pirmininkas platindavo partizanų leidžiamus laikraščius, paimdavo iš kolūkio kasos pinigų partizanams, organizavo uniformos pasiuvimą Žemaičių apygardos vadui. Aišku, kad apie viską pasakodavo savo mylimai draugei Našlaitėi. Varnių MGB įgaliotiniai pasiūlė, kad agentė, pati būdama siuvėja, pasiūtų Žemaičiui uniformą, o kai jis ateis matuotis, surengti pasalą¹⁰. Tačiau šis planas nepavyko, nes uniformą siuvo kita siuvėja.

Pagal MGB įgaliotinių ataskaitas Našlaitė pranešė, kad 1951 m. pabaigoje, gruodžio mėnesį, lankėsi pas savo giminaičius Mažutavičius ir iš jų dukros Irenos Mažutavičiūtės sužinojo, kad namuose pastoviai lankosi partizanai, tarp kurių ir Žemaičių apygardos vadas Vladas Montvydas, slapyvardžiu Žemaitis. Našlaitė pranešė, kad jos giminaite I. Mažutavičiūtė palaiko artimus ryšius su Montvydu¹¹. Agentė Našlaitė taip pat sužinojo apie du partizanų bunkerius: pirmasis visai netoli Mažutavičių sodybos – už dviejų kilometrų, Bartašiškės miške, o kitas – Možulių kaime¹². Tuose bunkeriuose dažnai lankydavosi I. Mažutavičiūtė. MGB įgaliotinis liepė Našlaitėi sužinoti iš I. Mažutavičiūtės tikslesnę Montvydo bunkerio buvimo vietą. Neilgai trukus Varnių rajono MGB viršininkas majoras Volkov guodėsi, kad Našlaitė nesugebėjo sužinoti tikslesnės bunkerio buvimo vietos, o „vasario mėnesį mišką „šukavusi“ kariuomenė bunkerio nerado¹³“. Gerai, kad tai giminaitei ne viskas buvo pasakyta. Bet ji savo juodą darbą dirbo neatlyždam. Našlaitė savo MGB globėjams tvirtino, „kad I. Mažutavičiūtė yra partizanų ryšininkė, gauna iš partizanų antitarybinę li-

teratūrą, siuva jiems rūbus ir lankosi partizanų slėpimosi vietose¹⁴“. Nors Varnių rajono MGB vertino Našlaitę kaip vieną svarbiausių agencijų, siekiant sunaikinti Žemaičių apygardos vadą, visgi jos pateiktus duomenis pavesdavo patikrinti dar ir kitiems agentams. MGB įgaliotiniai teigė, kad Našlaitės pateiktas žinias apie I. Mažutavičiūtę tikrino kita agentė – Žvaigždutė, kuri patvirtino Našlaitės pateiktus duomenis. Tiesa, agentės Žvaigždutės jokių pranešimų archyvuose nepavyko surasti. Dar reikėtų pasakyti, kad partizanai išdavystę įtarinėjo vieną I. Mažutavičiūtės draugę ir norėjo ją nušauti, tačiau paskutiniu momentu ją paliko gyva.

¹K. M-NIS, Didžioji jėga, Vyčių keliu, Nr. 1, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 187-2.

²Irenos Mažutavičiūtės dienoraštis, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 187-15.

³1953 m. sausio 10 d. kratos protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (turto byla), l. 2-3.

⁴1952 m. gruodžio 10 d. Varnių rajono MGB įgaliotinio Lesickio pažyma, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (sekimo byla), l. 1.

⁵1952 m. gruodžio 8 d. rašto ekspertizės pavyzdžiai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 112.

⁶1953 m. sausio 29 d. Onos Mažutavičienės tardymo protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 68-74; ten pat – 1953 m. sausio 27 d. Liudviko Mažutavičiaus tardymo protokolai, l. 80-87.

⁷1953 m. sausio 16 d. Irenos Mažutavičiūtės tardymo protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 23-26.

⁸1953 m. kovo 17 d. Klaipėdos srities teismo baudžiamųjų bylų teisminės kolegijos nuosprendis, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27177/3 (baudžiamoji byla), l. 148.

⁹1952 m. gruodžio 22 d. pranešimas Klaipėdos srities MGB valdybos viršininkui Korobkinui, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 229.

¹⁰1952 m. Varnių rajono MGB pranešimas Apie agentūrinio darbo rezultatus kovojant su pagrindžiu ir su ginkluotais partizanais, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 7.

¹¹1952 m. kovo 2 d. Varnių rajono MGB majoro Volkovo ataskaita – pranešimas už vasario mėnesį Klaipėdos srities MGB valdybos viršininkui pulkininkui draugui Seninui, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 29.

¹²1952 m. Varnių rajono MGB pranešimas Apie agentūrinio darbo rezultatus kovojant su pagrindžiu ir su ginkluotais partizanais, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 8.

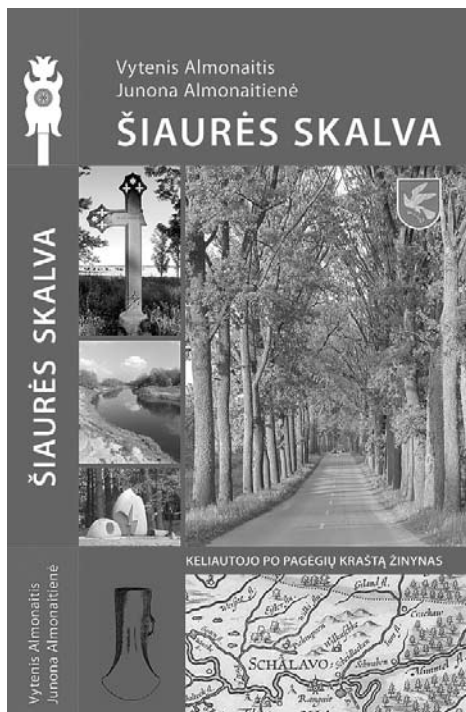
¹³1952 m. kovo 2 d. Varnių rajono MGB majoro Volkovo ataskaita – pranešimas už vasario mėnesį Klaipėdos srities MGB viršininkui pulkininkui draugui Seninui, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 29-30.

¹⁴1952 m. gruodžio 22 d. Varnių rajono MGB ataskaita – pranešimas Klaipėdos srities MGB valdybos viršininkui papulkininkui draugui Korobkinui, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 4229, l. 229.

Mažoji Lietuva

Kelionė per Šiaurės Skalvą

Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius



Junonos ir Vytenio Almonaičių knygos „Šiaurės Skalva“ (3-asis leidimas, 2015) viršelis

2016 m. pradžioje jau trečią kartą pasirodė atnaujintas ir papildytas keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas „Šiaurės Skalva“*. Šis nedidelio formato (patogaus kelionėje), puikaus dizaino ir geros poligrafinės kultūros leidinys su gausiomis iliustracijomis, nuotraukomis (nemažai naujų) ir žemėlapiais skirtas ne tik šio krašto mylėtojams. Jis sudomins ir ne vieną lietuvi, kur šis begyventų. Žinyną parašė ir leidybai parengė kauniečių šeima – doc. dr. Vytenis Almonaitis ir doc. dr. Junona Almonaitienė, o išleido jų įkurta viešoji įstaiga „Kelautojo žinynas“ Kaune. Knygą maketavo Skaidra Vaicekauskienė, redagavo Jonas Varnauskas, viršelio autorė – Rita Brakauskaitė. Pridedama žemėlapi maketavo Rūta Žezdrytė. Leidinys skirtas 1888–1894 m. po Skalvą keliavusio tautosakininko ir leidėjo Viliaus Kalvaičio (1848–1914) šviesiam atminimui.

Knygos anotacijoje rašoma, kad tai – kelionių vadovas, kuriame pateikiama išsamių žinių apie istorinį Šiaurės Skalvos regioną, Mažosios Lietuvos etnokultūrinės srities dalį. Įvade trumpai aptariama krašto geografija ir gamta, istorija ir būdingiausi kultūros bruožai. Pagrindinėje dalyje pristatoma Pagėgių savivaldybės teritorijoje, taip pat Usėnų, Lauksargių, Viešvilės ir Smalininkų apylinkėse esantys gamtos, istorijos ir kultūros paminklai – Pleinės pelkė, Kaskalnio kopų masyvas, Vidkiemio ažuolų alėja, Vilkyskių miško eglė, alkakalniš Rambynas, Šereiklau-

kio ir Greižėnų piliakalniai, Bitėnų-Užbičių ir Kavolių kapinės, Martyno Jankaus spaustuvė – muziejus, Žukų, Rukų, Vilkyskių evangelikų liuteronų, Ropkojų katalikų bažnyčios, Piktupėnų ir Stubrių mokyklos, Šilgalių dvaro sodyba, modernistinės architektūros pastatai Pagėgiuose bei Natkiškiuose, Senovinės technikos muziejus Smalininkuose, rašytojo Johaneso Bobrovskio memorialinė ekspozicija Vilkyskiuose, partizanų žūties vieta Rukuose ir kt. Svarbiausios lankytinos vietos pažymėtos pridedame žemėlapyje (M 1:75 000). Žinynas skiriamas pažintinio-kultūrinio turizmo mėgėjams, tai pat visiems besidomintiems Lietuvos istorija, gamtos ir kultūros paveldu.

Kodėl knyga pavadinta „Šiaurės Skalva“? Skalviai – baltų gentis, tarpinė tarp lietuvių ir prūsų, gyveno abipus Nemuno. Apie 1278 m. jų žemė užkariavo kryžiuočiai. Čia ir gretimose teritorijose, t. y. už Lietuvos valstybės ribų (tačiau baltų žemėse), XV–XVI a. susiformavo savita lietuvių etnografinė sritis – Mažoji Lietuva, kitaip – Prūsų Lietuva, kuri priklausė Prūsijos kunigaikštystei, vėliau Prūsijos karalystei, galop Vokietijos imperijai. Mažosios Lietuvos gyventojai beveik visi buvo evangelikų liuteronų tikėjimo. Knygoje pristatoma tik šiaurinė Skalvos dalis, priklausanti Lietuvai, o pietinė aprašoma tik įvade. Senoji skalvių žemė žavi natūralia gamta, patraukia ypatinga istorija, primenančia, kur buvo lietuvių raštijos ištakos, kur caro laikais prasidėdavo knygnešių takai. Čia gyveno atkaklieji beveik išnaikinti XX a. lietuvininkai, tačiau liko jų kultūros paveldas, kurį saugo krašto muziejai, Rambynų regioninis parkas, vietos bendruomenės.

Beje, šios knygos pirmasis leidimas (2003) apdovanotas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos surengtame mokslo populiarinimo darbų konkurse 2004 m. antrąja premija, o antrasis (2007) – 2007 m. Ievos Jankutės įsteigta Martyno Jankaus premija. Gal savos premijos sulauks ir trečiasis leidimas?

Rengdami knygą jos autoriai vėl keliavo po pamėgtą kraštą, stebėjo pasikeitimus, tiek džiugius, tiek liūdningus. Anot jų, džiugina, kad visuomenė vis labiau domisi Mažosios Lietuvos istorija ir kultūra, tačiau nepakankamai rūpinamasi šio krašto paveldu. Uždaromos mokyklos, raudonplyčiai pastatai griaujami, o ilgaamžės plytos parduodamos; vis dar niokojamos kapinės, vagiami metalo laužui meniški kryžiai ir pan.

Palyginus su antruoju, 2007 m. pasirodžiusiu leidimu, knyga pastebimai atnaujinta ir pastorėjusi 48 puslapiais. Žinyne aprašyta apie 10 naujų vietovių (Kuciai, Kreivenai, Kavoliai, Stremenai ir kt.), naujas skyrelis skirtas Šereiklaukio miškui. Lankytinų vietų sąrašas nuo 120 išaugo iki 145. Vienas iš nau-



Junonos ir Vytenio Almonaičių knygos „Šiaurės Skalva“ pristatymo Vilniaus knygų mugėje dalyviai, 2016 m. vasario 27 d. Pirmoje eilėje pirmas (iš kairės) Algirdas Mikas Žemaitaitis, ketvirtas ambasadorius Dainius Junevičius, penktas Vytautas Gocentas, septintas Albinas Batavičius, už jo Kazys Misius



Knygą „Šiaurės Skalva“ Vilniaus knygų mugėje pristato (iš kairės) etnologė Gražina Kadžytė, autoriai Vytenis ir Junona Almonaičiai, ŽŪK „Lumpėnų Rambynas“ pirmininkas Remigijus Kelneris, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja Irena Seliukaitė

jai pristatytų kultūros paminklų – senosios Jonikaičių evangelikų liuteronų kapinės. Čia verta priminti, kad šios knygos bendraautorius V. Almonaičio iniciatyva, surengus šių kapinių tvarkymo talką, 2013 m. surasti žymių krašto lietuvininkų veikėjų Kristupo (1871–1913) ir Jono (1873–1910) Urėdaičių bei jų tėvų suniokoti kapai. Iniciatyvos tvarkyti minėtus kapus ir visas kapines ėmėsi Romualdas ir Daiva Jarusevičiai, kurie sutelkė daugiau rėmėjų ir talkininkų. Brolių kapai pažymėti naujais paminklais ir 2013 m. lapkričio 30-ąją pašventinti, pažymint Tilžės akto 95-ąsias metines.

Knyga „Šiaurės Skalva“ 2016 02 27 buvo pristatyta 17-oje Vilniaus knygų mugėje. Turiningą pristatymą vedė etnologė Gražina Kadžytė, pasisakė kultūrologė Irena Seliukaitė, mecenatas Remigijus Kelneris.

*Šiaurės Skalva: keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas / Vytenis Almonaitis, Junona Almonaitienė. – 3-oji atnauj. ir papild. laida. – Kaunas: Kelautojo žinynas, 2015. – 256 p.: iliustr., spalv. žml. ISBN 978-609-8063-10-3. Tiražas 1 250 egz.

Zauerveinas ir Vydūnas
Jurgio Zauerveino 185-osioms gimimo metinėms

Doc. dr. Vaclovas BAGDONAVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 3 p.

žalingumą, išaiškinęs tautinės savigarbos svarbą, J. Zauerveinas net pačiai valdžiai siūlė konkrečias priemones germanizacijai sustabdyti. Reikią rūpintis mokyklų programų pertvarkymu, tinkamu pedagogų, Mažosios Lietuvos etnokultūrinės srities dalį. Įvade trumpai aptariama krašto geografija ir gamta, istorija ir būdingiausi kultūros bruožai. Pagrindinėje dalyje pristatoma Pagėgių savivaldybės teritorijoje, taip pat Usėnų, Lauksargių, Viešvilės ir Smalininkų apylinkėse esantys gamtos, istorijos ir kultūros paminklai – Pleinės pelkė, Kaskalnio kopų masyvas, Vidkiemio ažuolų alėja, Vilkyskių miško eglė, alkakalniš Rambynas, Šereiklau-

Vydūno veikimo intencijos, galima sakyti, buvo tos pačios kaip ir J. Zauerveino. Visą savo energiją Vydūnas buvo nukreipęs pačių lietuvių savigarbai kelti, jų dvasios galioms ugdyti, daryti viską, kad jie iš vidaus būtų nutautinimo neįveikiami. Ne kovoti, o iš vidaus stiprėti – tokia buvo Vydūno tėvynainiams ugdoma nuostata. Filosofijos veikalais jis mokė, kaip tos stiprybės siekti (t. y. kaip žmogui reikia dvasiškai tobulėti), kokiais pasaulėžiūriniais pagrindais tą siekimą grįsti. J. Zauerveinas tiesiog postulavo pačios lietuviybės išlikimo svarbą ir mokė

elementariausių organizuotesnės tautinės savignyos būdų, o Vydūnas dar ir teoriškai pagrindė patį tautiškumo turinį, susiejo jį su žmogaus egzistencijos prasme ir tą pagrindimą tautiečiams suprantamai išaiškino. Giedotojų draugijos vaidinamos jo dramos šias idėjas tautiečiams perteikė dar suprantamiau ir įtaigiau. Naujam, sceniniam gyvenimui šios draugijos prikelto lietuviškos dainos, kurios iš prūsų lietuvių kasdieninės buities jau sparčiai nyko, kėlė ne tik pačių lietuvių pasididžiavimą jomis, bet ir kitataučių susižavėjimą ir pagarbą jas korusiai tautai. J. Zauerveinas daugiau konstatavo lietuviškojo kultūros paveldo vertingumą ir apeliavo į būtinumą juo didžiuotis ir jį saugoti, o Vydūnas tą vertingumą jau darė gyvu, aktualiai veikiančiu dalyku. Pats J. Zauerveinas tą Vydūno veikimą yra aukštai vertinęs 1901 04 02 laiške J. Basanavičiui, rašydamas, jog „jojo [Vydūno – V. B.] giedojimo draugystė, gali sakyti, vienintelis tikras prakilnus lietuviškas apsiėmimas, kurs lietyvystę dar ir tarp vokiečių į garbę iškelia“*.

Iki Pirmojo pasaulinio karo Vydūno filosofinė, literatūrinė ir praktinė veikla buvo skirta lietuvių vidiniams atsparumui prieš nutautinimą ugdyti. Po šio karo jis labiau susikonscentravo į itin brutalias for-

mas igaunančios tautinės priespaudos ir jos vykdytojų demaskavimą. Čia Vydūnas grįžo prie J. Zauerveino idėjų apie germanizacijos žalą pačiam vokiškumui ir valstybei, išsakyti jo vokiškai rašytoje knygelėje „Über einige Verirrungen und Missgriffe neuester Kultur“ (Christiania, 1891) bei dideliame lietuviškai rašytame straipsnyje „Tikrieji uždaviniai vokiškosios kultūros prie Nemuno“, spausdintame keliolikoje „Nemuno sargo“ numerių (1884, Nr. 8–21). 1932 m. pasirodė, o 1934 m. buvo konfiskuota vokiškai parašyta Vydūno istoriosofinė knyga „Vokiečių ir lietuvių santykiai per septynis šimtmečius“. Tai išsami ir labai argumentuota studija apie tikruosius vokiečių kultūros uždavinius prie Nemuno ir didžiuosius paklydimus juos sprendžiant. Pagrindinė šios knygos idėja yra ta, kad tauta, prievarta asimiliuojanti kitą tautą, pirmiausia silpnina pati save. Vokiečių tauta davė pasauliui didžiules dvasios vertybes ir yra verta daug geresnio likimo už tą, kuri jai audžia dabartiniai jos politikai. Maždaug tą patį tvirtino ir J. Zauerveinas jau penki dešimtmečiai iki Vydūno knygos pasirodymo.

* Iš D-ro Jurgio Zauerveino raštų. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas, F1, 1. 256.



Jurgis Zauerveinas (Georg Sauerwein, 1831–1904)

Monsinjoro Alfonso Svarinsko lietuviškas kelias

Akad. prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

2014 m. balandžio 29 d. Karininkų ramovėje vyko knygos apie monsinjorą Alfonsą Svarinską „Nepataisomasis“ su-tiktuvės. Ta proga kalbėjo žinomi Laisvės kovotojai, signatarai, politikai, mokslininkai, visuomenininkai. Jie akcentavo Monsinjoro, kaip Lietuvos kaime užaugusio, atkakliai siekusio savo tikslo tarnauti tautai, Lietuvai, neišvengiamo sovietinės indoktrinacijos „čiauptų“, nuosekliai dvasininko darbą vykdančio lietuvių mentalitetą. Salė buvo pilnutėlė. Nešė gėles, sveikino jauni ir lazdelėmis pasiremiantys bendro likimo broliai. Pabaigoje išeinant sutikau visų gerbiama signatarę Nijolę. Ji lyg klausdama, lyg tiesiog teigdama kreipėsi: „Ar mes išliksime, juk dabar daugiau tokių žmonių nebėra.“ Atsakiau, kad yra, tik mes nežinome ar nematome, o Monsinjas yra doro, tvaraus lietuvių pavyzdys. Jo poveikis visuomenei atsiskleis kitų gyvenimuose. Šiame savo rašinyje aš vartosiu tik vieną asmenvardį – Monsinjas, nors juo garbūsis Alfonsas Svarinskas tapo 1992 m.

Žvelgiant į Monsinjoro gyvenimo kelią galima išskirti kelis ryškius etapus ar kryptis, iš kurių pats ilgiausias – tai dvasininko rezistentas, Lietuvos valstybės laisvės ir drauge pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovotojas, Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo šauklio ir vėl atkurtos Lietuvos valstybės piliečio kelias.

Monsinjas gimė 1925 m. Nepriklausomoje Lietuvoje ir per 15 paauglystės metų iki okupacijos pradžios, jausdamas patriotinę aplinką Tėvų ūkininkų šeimoje, Vidiškių, Deltuvos, Ukmergės pradžios mokyklose, Antano Smetonos vardo gimnazijoje jaunuolis Alfonsas augo kaip sąmoningas Lietuvos pilietis. Knygoje „Nepataisomasis“ jis prisimena: „Kai mažiausi vyresnėje klasėje, priklausiau šaulių organizacijai“ (p. 36). Besimokantį vienoje gražiausių Ukmergės Antano Smetonos vardo gimnazijoje jauną Lietuvos patriotą užgriuvo visus idealus ir būsimus žygius griauianti žiauri, ciniška ir buka Sovietų Sąjungos okupacija, kuri iš karto tapo jaunojo Alfonso netoleruotinu svetimumu režimu. Okupacija buvo priešprieša Lietuvos valstybingumui ir jo atkūrimas tapo Alfonso ir daugelio to meto jaunuolių siekiu. Anot Monsinjoro, „Ukmergės gimnazija buvo labai patriotiška“ (*Nepataisomasis*, p. 41). Tad visa aplinka formavo gimnazistų politines nuostatas okupantų atžvilgiu. Nacių okupacijos metais Alfonsas įstojo į Kauno kunigų seminariją, kur rado tokias pat nuotakas. Prasidėjus sovietinei reokupacijai Monsinjas organiškai įsijungė į partizanų vedamą kovą prieš okupantus už Lietuvos valstybingumo atkūrimą. Tai buvo sunki kova su sovietine kariuomene, sribais ir su besiplečiančiu KGB agentūros, kolaborantų tinklu. Įsijungimas į Pasipriešinimą okupantams pareikalavo stipraus ryžto ir drąsos. Monsinjas per sovietinės okupacijos metus buvo tris kartus suimtas ir kalintas. Atrodo, kad Gulagas tiesiog negalėjo egzistuoti, neturėdamas Monsinjoro savo gniaužtuose ir tokiu būdu gelbėti griaujamą sovietinę imperiją. Lietuvos TSR Aukščiausiojo teismo prezidiumas 1989 05 26 d. posėdyje konstatavo, kad A. Svarinskas „teistas 1948 03 27 [...] laisvės atėmimu 10 m., bausmę atlikęs 1956 03 20, antrą kartą teistas 1958 07 26 [...] laisvės atėmimu 6 m., bausmę atlikęs 1964 04 09, dirbęs Raseinių rajono Viduklės parapijos klebonu, nuteistas laisvės atėmimu 7 m. su nutėmimu 3 metams [...] 1983 05 06 nuteistas „už tai, kad 1978–1983 metų laikotarpyje, siekdamas susilpninti Tarybų valdžią, sistemingai skleidė tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką žeminančius šmeižikiškus prasimanymus. Tuo tikslu pasakė 18 pamokslų įvairiose Lietuvos bažnyčiose. Būdamas [...] „Katalikų komiteto tikinčiųjų teisėms ginti“ nariu, kartu su kitais parašė ir platino panašaus turinio „dokumentus“, adresuotus TSKP Generaliniam sekretoriui, TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumui,

TSRS Generaliniam prokurorui ir kt., iš viso 51 dokumentą. Tuo pačiu tikslu, kaip „Katalikų komiteto“ narys, pasirašė Maskvos grupės Helsinkio susitarimams TSRS remti dokumentą „30 metų Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai“. Be to, namuose laikė antitarybinio turinio literatūrą.“ Keičiantis aplinkybėms 1989 05 26 tas pats teismas kaltinimą atšaukė, bet pats kaltinimas liko geras liudininkas apie Monsinjoro, kovojančio su okupaciniu režimu, mentalitetą. Kurio galbūt niekas, net ir pats Monsinjas, nefiksavo, neužsirašinėjo. Okupantų teisinė institucija – Lietuvos TSR prokuratūra 1983 03 24 pareiškime kaltinime „už skleidimą žinomai melagingų prasimanymų, žeminančių tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką“ sudėjo visą Monsinjorui sekti agentūros darbą, parodydama, kiek KGB agentūra turėjo užsiėmimo, kiek Monsinjoro sekimas sukūrė darbo vietų šnipams, sekliams ar išdavikams.

Svarbiausia, kad Monsinjas turėjo atvirą tribūną – Bažnyčios sakyklą – ir auditoriją – ją lankančius tikinčiuosius. Iš paskos po atlaidus keliaujančiam ir bažnyčiose antitarybinius pamokslus sakančiam Monsinjorui keliavo agentai su įrašų technika ir į juosteles įrašinėjo pamokslus, pateikdavo juos persekiotojams, o šie kaupė jam užvestoje byloje. Nusikalstama juose buvo tai, kad jis demaskavo okupacinį režimą pažeidžiant žmogaus teises, administracinėmis priemonėmis varžė tikinčiųjų ir Bažnyčios teises. Apie tai visi žinojo, bet kai Monsinjas tai pateikdavo kaip žmogaus teisių varžymą, tapdavo nusikaltimu, o tai skelbiantis Monsinjas – nusikaltėliu. Kaip išsiaiškino persekiotojai, dalis prie buvo pridėtų rezistencinių dokumentų buvo spausdinti „A. Svarinsko rašomąja mašinėle „Consul““. Persekiotojai taip pat išsiaiškino, kad Monsinjas dalyvauja „Lietuvos katalikų Bažnyčios Kronikos leidime“. Platindamas rezistencinius dokumentus, Monsinjas bendravo su Vakarų pasaulio užsieniečiais, tokiu būdu savarankiškai pralauždamas sovietinės imperijos geležinę uždangą ir išviešindamas nusikalstamą sovietinę tikrovę. Monsinjas organizuodavo kolektyvinius pareiškimus dėl žmogaus teisių pažeidimo, surinkdavo parašus ir siuntė į įvairias okupacinio režimo instancijas. 1982 10 28 Viduklėje A. Svarinsko rašytame kolektyviniame (558 parašai) pareiškime Lietuvos Komunistų partijos Centro komitetui atvirai paneigiama „sovietinė demokratija“: „.... Žvelgiant į tokią gyvenimo tikrovę, – rašė Monsinjas, – kyla klausimas: kur mes gyvename? Mes įtikinėjami, kad esame pačios demokratiškosios šalies piliečiai, bet demokratija kol kas matome tik popieriujė...“ (bylos p. 171). Monsinjas iš pradžių, kaip 1863 m. sukilimo sukilėlių vadas Antanas Mackevičius, tą pareiškimą perskaitė bažnyčioje, o po to rinko parašus. Pats pareiškimas buvo paskleistas pasirašymui visose Lietuvos parapijose. Iš viso Centro komitetas gavo 57 tokius kolektyvinius pareiškimus iš Kauno, Šiaulių, Panevėžio miestų, Kauno, Tauragės, Kretingos, Ukmergės, Šilutės, Vikaviškio, Marijampolės (Kapsuko), Raseinių, Rokiškių, Biržų, Kėdainių, Prienų, Alytaus, Lazdijų, Molėtų ir Utenos rajonų. Tai priminė XIX a. pabaigoje valsčių ar parapijų kolektyvinius prašymus Rusijos imperijos institucijoms dėl lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo. Monsinjoro pareiškimai tuomet buvo rimtas Lietuvos visuomenės rezistencijos telkimo būdas, rengimasis Lietuvos Sąjūdžiui.

Rimti kaltinimai Monsinjorui buvo keliami už Lietuvos okupacijos pagal Molotovo–Ribentropo pakta nušvietimą, už Lietuvos valstybės laisvės sovietinio panaikinimo aiškinimą. Kratos metu Monsinjoro bute Viduklėje buvo surasta ir paimta Abdurachmano Avtorchanovo straipsnis „Ribentropo–Molotovo pakto užkulisinė istorija“, Abramo Tarco straipsnio „Žmonės



Mons. Alfonsas Svarinskas Vidiškėse (Ukmergės r.) atidengia memorialinę lentą, 2010 m. Dalyviai (iš kairės): Vladimiras ir Nijolė Chijienai, kleb. Darius Auglys, Viktoras Jencius, Tadas ir Jadvyga Stommos, mons. Alfonsas Svarinskas, Ažuolas Rudnickas (priešais mons. A. Svarinską), Girmantas ir Marijona Rudnickai. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

ir žvėrys“ fotokopijos ir kt. Persekiotojai nustatė, kad Monsinjas surastą užsienietišką antitarybinę literatūrą naudojo savo pamoksluose. Iš šnipelių užrašytų ir KGB perduotų A. Svarinsko pamokslų matyti, kad jis neigė okupantų sukurtą santvarką, žalojančią visuomenę, palaikančią girtuokliavimą. Sovietinis prokuroras, apibendrinamas pamokslų turinį, pabrėžė, kad juose Monsinjas, „neslėpdamas savo priešiško tarybinei santvarkai bei pašiepdamas ją, kėlė jai įvairius prasimanymus kaltinimus. Jis teigė, kad Lietuvos TSR tariamai socialistinio gyvenimo būdo pasėkoje yra plačiai paplitusios tokios socialinės ydos, kaip girtuokliavimas, alkoholizmas, chuliganizmas [...], kad tarybų valstybėje nesilaikoma pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių“ (p. 176–177). 1982 08 22 Veiviržėnuose sakytame pamoksle jis teigė: „jog visuomeninės negerovės atsirado socialistinio gyvenimo būdo pasėkoje“ (p. 77). Monsinjas atvirai kvietė priešintis okupaciniam režimui. Taip 1980 07 02 Žemaičių Kalvarijoje per pamokslą kalbėjo: „.... matydami šitą sunaikinimą, nenusiminkime, bet, priešingai, stokime į kovą. Ne tas yra tikras krikščionis, kuris moka nupiešti dabartinio gyvenimo negeroves, bet tas, kuris moka už tiesą dirbti, kovoti, aukotis, o jeigu reikia – ir mirti“ (p. 182). Tokį raginimą sovietinis prokuroras vertino, kad Monsinjas taip „nedviprasmiškai šaukia klausytojus į kovą prieš tarybinę santvarką“ (p. 182). Tai buvo drąsus Monsinjoro pareiškimas atviru tekstu ir tai reikalavo ypatingo ryžto ir drąsos, lyginant su nelegalioje spaudoje parašytais antitarybiniais tekstais. Pamokslų anotacijos buvo skelbiamos Lietuvos katalikų bažnyčios kronikoje ir tokiu būdu plito plačiame geografiniame areale, formavo pasaulio kritišką nuomonę apie komunistinę valstybę.

Svarbi buvo Monsinjoro ir jo bendražygių nuostata, rodanti atvirą priešpriešą okupacinei valdžiai, kreipimasis į tarptautines organizacijas, Vakarų valstybių vadovus, Bažnyčių hierarchus, skelbiant užsienio lietuvių spaudoje, per Vatikano, Laisvės radiją dėl gynimo nuo sovietinio persekiojimo. To paties siekė Monsinjoro ir bendražygių, susitelkusių Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitete, parengti dokumentai. Persekiotojus ypač erzino tai, kad Katalikų komiteto dokumentus adresavo užsienio institucijoms. Jie, analizuodami visą Monsinjoro veiklą, padarė išvadą: „Jo pamokslų ir „Katalikų komiteto“ analizė rodo, kad grynai religiniams dalykams jis beveik neskyrė dėmesio, o užsiėmė antisuomeniniais-politiniais klausimais, nors jie neįėjo į jo, kaip kunigo, funkcijas.

Tokiu būdu, tariamas religijos, bažnyčios ir tikinčiųjų teisių gynimas jam buvo paranki priedanga savo antitarybinei veiklai, nukreiptai susilpninti Tarybų valdžią, maskuoti“, – tvirtino sovietinis prokuroras A. Novikovas. Čia jis tikrai neapsiriko, nes Monsinjas Alfonsas Svarinskas kovojo už Lietuvos valstybinę laisvę ir drauge už Sovietų Sąjungos griovimą.

Atkūrus nepriklausomybę Monsinjas buvo matomas ir girdimas kaip Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narys, valstybės atkūrėjas. Monsinjorą pažinau dalyvaudamas Lietuvos Sąjūdžio valdybos veikloje, Laisvės kovotųjų pagerbimo, minėjimo renginiuose Vilniuje, Aukštaitijoje, Žemaitijoje. Monsinjas tapo nuoširdžiu šeimos bičiuliu, kelis kartus aplankė mus namuose. Tolerantiškai bendravome, per šventes apsiukeisdavome sveikinimais. Paaikškėjo, kad turime bendrų pažįstamų konclageriuose kalėjusių ar Laisvės kovose kovojusių artimųjų. Mano Brolis Kazys kartu mokėsi ir buvo bičiuliai su gyd. Vladu Šimkūnu, kuris konclageryje buvo lietuvių intelektualų, tarp jų ir Monsinjoro, globėjas. Jam grįžus iš konclagerio ir apsigyvenus Vilniuje su Vladu pastoviai bendravau aš ir mano šeima. Tačiau ši pažintis tuomet nesuartinio su Monsinjoru. Kiek Monsinjas pasakojo apie savo gyvenimą, tiek ir žinojau. Plačiau ir sistemiškai kaip kovotojas su okupaciniu režimu atsiskleidė knygoje „Nepataisomasis“ bei nuskanuotoje jo sovietinėje baudžiamojoje byloje. Monsinjoro artimieji leido susipažinti su sovietinio persekiojimo ir kaltinimo bylų diskeliu, tad galėjau giliau pažinti jo rezistencinę veiklą, nors esmė yra atskleista knygoje „Nepataisomasis“. Tardomas Monsinjas vadovavosi nuostata – jokių būdu nepakenkti kam nors kitam.

Viena iš Monsinjoro ypatybių buvo veiklumas ir pagarbos ugdymas Lietuvai nusipelnusiems žmonėms. Jis savo lėšomis ir savo iniciatyva įrengė Didžiosios kovos apygardos parką, pastatė paminklą Kadrenų kaimo partizanams. Teko dalyvauti dviejuose ten surengtuose iškilinguose paminėjimuose. Juose dalyvavo sukviešti politiniai kaliniai, šauliai, kariuomenės, aplinkiniai gyventojai, politikai, akademinės visuomenės atstovai, Ukmergės rajono administracija. Renginiai rodė Monsinjoro organizacinius sugebėjimus ir norą sutelkti Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos žmones patriotinei pilietiškai veiklai, kad rūpintųsi Valstybe, žmonių dora ir gerove.

Monsinjorą pamine kaip ištikimą Lietuvos pilietį, kunigą, siekiantį visų susitelkimo kilniems Lietuvos valstybės ir tautos tikslams.

Vasario 16-osios akto signatarai

Signataro Donato Malinausko premija skirta dr. Kaziui Napoleonui Kitkauskui

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Tačiau su dideliu apgailestavimu susirinkusiesiems Signatarų namų salėje buvo pranešta, kad šiųmetinės premijos laureatas pats jos atsiimti negalės – sušlubavo sveikata. Per savo dukterį Austę dr. Kazys Napoleonas Kitkauskas perdavė sveikinimus ir padėką už parodytą dėmesį ir garbingą įvertinimą.

Savo ruožtu nacionalinio istorijos laikraščio „Voruta“ kolektyvas ir premijos steigėjai – D. Malinausko vaikai Tadas Stomma su žmona Jadvyga, rokiškėnai gydytojai Žiedūna ir Viktoras Jenciai – linki dr. Kaziui Napoleonui Kitkauskui daug sveikatos ir stiprybės.

Signatarų namų salėje prisiminimais apie Donato Malinausko ir tragišką jo šeimos likimą dalijosi dr. Viktoras Jencius, „Vorutos“

leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, draugijos „Pilis“ valdybos pirmininkė Danutė Ulvydienė, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas ir Tautos fondo atstovybės Lietuvoje atstovas Algimantas Masaitis, geriausias Kazio Napoleono Kitkausko draugas Arnoldas Pažemys. Gražius sveikinimo žodžius premijos laureatui dr. K. N. Kitkauskui skyrė Lietuvos knygnešio draugijos pirmininkė dr. Irena Kubilienė.

„Voruta“ primena, kad 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro D. Malinausko premija skiriama asmeniui, prisidėjusiam prie Lietuvos nepriklausomybės stiprinimo, laisvės idėjų platinimo, valstybės istorijos garsinimo bei piliečių gerovės kėlimo. Premijos steigėjai – D. Ma-



Premijos įteikimo dalyviai Signatarų namų aktų salėje 2016 m. kovo 11 d. Pirmoje eilėje (iš kairės) – Onuškio (Trakų r.) seniūnė Zita Aniuilienė, Trakų r. Onuškio Donato Malinausko gimnazijos direktorė Rima Blikertienė, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis



Lietuvos knygnešio draugijos pirmininkė dr. Irena Kubilienė



Gydytojas Viktoras Jencius, vienas iš Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko premijos steigėjų, knygos apie Donatą Malinauską autorius

linausko vaikai Tadas Stomma su žmona Jadvyga ir rokiškėnai gydytojai Žiedūna ir Viktoras Jenciai.

Kaip rašoma interneto svetainėje www.traku-zeme.lt, 1993 m. birželio 14 d. Onuškio bažnyčios šventoriuje amžino poilsio atgulė Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko, jo žmonos Marijos ir sesers Filomenos palaikai, parvežti iš Sibiro, Altajaus krašto. Jau tada prie kapo duobės buvo siūloma įamžinti signataro atminimą.

Atminimo įamžinimo klausimas įstrigo ilgam. Buvo siūloma D. Malinausko vardu pavadinti gatvę ar mokyklą, tačiau Trakų rajono savivaldybės taryba vis neturėjo politinės valios. Galiausiai net po dešimties metų siūlymų, 2013 m. vasario 28 d., Trakų r. savivaldybės sprendimu Nr. S1-47 „Dėl vardo suteikimo Trakų r. Onuškio vidurinei mokyklai“ Onuškio vidurinės mokyklos

pavadinimas pakeistas į Donato Malinausko vidurinę mokyklą, vėliau mokykla tapo gimnazija.

1997 m. „Vorutos“ leidykla išleido Raimundo Lopatos monografiją „Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“, o 2011 m. buvo išleista V. Jenciaus knyga „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“, kurioje pateikta daug vertingos informacijos apie vieną turtingiausių Vasario 16-osios akto signatarų, ištremtą į Sibirą ir 1942 m. mirusį iš bado.

Pasveikęs D. Malinausko premijos laureatas dr. Kazys Napoleonas Kitkauskas Signatarų namuose (Pilies g. 26, Vilnius) skaitys paskaitą „Vilniaus arkikatedros bazilikos architektūriniai, archeologiniai tyrimai ir Vytauto Didžiojo palaikų paieškos“.

Jono Česnavičiaus nuotr.

Vilniaus krašto istorija

Vilniaus lenkų politinės ambicijos 1916–1918 m.

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Kaip žinoma, Pietryčių Lietuvą su Vilniumi Lenkijos kariuomenė galutinai užgrobė 1920 m. spalio 9 d., J. Pilsudskio įsakymu Lenkijai sulaužius tarp Lietuvos ir Lenkijos spalio 7 d. pasirašytą Suvalkų sutartį. Tačiau idėją senąją Lietuvos sostinę pajungti Lenkijai Vilnijos lenkai puoselėjo kur kas anksčiau, dar vykstant Pirmajam pasauliniam karui. Nuo pasaulietinių šovinistų neatsiliko ir katalikų dvasininkai lenkai.

1916 m. lapkričio 5 d. Vilniaus katedroje lenkai pirmą kartą sugiedojo giesmę *Boże, coś Polskę...* – „Dieve, kurs Lenkiją per daugelį amžių gaubei galybės ir šlovės šviesa...“. „Patriotai“ nesitenkino Aloizės Felinskio (*Alojzy Feliński*) tekstu, bet pabaigai prikūrė dar vieną posmą:

*Za głuchej nocy niezgłębione cienie,
Za cichą mękę i ofiary krwawe
Najświętsze nasze spełnić racz marzenie:
Na nowo połączyć Wilno i Warszawę!
Przez Twe ołtarze zanosim błaganie:
Ojczyznę wolną pobjęgosław, Panie.
Laisvas vertimas:
Už gūdžios nakties neapsakomą tamsą,
Už tylią kančią ir kruvinas aukas
Teikis įvykdyti mūsų švenčiausią svajonę:
Vėl sujunk Vilnių su Varšuva!
Prieš Tavo altorius maldaujame:
Laisvą Tėvynę palaiminki, Viešpatie.*

Su kai kuriais teksto pakeitimais giesmė virto poeto ir dramaturgo A. Felinskio (1771–1820) 1816 m. sukurtas „Himnas

Lenkijos Karalystės paskelbimo metinėms“. Melodijos autorius J. Kaševskis (*Jan Nepomuk Piotr Kaszewski*). Giesmė lig šiol spausdinama lenkiškose maldaknygėse ir giedama Lenkijos bažnyčiose. Lietuvos švietimo ministras Kazimieras Jokantas 1940 m. kovo 21 d. raštu paprašė Vilniaus arkivyskupo R. Jalbžykovskio „padaryti kas reikia, kad bažnyčiose nebūtų giedama giesmė *Boże, coś Polskę* ir kitos panašios giesmės, kurių turinys turi ryšio su svetimomis valstybėmis“; apie priimtas priemones prašyta painformuoti ministeriją (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus f. 318, b. 26789).

„Jungtinėmis lenkų grupuotėmis Lietuvoje“ (*Zjednoczone Stronnictwo Polskie na Litwie*) pasivadinę lenkų veikėjai 1917 m. rugsėjo 27 d. paskelbė pareiškimą prieš rugsėjo 18–22 d. Vilniuje vykusios Lietuvių konferencijos ir jos išrinktos Lietuvos Tarybos ryžtą siekti nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo (Lietuvos valstybės istorijos archyvo – LVIA – f. 1135, ap. 21, b. 193). Tų pačių lenkų politinių grupuočių Lietuvoje atstovai protestavo prieš nepriklausomos Ukrainos valstybės kūrimąsi, anot jų, Lenkijos sąskaita, nes ten „kiekviena žemės pėda aplaistyta pasiaukojančiu ir jaunu lenkų krauju“. Dėl tos žemės kovėsi lenkų legionai. Lenkijai turį priklausyti baltarusių miestai Slanimas, Pinskas, Sluckas.

Vienuolika Vilniaus klebonų 1918 m.

vasario 7 d. kreipėsi laišku į Krokuvos arkivyskupą su prašymu „ginti Vilnių ir lenkiškas Lietuvos dalis“, kad jos nebūtų atplėštos „nuo bendros mūsų Tėvynės Lenkijos“.

„Lenkijos Rytų žemių savaitiniame biuletenyje“ 1918 m. balandžio 15 d. (*Biuletyn Tygodniowy Polskich Ziem Wschodnich, Rok 1, No 1, Wilno–Warszawa – I*) išspausdintas 50-ies Vilniaus lenkų visuomeninių įstaigų kreipimasis (deklaracija) į Jo Ekscelenciją Vokietijos imperijos kanclerį grafą Hertlingą. Pasak kreipimosi, Vilniaus lenkų visuomenės, kultūros ir švietimo organizacijos negali palaikyti ryšių su kitomis lenkų žemėmis; tie ryšiai prievarta buvo Rusijos nutraukti prieš 120 metų. Vilnius negali tapti Lietuvos sostine, nes lietuvių mieste vos 3 proc. Vilnius, kaip lenkų kultūros centras, visada trauks prie Lenkijos, Vilniaus lenkų troškimas – susijungti su atgimstančia Lenkijos valstybe. Kreipimąsi pasirašė Kazimiežas Miskevičius (*Miśkiewicz*), medicinos daktaras Liudvikas Lukovskis (*Lukowski*), inžinierius Leonas Perkovskis (*Perkowski*), Helena Sokolovska (*Sokołowska*) ir Ema Jelenska-Dmochovska (*Jeleńska-Dmochowska*). (Georgas Hertlingas, g. 1843 m., 1918 m. rugsėjo 30 d. iš pareigų atsistatydino, o 1919 m. sausio 4 d. mirė.)

Platintas spaustuvėje atspausdintas, tačiau autorių nepasirašytas 1918 m. birželio 2 d. lenkiškas atsišaukimas į Vilniaus miesto gyventojus (LVIA, f. 1135, ap. 21, b. 192). Mat tą ar kitą mėnesį turėjo būti iškilmingai



Kai kurios mūsų dienų politinės ambicijos. Fotomontažas

paskelbta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Anot atsišaukimo, buvo numatytos pamaldos katedroje, eisena į Pilies kalną, kur būtų iškelta Lietuvos tautinė vėliava, o paskui balius su vokiečių valdžios atstovais. „Paskelbta lietuvių valstybė nuo pat pradžių su savimi atneš [...] naują jungą ir vergiją“, – rašoma atsišaukime. Lietuva bus priklausoma nuo Vokietijos, ji tik vadinsis Lietuvos valstybe, o iš tikrųjų bus Vokietijos kolonija, „visiškai atskirta nuo besikuriančios lenkų valstybės“. Kitos tautybės, pirmiausia lenkai, toje valstybėje bus prispausti.

Lenkai neturi dalyvauti jokiose iškilmėse! Lieka viltis, kad, pasibaigus karui, Lietuva „sajungoje ir vienybėje su nepriklausoma Lenkija visiems savo žmonėms igis tikrą laisvę“. (Nepriklausomybės šventės surengimą Lietuvos Taryba svarstė 1918 m. balandžio 25 d. posėdyje; negavus vokiečių valdžios leidimo, keliskart atidėliota šventė neįvyko.)

Didžiojo kunigaikščio dvarionys Žygimanto Senojo laikais (1506–1548)*

Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ, Trakai

Pradžia Nr. 11 (817)

■ Pasiuntinybės (diplomatinė) funkcija

Palaikant diplomatinius santykius su užsienio valstybėmis būdavo vykdomos diplomatinės misijos. Kiekviena diplomatinė misija būdavo ruošiama pagal hierarchiją. Pasiuntinybės reikšmę nulemdavo keletas kriterijų: formalią pusę išreikšdavo pasiuntinio titulas, o praktinė pusė priklausė nuo pasiuntinio asmens, jo padėties valstybės hierarchijoje⁷⁷. Pasiuntinys buvo tas asmuo, kuris atstovavo valdovą, reprezentavo valstybę. Dėl šios priežasties jis gaudavo instrukcijas, kaip elgtis vienu ar kitu atveju. Taip pat nuo tarptautinių monarcho pozicijų priklausė ir jo pasiuntinių priėmimas užsienyje.

Diplomatiniai santykiai su Vakarų Europa labiau buvo palikti Lenkijos karalystės kompetencijai, o LDK specializavosi daugiau Rytų Europoje. Žinoma, buvo ir iš LDK pusės pasiuntinių į Vakarų Europą, bet mažai. Atlikti šias funkcijas buvo pasirinkti asmenys, esantys aukštesnėje hierarchinėje pareigybinėje sistemoje. Už tai su misijomis į Rytų pasaulį daugiausiai sukosi valdovo dvarionys.

Remdamiesi išlikusiais aktais matome, kad XVI a. viduryje dauguma pasiuntinių buvo dvarionys, totorių vertėjai ir kartais dijakai (raštininkų padėjėjai)⁷⁸. Egidijus Banionis akcentuoja, kad XVI a. viduryje, skiriant pasiuntinius dvarionis, jų parinkimas vis dažniau paliekamas valdovo kompetencijai, nes juridškai jam buvo lengviau disponuoti dvarionimis ir dijakais, kurie gyvendavo su didžiuoju kunigaikščiu Lenkijoje⁷⁹. Iš XVI a. pirmosios pusės didžiojo kunigaikščio raštų Ponų tarybai dėl pasiuntinių matyti, kad jie būdavo parenkami pagal dalykines savybes, kaip tinkamiausi konkrečios pasiuntinybės uždaviniams spręsti⁸⁰. Pavyzdžiui, 1516 m. pas Menglį Girėjų vyko dvarionis Ivanas Hornos-

tajus, įvardytas geruoju dvarionimi („... дворанина нашего доброго и знакомого человека...“)⁸¹. Galima tvirtinti, kad jei XV a. viduryje pasiuntinių parinkimas buvo tiktai valdovo prerogatyva, tai jau XVI a. viduryje tam reikia formalaus Ponų tarybos sutikimo. Pavyzdžiui, 1532 m. Žygimantas Senasis būdamas Krokuvoje klausė Ponų tarybos nuomonės dėl pasiuntinio pasirinkimo į Krymą. Valdovas klausė Ponų tarybos nuomonės, kokią pasiuntinį ir kokią pasiuntinybės tekstą pasiųsti. Ponų taryba sakė, kad jeigu chanui Saedet Girėjui bus siunčiamos gausios dovanos, tada pasiuntiniu verta paskirti Ainikijų Hornostajų, o jei paprastos – Andrių Mackavičių. Žygimantui Senajam buvo priimtinesnis antras variantas, ką ir atsakė Ponų tarybai⁸².

Kalbant apie diplomatinės misijas, egzistavo pasiuntinių pareigybinė įvairovė: didieji pasiuntiniai, pasiuntiniai ir žygūnai. Didžiąją pasiuntinybę paprastai sudarydavo trys pasiuntiniai (trečiasis raštininkas) ir kelių šimtų palydovų svita, jos tikslas – derybos ir tarptautinės sutarties sudarymas. Eilinę pasiuntinybę sudarydavo du arba vienas pasiuntinys. Nuvykę į reikiamą vietą, jie įteikdavo įgaliojamąjį raštą ir sakydavo kalbas: perduodavo diplomatinį laišką bei audiencijos metu išsakydavo rūpimas problemas. Žygūnų funkcijos apsiribodavo diplomatinį raštų nuvežimu ir atsakymo parvežimu. Jie taip pat parveždavo apsaugos raštus pasiuntiniams. XVI a. 5–7 dešimtmečių šaltiniuose atsirado dar vienas terminas poslanik (E. Banionis siūlo vadinti pasiuntinėliais)⁸³. Jų tarpinės pareigos buvo tarp žygūno ir pasiuntinio, jie dažniausiai vykdavo be įgaliojamųjų raštų. Absoliuti pasiuntinėlių dauguma – dvarionys, nepadarę tarnybinės ar diplomatinės karjeros⁸⁴. Iš jų tik keli vyko į Maskvą daugiau nei vieną kartą (Jurgis Tiškevičius, J. Bykovskis), taip pat buvo siunčiami į Krymą. Paminėtina, kad pasiuntinėliai keliaudavo be jokių apsauginių raštų (rusėn. *opasnaja gramota*), kitaip nei kiti pasiuntiniai. Apsaugos raštai apskritai

buvo svarbūs, nes garantuodavo laisvą pasiuntinių išvykimą ir atvykimą. Juose buvo nurodoma, kas iš pasiuntinių prašydavo rašto, pasiuntinybės tikslas ir teisė „pasiuntiniams laisvai atvykti ir išvykti“. Tikraisiais diplomatais galime vadinti tik didžiųjų pasiuntinių antruosius pasiuntinius ir raštininkus. Jų ir socialinė bei tarnybinė padėtis buvo aukštesnė. Aktyviausia diplomatinė veikla yra didžiosiose pasiuntinybėse. Dvarionys pasiuntinėliai, iš esmės, vykdė tik diplomatinės kurjerių pareigas.

Daugeliui dvarionių pasiuntinio pareigos buvo antroji pakopa jų tarnybinėje karjeroje (pirmoji – jų pagrindinės pareigos). Tarp asmenų, kurie buvo skiriami pasiuntiniais, ėmė ryškėti dvi tendencijos – vienoje grupėje buvo asmenys, kylantys karjeros laiptais, o kita grupė, kurioje daugumą sudarė valdovo dvarionys, tenkinosi diplomatinį kurjerių pareigomis. Vienas iš tokių asmenų buvo valdovo dvarionis, vardu Bagdonas Daugirdas, kuris vyko į Maskvą net septynis kartus nuo 1505 iki 1523 m. Jo bendrapavardis, irgi valdovo dvarionis Stanislovas Daugirdas taip pat vyko septynis kartus į Maskvą nuo 1508 iki 1524 m.⁸⁵ Pasiuntinybės nebuvo sudėtingos, jie greičiau vykdė minėtų kurjerių pareigas.

Kaip minėta, buvo ir asmenų, priklausančių pirmajai grupei. Pavyzdžiui, Jackus Ratomskis iš pradžių buvo valdovo dvarionis (1507 m. gavo valdovo privilegiją patvirtinimą, kad jam priklausot dvaras Naugarduko pavieta prie Obrino⁸⁶), 1510 m. paskirtas Minsko pilininku, 1516–1522 m. – Ainos vietininku, 1510–1521 m. buvo aktyvus maršalų teismų narys⁸⁷. Jis tapo didžiuoju pasiuntiniu ir kartu Krymo specialistu.

Pasiuntinio pareigos nuostolingumu nepasižymėjo. Diplomatinį santykių praktikoje atvykusius pasiuntinius išlaikydavo juos priimanti valstybė, išskyrus totorių atvejus, kai pasiuntinius išlaikydavo LDK iždas. 1507 m. išvykdamas į Krymą dvarionis Jokūbas Ivašencovičius gavo

200 kapų grašių rietimą ir 8 uolekčius gelumbės. Tiesa, Kryme jis vis tiek liko skolingas su Jurgiu Zenavičiumi 200 kapų grašių. Kitas pasiuntinys, valdovo dvarionis Jackus Ratomskis 1512 m. Kryme liko skolingas 40 kapų grašių⁸⁸.

Apskritai, diplomatinuose santykiuose pasiuntinių rangai buvo griežtai apibrėžti: didieji pasiuntiniai, pasiuntiniai ir žygūnai. Dauguma dvarionių vykdė smulkesnius pavedimus, priminė labiau kurjerius nei pasiuntinius.

Pabaiga

⁷⁷Marius Sirutavičius, „Diplomatinės veiklos normos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykių praktikoje (XV–XVI a. sandūroje)“, in: Lietuvos istorijos metraštis, t. 2002/2, 2004, p. 17.

⁷⁸E. Banionis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais, Vilnius, 1998, p. 75.

⁷⁹Ibid., p. 76.

⁸⁰Ibid., p. 76.

⁸¹Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7 (1506–1539). Užrašymų 7, parengė I. Larienė, L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2011, p. 351.

⁸²Lietuvos Metrika. Knyga 7 (1506–1539). Užrašymų knyga 7, parengė I. Larienė, L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2011, p. 71.

⁸³E. Banionis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais, Vilnius, 1998, p. 133.

⁸⁴Ibid., p. 133.

⁸⁵Ibid., p. 128.

⁸⁶Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius, 1995, p. 222.

⁸⁷E. Banionis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais, Vilnius, 1998, p. 106.

⁸⁸Ibid. p. 82.

* Straipsnis parengtas pagal magistro darbą „Didžiojo kunigaikščio dvarionys Žygimanto Senojo laikais (1506–1548)“, darbo vadovas prof. Rimvydas Petrauskas.

PR

Spartusis „Tele2“ 4G ryšys pasiekė mažesnius miestus

Daugelis žmonių net ir atokiausiuose Lietuvos kampeliuose neišsivaizduoja savo gyvenimo be kokybiško mobiliojo ryšio. Didžiausia Lietuvoje mobiliojo ryšio bendrovė „Tele2“ sako, kad dabar atėjo spartaus mobiliojo interneto amžius. Naujos kartos 4G internetą „Tele2“ jau siūlo visuose miestuose, kurie turi daugiau nei 2 tūkst. gyventojų, ir šiuo metu tęsia plėtrą dar mažesnėse gyvenvietėse.

„Tele2“ 4G ryšys jau veikia Trakuose, Lentvaryje, Rūdiškėse ir šių miestų apylinkėse. Iš viso bendrovės 4G tinkle – jau net 89 šalies miestai ir miesteliai!

Keičia kasdienius įpročius

„Spartaus 4G ryšio prieinamumą stengiamės užtikrinti visiems, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos. Mobilusis internetas atveria daug naujų galimybių, tad norime, kad geru internetu už prieinamą kainą galėtų naudotis ne tik didžiųjų miestų gyventojai“, – pasakojo Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

Praejusių metų pabaigoje „Tele2“ užbaigė pirmąjį 4G tinklo kūrimo etapą. Šiais metais tinklas toliau plečiamas ir tobulinamas didinanant ryšio greitį ir kokybę.

Iš viso „Tele2“ 4G ryšys jau yra prieinamas net 95 proc. šalies gyventojų. Tuo tarpu dar greitesniu 4G+ ryšiu jau gali naudotis 30 proc. gyventojų. Jis veikia Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Jonavos, Mažeikių, Alytaus, Marijampolės, Nidos, Palangos ir Šventosios miestuose.

Geidžiamiausi – išmanieji su 4G funkcija

Geras 4G interneto prieinamumas keičia ir mobiliųjų telefonų madas – dauguma žmonių šiandien nori naujausių išmaniųjų telefonų modelių, o mygtukiniai telefonai išgyvena saulėlydį.

Praejusių metų gruodžio „Tele2“ pardavimai rodo, kad 9 iš 10 klientų pirktų telefonų buvo išmanieji, palaikantys 4G ryšio funkciją. Vertinant visų 2015 m. pardavimus, išmanieji telefonai sudarė net 75 proc. pardavimų.

Išmaniųjų telefonų populiarumas lengvai paaiškinamas. Ištobulėjus technologijoms jie tapo ne tik patogūs, bet ir lengvai įperkami. Tokie telefonai leidžia atlikti svarbias kasdienes funkcijas, kurių įprasti telefonai neturi. Pavyzdžiui, skaityti naujienas internete, peržiūrėti video turinį, daryti kokybiškas nuotraukas, naudotis žemėlapiais ir net matuoti fizinį aktyvumą. O kur dar begalė žaidimų ir smagių išmaniųjų programėlių!

Jei išmanaus telefono dar neturite arba norite jį atnaujinti, pats metas užsukti į artimiausią „Tele2“ saloną ir telefoną įsigyti už gerą kainą. Na, o jei norisi ne tik telefono, bet ir patogaus plano, rinkitės „Tele2“ sudarytus išmaniuosius rinkinius. Juose – puikūs išmanieji „Samsung Galaxy Grand Prime“, „Huawei P8 Lite“ ir „Samsung Galaxy A3“ kartu su planu, suteikiančiu neribotus pokalbius ir SMS žinutes į visus Lietuvos tinklus bei 6 GB duomenų naršymui. Daugiau apie „Tele2“ akcijas ir pasiūlymus galima sužinoti interneto svetainėje www.tele2.lt.

Lietuvos miestai, kuriuose veikia greitas „Tele2“ 4G mobilusis internetas					
Akmenė	Jieznas	Kuršėnai	Panevėžys	Šakiai	Užventis
Alytus	Jonava	Lazdijai	Pasvalys	Šalčininkai	Vabalninkas
Anykščiai	Joniškis	Lentvaris	Plungė	Šeduva	Varėna
Ariogala	Jurbarkas	Linkuva	Prienai	Šiauliai	Varniai
Birštonas	Kaišiadorys	Marijampolė	Radviliškis	Šilalė	Veisiejai
Biržai	Kalvarija	Mažeikiai	Ramygala	Šilutė	Venta
Daugai	Kaunas	Molėtai	Raseiniai	Širvintos	Vievis
Druskininkai	Kavarskas	Naujoji Akmenė	Rietavas	Švenčionėliai	Vilkaviškis
Dusetos	Kazlų Rūda	Nemenčinė	Rokiškis	Švenčionys	Vilkija
Eišiškės	Kėdainiai	Neringa	Rudiškės	Tauragė	Vilnius
Elektrėnai	Kelmė	Pabradė	Salantai	Telšiai	Visaginas
Gargždai	Kybartai	Pagėgiai	Seda	Tytuvėnai	Zarasai
Garliava	Klaipėda	Pakruojis	Simnas	Trakai	Žagare
Grigiškės	Kretinga	Palanga	Skuodas	Ukmergė	Žiežmariai
Ignalina	Kupiškis	Pandėlys	Subačius	Utena	

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“

Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai,
LT-99254 Pagėgių r. sav.
Mob. tel. +370 656 18551
El. paštas ticpagegiai@gmail.com



Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +370 6 561 5021



PATVIRTINTA Lietuvos švietimo draugijos „Rytas“ valdybos 2011 m. vasario 10 d. nutarimo prot. Nr. 1

Stanislovo Rapolionio premijos skyrimo

NUOSTATAI

1. Vienas ryškiausių XVI a. Lietuvos šviesuolių buvo Stanislovas Rapolionis, kilęs iš Eišiškių apylinkių, profesoriavęs Karaliaučiaus universitete, senosios lietuvių raštijos kūrėjas, kultūros veikėjas. Stanislovo Rapolionio darbai skatinamai veikė kitus lietuvių raštijos pradininkus.

2. Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ skiria kasmetinę Stanislovo Rapolionio premiją.

PREMIJOS SKYRIMO TIKSLAS

3. Skatinti mokytojų, kultūros ir meno veikėjų literatūrinę veiklą, tautinį ugdymą, Pietryčių Lietuvos istorinės praeities studijavimą.

PREMIJOS SKYRIMO SĄLYGOS

4. Kūrybiniai darbai ir mokyklų bendruomenių bei nevyriausybinų organizacijų siūlymai premijai gauti pateikiami lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybai iki balandžio mėnesio 20 dienos adresu Juodžių g. Nr. 26-1, Marijampolis, LT-13210, Vilniaus r.

5. Premija įteikiama kasmet gegužės mėn. (S. Rapolionio mirties data) Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje.

6. Laureatas apdovanojamas lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ diplomu ir pinigine premija.



Dėl 2 procentų pajamų mokesčio sumos

Gerbiami skaitytojai,

Primername, kad iki gegužės 1-osios Jūs galite paremti laikraštį „Voruta“ iki 2 procentų Jūsų pernai sumokėtos pajamų mokesčio sumos.

Kur gauti prašymo blanką, ar galima jį užpildyti ranka?

Spaustuviniu būdu pagamintus prašymo blankus išduoda apskričių Valstybinė mokesčių inspekcija ir jų teritoriniai skyriai, šie blankai pildomi ranka. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos interneto svetainėje www.vmi.lt skelbiama prašymo FR0512 forma skirta pildyti elektroniniu (kompiuteriniu) būdu.

Ką privalo atlikti asmuo, norintis per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui?

Gyventojas, nusprendęs per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui, turi užpildyti nustatytos formos FR0512 prašymą (toliau – Prašymas), kurį gali pateikti teritorinei VMI vienu iš kelių būdų: elektroniniu būdu, įkeliant tiesiogiai teritorinės VMI atakingam darbuotojui arba išsiųsti paštu užklajuotame voke.

Prašyme gyventojas turi nurodyti savo vardą, pavardę, asmens kodą, nuolatinę gyvenamąją vietą (adresą) ir duomenis apie paramos gavėją:

- teisės aktų nustatyta tvarka suteiktą juridinio asmens identifikacinį numerį (kodą);

- ataskaitinį mokestinį laikotarpį (2015 metus) ir prašymą paramos gavėjui pervesti pajamų mokesčio dalį procentais (iki 2 procentų).

Šiuos veiksmus gyventojas turi atlikti pasibaigus kalendoriniams metams iki kitų metų gegužės 1 dienos. Toks yra prašymo pateikimo galutinis terminas.

„Vorutos“ rekvizitai: įmonės kodas 181392738, buveinės adresas – Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai.

Telefonai pasiteiravimui: 8 683 90796 (būhalterė), 8 603 11117 (redaktorė).

Skiriantis 2 proc. sumokėtos savo pajamų mokesčių sumos žmogus „nepraranda nė cento“, tačiau geros valios dėka paremia savo laikraštį, kuriam ta parama labai reikalinga. Tik su Jūsų pagalba mes galime daugiau.

Iš anksto dėkojame.

„Vorutos“ redakcija

Vorutos prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata 2016 metams.

Prenumeratos kaina
(indeksas 0135)

1 mėn. 1,00 €
3 mėn. 3,00 €
6 mėn. 6,00 €

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. 0,75 €
3 mėn. 2,25 €
6 mėn. 4,50 €

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir kai kuriose kaimo vietovėse pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.

Lietuvos kraštotyros draugijos istorija

Europoje su paveldo kraičiu

Nuo kraštotyros iki tautotyros

Dr. Antanas BALAŠAITIS, Vilnius

Atkelta iš 7 p.

džius. Iš Daugų valsčiaus kilusi Izabelė Navarackienė, buvusi partizanų ryšininkė ir politinė kalinė, dirbusi Druskininkų vaikų darželiuose, išleido kelias poezijos knygeles ir apybraižų apie šio krašto vietas ir žmonių istorijas. Iš pedagogų minėtinas Kelmės krašto enciklopedininkas, Užvenčio muziejaus kūrėjas Vaclovas Rimkus, aprašęs savo gimtojo rajono paveldą. Daugybę straipsnių apie Lieplaukės praeitį ir jos žmones parašė plungiškė Apolonija Girdžiūnienė.

Tautotyrų daug nusipelnė ir Zarasų krašto enciklopedininkas inžinierius Vytautas Indrašius. Iš trylikos jo knygų minėtina trilogija „Antalieptės kraštas“ (2008–2010). Joje aprašyta šio valsčiaus 102 kaimų ir miestelio istorija, žmonių likimai (nuo artojo iki mokslininko). Apie vilniečių gyvenimą pervartų metais yra rašęs medikas profesorius Povilas Čibiras.

Norėdama palaikyti ir testuoti tautotyros veiklą, Tėvynės pažinimo draugijos valdyba 2011 m. įsteigė istorikės dr. Nastazijos Kairiūkštytės premiją (iš mokslininkės paaugotų lėšų), skiriamą jauniems tautotyrininkams už mokslui, švietimui ir kultūrai aktualius, vertingus lietuvių tautos istorijos ir kultūrinės atminties tyrinėjimo darbus.

Savita literatūrinė kraštotyros barą užsimojo leisti vilnietis lituanistas mokytojas ekspertas Benjaminas Kondratas. Išleides pažintinių knygų turistams, nuo 2004 m. jis parengė ir išleido keturiolika knygų „Kūrėjų pėdsakais“. Jose aprašyta apie pusrėčio tūkstantčio kūrėjų iš dešimties Lietuvos rajonų. Čia

paminimi ne vien rašytojai menininkai, bet ir tautotyros darbininkai. Beje, antrąją knygą apie Vilkaviškio rajono ir rytinės Karaliaučiaus krašto dalies kūrėjus nuo XVI a. gali pasiskaityti ir JAV gyvenantys lietuviai. Dvi dešimtys egzempliorių autorius padovanojo Lietuvos konsulatui. Už humanitarinės kultūros ir li-tuanistikos plėtojimą, literatūrinės kraštotyros inicijavimą ir plėtrą mokytojui ir publicistui B. Kondratui paskirta 2015 m. Felicijos Bortkevičienės kalbos premija.

K. Račkausko leista „Gimtinė“, sutelkusi šimtus tautotyros entuziastų, yra ir neseno laiko šios veiklos kronika ir svarbus kultūros istorijos tarpsnio dokumentas. Jis parodo, kokią paveldą turime. Ir Europoje tuo savo kraičiu galime didžiuotis. Todėl Jubilatas į tuos du toms „Europoje su savo kraičiu“ sudėjo didžiąją dalį savo ir kitų autorių „Gimtinėje“ ir kitoje periodikoje skelbtų straipsnių tautotyros tema.

Prieš keletą metų palikęs Draugijai ir Metraščiui vadovauti dr. Joną Rekešį, Jubilatas rūpinasi toliau testuoti pradėtą darbą apie pedagogus. Namuose jo laukia daugybė archyvų išrašų apie nepriklausomos Lietuvos ir pokario mokytojų likimus. Savo sveikatą ir laisvalaikį aukojo tautotyrų, o jos darbų leidybai dabar paskyrė ir savo tėvų žemės gimtinėje palikimą. Šis faktas jaudinančiai nuskambėjo ir jubiliejaus popietėje.

Tegu Visagalis Kūrėjas globoja Jubilato kilnius užmojus ir jo ilgametę talkininkę, kalbos konsultantę, rūpestingąją žmoną Liną Želvytę. To iš visos širdies norėtų palinkėti ir visi tautotyros savanoriai.

Išleista doc. dr. Martyno Purvino knyga



„Vorutos“ fondas išleido doc. dr. Martyno Purvino knygą „Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai“ (I knyga).

Knygą galima nusipirkti internetu – www.patogupirkti.lt.

Patogupirkti



„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k., LT-21401 Trakų r. (Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km), tel./faks. +370 5 243 2444, mob. tel. +370 65908454, +370 659 08452, el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gamtinio pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gamtinio pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...



„Senoji kibininė“ –

Karaimų g. 65, LT-21104 Trakai, tel./faks. +370 5 285 5865, mob. tel. +370 659 72132, +370 659 08452, el. p. senoji@kibinas.lt

Kitas numeris išeis 2016 m. balandžio 30 d.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmars Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta, 2016. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskaitė (būhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).
---	---	--	--